

Latvijas Lauksaimniecības universitāte
Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultāte

Latvia University of Agriculture
Faculty of Economics and Social Development

Mg. Līva Griņeviča

**JAUNIEŠU BEZDARBA IETEKMĒJOŠO FAKTORU
ANALĪZE LATVIJĀ**

**ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING YOUTH
UNEMPLOYMENT IN LATVIA**

Promocijas darba
KOPSAVILKUMS
ekonomikas doktora (*Dr. oec.*) zinātniskā grāda iegūšanai

SUMMARY
of the doctoral dissertation for the scientific degree of *Dr. oec.*

Autore _____

Jelgava, 2016

INFORMĀCIJA

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes Ekonomikas un reģionālās attīstības institūtā.

Doktora studiju programma – Agrārā un reģionālā ekonomika, apakšnozare – Reģionālā ekonomika.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja – LLU Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes profesore, LZA īstenā locekle, *Dr. habil. oec.* Baiba Rivža.

Promocijas darba zinātniskā aprobācija noslēguma posmā

- Prezentēts informatīvā seminārā 2016. gada 12. martā.
- Apspriests un aprobēts LLU Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes Ekonomikas un reģionālās attīstības institūta akadēmiskā personāla pārstāvju sēdē 2016. gada 17. maijā.
- Apspriests un aprobēts LLU Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes Ekonomikas un reģionālās attīstības institūta, Uzņēmējdarbības un vadībizinātnes institūta, Finanšu un grāmatvedības institūta un Informācijas tehnoloģiju fakultātes Vadības sistēmu katedras akadēmiskā personāla pārstāvju apvienotā akadēmiskā sēdē 2016. gada 14. jūnijā.
- Atzīts par pilnīgi sagatavotu un pieņemts Promocijas padomē 2016. gada 30. septembrī.

Oficiālie recenzenti

1. *Dr. oec.* **Andra Zvirbule** – Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes dekāne, asociētā profesore.
2. *Dr. oec.* **Agita Līviņa** – Vidzemes Augstskolas „Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūts” direktore, Vidzemes Augstskolas asociētā profesore.
3. *PhD.* **Maria Parlinska** – Varšavas Dzīvības zinātņu universitātes Kvantitatīvo metožu nodaļas vadītāja, profesore.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks LLU Ekonomikas zinātņu nozares Agrārās ekonomikas un Reģionālās ekonomikas apakšnozaru Promocijas padomes atklātā sēdē 2016. gada 16. decembrī Ekonomikas fakultātē (Svētes iela 18, Jelgava) 212. auditorijā plkst. 10.00.

Ar promocijas darbu var iepazīties LLU Fundamentālajā bibliotēkā, Lielā ielā 2, Jelgavā un http://llufb.llu.lv/promoc_darbi.html

Atsauksmes sūtīt Promocijas padomes sekretārei asociētā profesorei *Dr. oec.* **Anitai Auziņai** – Svētes ielā 18, Jelgavā, LV-3001, tālr.: 63025170, e-pasts: anita.auzina@llu.lv. Atsauksmes vēlams sūtīt ieskenētā veidā ar parakstu.

Padomes sekretāre: asociētā profesore *Dr. oec.* Anita Auziņa

ISBN 978-9984-48-246-0; ISBN 978-9984-48-247-7 on line

SYNOPSIS

The doctoral thesis has been elaborated at the Institute of the Economics and Regional Development, Faculty of Economics and Social Development, Latvia University of Agriculture (LLU).

Doctoral Study Programme – Agrarian and Regional Economics, sub-sector – Regional Economics.

Supervisor of the Doctoral thesis – *Dr. habil. oec.* Baiba Rivža, Professor of LLU, Academician of Latvian Academy of Sciences.

Scientific approbation of the Doctoral thesis at the final stage:

- Approbated at the meeting of academic personnel of the department of Economic, Faculty of Economic, LLU on March 12th, 2016.
- Discussed and approbated at the interdepartmental meeting of academic personnel of the Faculty of Economics and Social Development (Institute of Economics and Regional Development, Institute of Business and Management Science, Institute of Finance and Accounting) and Faculty of Information Technologies (Department of Control Systems), LLU on May 17th 2016.
- Recognized as fully prepared and accepted by the LLU Promotion Council in Economics, sub-sector – Agrarian and Regional Economics on September 30th, 2016.

Official reviewers:

1. *Dr. oec.* **Andra Zvirbule** – Associate Professor, Dean of Faculty of Economics and Social Development, LLU.
2. *Dr. oec.* **Agita Liviņa** – Director of Institute of Social, Economic and Humanities Researches, Associate Professor of Vidzeme University of Applied Sciences.
3. *PhD* **Maria Parlinska** – Professor, Head of Division of Quantitative Methods, Warsaw University of Life Sciences.

Presentation and defence of the Ph.D. paper will be held at the open meeting of the LLU Promotion Council for Economics, sub-sector – Agricultural and Regional Economics at 10⁰⁰ on December 16th, 2016 in Faculty of Economics and Social Development, 18 Svētes street, Jelgava, Room 212.

The Ph.D. paper is available for reviewing at the Fundamental Library of Latvia University of Agriculture, Lielā iela 2, Jelgava and on the website http://lufb.llu.lv/promoc_darbi_en.html

You are welcome **to send your comments** to the secretary of Promotional Council - Assoc.professor, *Dr.oec.* **Anita Auziņa**, Svētes iela 18, Jelgava, LV-3001, Latvia, phone No +371 63025170, e-mail: anita.auzina@llu.lv. It is advised to send your comments in scanned form and undersigned.

Secretary of the Promotional Council: assoc. prof. *Dr.oec.* Anita Auziņa
ISBN 978-9984-48-246-0; ISBN 978-9984-48-247-7 on line

SATURS

Informācija par publikācijām un zinātniski pētniecisko darbu	6
IEVADS	16
1. BEZDARBS UN TĀ EKONOMISKĀ NOZĪME	23
1.1. Bezdarba jēdziens un tā veidi	23
1.2. Jauniešu bezdarbs kā ekonomiska problēma	26
1.3. Bezdarbs reģionālā kontekstā	27
1.4. Jauniešu sociālā iekļaušanās darba tirgū.....	27
2. NORMATĪVAIS IETVARS UN VALSTS POLITIKA JAUNIEŠU BEZDARBA KONTEKSTĀ.....	29
2.1. Starptautisko dokumentu ietvars, kas nosaka un regulē bezdarbnieku tiesības.....	29
2.2. Latvijas normatīvo dokumentu ietvars, kas nosaka un regulē bezdarbnieka tiesības.....	30
2.3. Stratēģiskie plānošanas dokumenti Latvijā, kas nosaka pasākumus jauniešu bezdarba likvidēšanai	31
2.4. Programmas un to pasākumi jauniešu bezdarba samazināšanai	33
3. DARBA TIRGUS UN BEZDARBA TENDENCES LATVIJĀ UN CITĀS EIROPAS VALSTĪS	33
3.1. Ekonomisko rādītāju analīze Latvijā	34
3.2. Bezdarba analīze Latvijā.....	35
3.3. Jauniešu bezdarba ekonomiskās izmaksas Latvijā.....	36
3.4. Eiropas valstu pieredze	37
4. JAUNIEŠU IESPĒJU DARBA TIRGŪ APZINĀŠANA UN TO IETEKMĒJOŠO FAKTORU NOTEIKŠANA LATVIJĀ.....	39
4.1. Jauniešu bezdarba virzītājspēki un tendences darba tirgū.....	39
4.2. Jauniešu bezdarbu ietekmējošo faktoru analīze	41
4.3. Jauniešu uzņēmējspēju veicināšanas aktualitāte	42
4.4. Jauniešu nodarbinātības iespējas un to konkurētspēja darba devēju skatījumā	43
4.5. Jauniešu konkurētspēju darba tirgū ietekmējošie faktori	45
5. JAUNIEŠU IEKĻAUŠANĀS LATVIJAS DARBA TIRGŪ	47
5.1. Jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanas scenāriju izvērtējums pēc hierarhiju analīzes metodes	47
5.2. Jauniešu iekļaušanās darba tirgū ekspertu skatījumā	54
GALVENIE SECINĀJUMI	58
IDENTIFICĒTĀS PROBLĒMAS UN PRIEKŠLIKUMI	61
SLĒDZIENI.....	63
GALVENO IZMANTOTO LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS	113

CONTENT

Information about publications and scientific research work	11
INTRODUCTION	63
1.UNEMPLOYMENT AND THE ECONOMIC ROLE	71
1.1. Concept of unemployment and types	71
1.2. Youth unemployment as an economic problem.....	74
1.3. Unemployment in the regional context.....	74
1.4. Youth's social inclusion in the labour market	75
2.REGULATORY FRAMEWORK AND PUBLIC POLICY IN THE CONTEXT OF YOUTH UNEMPLOYMENT	76
2.1. Documents of the international framework	77
2.2. Framework of Latvian regulatory documents specifying and regulating the rights of the unemployed	78
2.3. Strategic policy documents in Latvia that define measures for reducing youth unemployment	79
2.4. Programmes and their measures aimed at reducing youth unemployment	81
3.LABOUR MARKET AND UNEMPLOYMENT TRENDS IN LATVIA AND OTHER EUROPEAN COUNTRIES	81
3.1. Analysis of economic indicators for Latvia	82
3.2. Analysis of unemployment in Latvia	83
3.3. Economic costs of youth unemployment in Latvia	84
3.4. Experience of European countries	85
4.IDENTIFICATION OF OPPORTUNITIES FOR THE YOUTH IN THE LABOUR MARKET AND THE DETERMINATION OF FACTORS INFLUENCING THE OPPORTUNITIES IN LATVIA	87
4.1. Driving forces of youth unemployment and tendencies into the labour market.....	87
4.2. Analysis of the factors affecting youth unemployment	89
4.3. Urgency of a youth entrepreneurial incentive.....	90
4.4. Youth employability and competitiveness from employers' point of view.....	91
4.5. Factors influencing youth's competitiveness in the labour market	93
5.YOUTH INCLUSION INTO THE LATVIAN LABOUR MARKET	95
5.1. Assessment of employment promotion scenarios for unemployed youth by the Analytic Hierarhy Process	95
5.2. Young people entering the labour market in the experts' view	103
MAIN CONCLUSIONS.....	107
IDENTIFIED PROBLEMS AND THEIR POSSIBLE SOLUTIONS	110
CONCLUSION	112
LIST OF THE MAIN BIBLIOGRAPHIC SOURCES USED	113

INFORMĀCIJA PAR PUBLIKĀCIJĀM UN ZINĀTNISKI PĒTNIECISKO DARBU

Pētījuma rezultāti publicēti zinātniskos, periodiskos izdevumos divdesmit rakstos:

1. Griņeviča L., Rivža B., Rivža P. (2016) Jauniešu iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos/ Youth Inclusion into the Labour Market in the Regions of Latvia. Atrodas: Latvijas Universitātes 74. Conference „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1)/ Latvian Companies Competitiveness in External Markets.
2. Grinevica L., Rivza B., Rivza P. (2016) Scenarios for Reducing Youth Unemployment and Promoting Sustainability in the Regions of Latvia. In: Journal of Security and Sustainability Issues. International Entrepreneurial Perspectives and Innovative Outcomes, Vol. 5, No. 3, Lithuania, Vilnius: The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, pp. 437–449, ISSN 2029-7017 (online), ISSN 2029-7025.
3. Griņeviča L., Rivža B., Kovaļevs R. (2015) Youth Social Inclusion Trends in the Latvian Labour Market. In: Social Research, No. 1 (37), Lithuania, Vilnius: Šiauliai University, Faculty of Social Sciences, pp.57–66. ISSN 1392-3110.
4. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Long-term Unemployment Reduction Opportunities. In: Economic Science for Rural Development, Rural Development and Entrepreneurship: Proceedings of the International Scientific Conference, No. 39, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 57–67. ISSN 1691-3078. Pieejams: **EBSCO, AGRIS, Web of Science**.
5. Griņeviča L., Rivža B. (2015) Legal Framework of Youth Unemployment and Entrepreneurship Regulation in Latvia. In: Regional Formation and Development Studies, Vol. 15, No. 1, Lithuania, Klaipeda: University of Klaipeda, pp. 56–64. ISSN: 2351-6542. Pieejams: **EBSCO**.
6. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Long-term Unemployment Problems and Integration into the Labour Market. In: Nordic View to Sustainable Rural Development: Proceedings of the 25th NJF Congress, Latvia, Riga, pp.462–467. ISBN 978-9934-14-548-3. Pieejams: **EBSCO, CAB Abstracts, Web of Science**.
7. Grinevica L., Rivza B. (2015) Biznesa atbalsta programmas jauniešiem/ Business Support Programmes for Young People. Atrodas: Latvijas Universitātes 73. konference, „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1).

8. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Unemployment Problem in the European Union. In: 10th International Scientific Conference „Students on Their Way to Science”, Collection of Abstracts, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, p. 130. ISSN 2255-9566.
9. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Unemployment Problem in Latvia Compared with Belarus. In: International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2015: Conference Proceedings of Political Sciences, Law, Finance, Economics and Tourism, Vol. II, Finance, Economics and Tourism, Bulgaria, Albena: Honored Organizer – Bulgarian Academy of Sciences, p. 1007–1014. ISBN 978-619-7105-47-6, ISSN 2367-5659. Pieejams: **Web of Science, Thomson Reuters.**
10. Grinevica L., Rivza B., Peteris R. (2015) The Analytic Hierarchy process as a Tool to Promote Youth Employment and Sustainability in Latvia. In: 56th International Riga Technical University Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship SCEE’ 2015” Proceedings, Latvia, Riga: Riga Technical University, p.132. ISBN 978-9934-8275-3-2, ISSN: 2256–0866.
11. Grinevica L., Kovalevs R. (2015) Integration of Young People into the Latvian Labour Market. In: Economics and Business, Latvia, Riga: Riga Technical University, pp. 64–68. DOI: 10.1515/eb-2015-0010. Pieejams: **EBSCO.**
12. Griņeviča L. (2015) Jauniešu bezdarbs un to iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos. No: Ražas svētki „Vecauce – 2015”: Lauksaimniecības zinātne reorganizācijas laikā: zinātniskā semināra rakstu krājums/ Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Lauksaimniecības fakultāte. SIA LLU mācību un pētījumu saimniecība „Vecauce”. Jelgava: LLU, 29. –32. lpp.
13. Grinevica L., Rivza B. (2015) Analysis of Youth Integration into the Labour Market by the Quintuple Helix Model. In: Research for Rural Development 2015: 21th Annual International Scientific Conference, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, p. 197–203, ISSN 1691-4031. Pieejams: **EBSCO, Scopus.**
14. Grinevica L., Rivza B. (2015) The Cost of Youth Unemployment. In: 11th International Scientific Conference „Students on Their Way to Science”, Collection of Abstracts, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, p. 132. ISSN 2255-9566.
15. Grinevica L., Rivza B. (2014) Integration of Young People into the Labour Market Through Participation in Business Support Programmes. In: Economic Science for Rural Development, Integrated and Sustainable Regional Development: Proceedings of the International Scientific Conference, No. 36. Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp.

- 86–94. ISSN 1691–3078. Pieejams: *EBSCO, Web of Science, CAB Abstracts, AGRIS*.
16. Grinevica L. (2014) Analysis of Theoretical and Practical Aspects of Youth Long-term Unemployment in Latvia. In: Research for Rural Development 2014: 20th Annual International Scientific Conference, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 258–264. ISSN 1691–4031. Pieejams: *EBSCO, Scopus, AGRIS*.
 17. Grinevica L., Kovalevs R. (2014) The Youth's Social Cohesion and Labour Market Trends. In: Proceedings of Riga Technical University 55th International Scientific Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE'2014)”. Section: Building Entrepreneurship, Real Estate, Region and Territory Engineering Economy Problems, Latvia, Riga: Riga Technical University, ISBN 978- 9934-8275-2-5.
 18. Grinevica L., Rivza B. (2013) Long-Term Unemployment Problems in Latvia between Forty and Preretirement Age. In: Economic Science for Rural Development, Rural Development and Entrepreneurship, marketing and Sustainable Consumption: Proceedings of the International Scientific Conference, No. 32. Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 196-202. ISSN 1691–3078. Pieejams: *EBSCO, Web of Science, AGRIS*.
 19. Griņevica L. (2013) Business Support Programs as a Possibility to be Self-employed. In: International Conference: Entrepreneurship and Innovation as Key Drivers of Regional Development: Conference Materials, Abstract Book, Latvia, Ventspils: Ventspils University College, p. 24.
 20. Griņeviča L., Kovalevs R., Rivža B. (2013) Long-Term Unemployment of Women as a Possibility to be Self-employed. In: Regional Review: Research Papers, No. 9, Latvia, Daugavpils: Daugavpils University, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Research, pp. 39–48. ISSN 1691-6115. Pieejams: *EBSCO, ProQuest*.

Par pētījumu rezultātiem autore ziņojusi deviņpadsmit starptautiskās un nacionālās zinātniskās konferencēs:

1. “*The Cost of Youth Unemployment in Latvia*”. 2nd International Conference “Trends in Regional Development in the EU Countries 2016”. Warsaw (Poland)/ Jelgava (Latvia). 4 November, 2016.
2. “*The Cost of Youth Unemployment*”. 11th International Scientific Conference “Students on their Way to Science”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 22 April, 2016.
3. „*Jauniešu iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos*”. 74th Conference „Economics. Management. Demography”, University of Latvia, sekcija Latvian Companies Competitiveness in External Markets (EKOSOC-LV 5.2.1.). Riga, Latvia, 19 February, 2016.

4. *“Jauniešu bezdarbs un to iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos”*. Ražas svētki „Vecauce – 2015”: Lauksaimniecības zinātne reorganizācijas laikā. Vecauce, Latvija, 2015. gada 4. novembrī.
5. *“The Analytic Hierarchy Process as a Tool for Promotion of Youth Employment and Sustainability in Latvia”*. RTU 56th International Scientific Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’ 2015)”. Riga Technical University, Riga, Latvia, 15 October, 2015.
6. *“Youth Employment in the Regions of Latvia”*. 1st International Conference “Trends in Regional Development in the EU Countries 2015”. Warsaw (Poland)/ Jelgava (Latvia). 24 September, 2015.
7. *“Youth Long-term Unemployment Problems and Integration into the Labour Market”*. 25th NJF Congress „Nordic View to Sustainable Rural Development”. Jelgava, Latvia, 16 – 18 June, 2015.
8. *“Youth Unemployment Problem in the European Union”*. 10th International Scientific Conference “Students on their Way to Science”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 24 April, 2015.
9. *“Youth Long-term Unemployment Reduction Opportunities”*. 16th International Scientific Conference: “Economic Science for Rural Development”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 23 – 24 April, 2015.
10. *“Biznesa atbalsta programmas jauniešiem”*. Latvijas Universitātes 73. konference, „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1.), 2015. gada 20. februāris.
11. *“Youth Social Inclusion into the Labour Market”*. Annual 21th International Scientific Conference: “Research for Rural Development”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 13 – 15 May, 2015.
12. *“Integration of Young People into the Labour Market through Participation in Business Support Programmes”*. 15th International Scientific Conference: “Economic Science for Rural Development”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 24 - 25 April, 2014.
13. *“Youth Long-term Unemployment as a Possibility to be Self-Employed”*. Annual 20th International Scientific Conference: “Research for Rural Development”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 21 - 23 May, 2014.
14. *“Business Support Programs as a Possibility to be Self-Employed”*. 9th International Scientific Conference: “Students on Their Way to Science”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 25 April, 2014.
15. *“Business Support Programs for Young People as a Possibility to be Self-Employed”*. 10th International Scientific Conference “Social Sciences for

- Regional Development: Influence and Perspectives". Klaipeda University, Faculty of Social Sciences, Klaipeda, Lithuania, 25 September, 2014.
16. *"Integration of Young People into the Labour Market"*. 55th International Scientific Conference "Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE' 2014)". Riga Technical University, Riga, Latvia, 17 October, 2014.
 17. *"Youth Long-term Unemployment Trends and Social Inclusion"*. 14th Ernestas Galvanauskas' International Scientific Conference "Rethinking Regional Competitiveness", 27 – 28 November, 2014, University of Siauliai, Siauliai, Lithuania.
 18. *"Decreasing of Youth Long-term unemployment by Business Support Programmes"*. Siauliai, Lithuania, Jonas Pranas Aleksa International Scientific Conference „Contemporary Rural Vision”, 27 - 28 September, 2013.
 19. *"Business Support Programs for Young People as a Possibility to be Self-employed"*. International Conference: "Entrepreneurship and Innovation as Key Drivers of Regional Development", Ventspils University, Ventspils, Latvia, 15 –16 July, 2013.

Informācija par promocijas darba autores akadēmisko un sabiedrisko darbību saistībā ar promocijas darba tēmu:

1. Ziņojums par promocijas darbu Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas prezidija un Latvijas Zinātņu akadēmijas Lauksaimniecības un meža zinātņu nodaļas kopsēdē. Latvijas Zinātņu akadēmija, Rīga, Latvija, 21. septembris, 2015.
2. Saņemts Atzinības raksts par mūsdienās aktuālas tematikas nozīmīgu un uzskatāmu ziņojumu 25. starptautiskā kongresa „Nordic View to Sustainable Rural Development” sekcijā „Sustainable Rural and Territorial Development II”, 2015.
3. Zinātniskās sekretāres p. i. Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļā (2014. gada novembris līdz šim brīdim).
4. Darbība kā pētniekam un doktorantam programmas VPP EKOSOC-LV projektā 5.2.3. „Latvijas lauku un reģionālās attīstības procesi un iespējas zināšanu ekonomikas kontekstā” sadarbībā ar Latvijas Lauksaimniecības universitāti (2014. gada oktobris līdz šim brīdim).
5. Iesaiste valsts pētījumu programmas projektā „Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)”. Sadarbībā ar Latvijas Zinātņu akadēmiju projektā darbība kā programmas vadītājas asistentei (2014. gada novembris līdz šim brīdim).

6. Darbs koordinējošā eksperta amatā NVA Ogres filiālē ESF projektos „Pasākumi noteiktām personu grupām” un „Mūžizglītība” (2010. gads – 2012. gads).

Informācija par promocijas darba autores akadēmisko un sabiedrisko darbību papildus promocijas darba tēmai:

1. Dalība VPP EKOSOC-LV „telpas bloka” projekta 5.2.3. izbraukuma seminārā. Daugavpils, Latvija, 27.–28. jūlijs, 2016.
2. Dalība VPP EKOSOC-LV izbraukuma semināra sekcijā kā moderatoram. Strautmaļi, Latvija, 20.–22. jūlijs, 2016.
3. Ziņojums VIII Sēlijas kongresā „Kultūras mantojums kā gudru attīstību veicinošs faktors”. Jaunjelgava, Latvija, 27. maijs, 2016.

INFORMATION ABOUT PUBLICATIONS AND SCIENTIFIC RESEARCH WORK

The Research results are published in 20 publications, 17 publications in international scientific proceedings and journals, 3 publications in national scientific proceedings.

1. Griņeviča L., Rivža B., Rivža P. (2016) Jauniešu iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos/ Youth Inclusion into the Labour Market in the Regions of Latvia. Atrodas: Latvijas Universitātes 74. konference, „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1)/ Latvian Companies Competitiveness in External Markets.
2. Grinevica L., Rivza B., Rivza P. (2016) Scenarios for Reducing Youth Unemployment and Promoting Sustainability in the Regions of Latvia. In: Journal of Security and Sustainability Issues. International Entrepreneurial Perspectives and Innovative Outcomes, Vol. 5, No. 3, Lithuania, Vilnius: The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, pp. 437–449, ISSN 2029-7017 (online), ISSN 2029-7025.
3. Griņeviča L., Rivža B., Kovaļevs R. (2015) Youth Social Inclusion Trends in the Latvian Labour Market. In: Social Research, No. 1 (37), Lithuania, Vilnius: Šiauliai University, Faculty of Social Sciences, pp.57–66. ISSN 1392-3110.
4. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Long-term Unemployment Reduction Opportunities. In: Economic Science for Rural Development, Rural Development and Entrepreneurship: Proceedings of the International Scientific Conference, No. 39, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 57–67. ISSN 1691-3078. ***EBSCO, AGRIS, Web of Science.***

5. Griņeviča L., Rivža B. (2015) Legal Framework of Youth Unemployment and Entrepreneurship Regulation in Latvia. In: Regional Formation and Development Studies, Vol. 15, No. 1, Lithuania, Klaipeda: University of Klaipeda, pp. 56–64. ISSN: 2351-6542. **EBSCO**.
6. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Long-term Unemployment Problems and Integration into the Labour Market. In: Nordic View to Sustainable Rural Development: Proceedings of the 25th NJF Congress, Latvia, Riga, pp.462–467. ISBN 978-9934-14-548-3. **EBSCO, CAB Abstracts, Web of Science**.
7. Grinevica L., Rivza B. (2015) Biznesa atbalsta programmas jauniešiem/ Business Support Programmes for Young People. Atrodas: Latvijas Universitātes 73. konference, „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1).
8. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Unemployment Problem in the European Union. In: 10th International Scientific Conference „Students on Their Way to Science”, Collection of Abstracts, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, p. 130. ISSN 2255-9566.
9. Grinevica L., Rivza B. (2015) Youth Unemployment Problem in Latvia Compared with Belarus. In: International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2015: Conference Proceedings of Political Sciences, Law, Finance, Economics and Tourism, Vol. II, Finance, Economics and Tourism, Bulgaria, Albena: Honored Organizer – Bulgarian Academy of Sciences, p. 1007–1014. ISBN 978-619-7105-47-6, ISSN 2367-5659. **Web of Science, Thomson Reuters**.
10. Grinevica L., Rivza B., Peteris R. (2015) The Analytic Hierarchy process as a Tool to Promote Youth Employment and Sustainability in Latvia. In: 56th International Riga Technical University Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship SCEE’ 2015” Proceedings, Latvia, Riga: Riga Technical University, p.132. ISBN 978-9934-8275-3-2, ISSN: 2256–0866.
11. Grinevica L., Kovalevs R. (2015) Integration of Young People into the Latvian Labour Market. In: Economics and Business, Latvia, Riga: Riga Technical University, pp. 64–68. DOI: 10.1515/eb-2015-0010. **EBSCO**.
12. Griņeviča L. (2015) Jauniešu bezdarbs un to iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos. No: Ražas svētki „Vecauce – 2015”: Lauksaimniecības zinātne reorganizācijas laikā: zinātniskā semināra rakstu krājums/ Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Lauksaimniecības fakultāte. SIA LLU mācību un pētījumu saimniecība „Vecauce”. Jelgava: LLU, 29. –32. lpp.
13. Grinevica L., Rivza B. (2015) Analysis of Youth Integration into the Labour Market by the Quintuple Helix Model. In: Research for Rural Development 2015: 21th Annual International Scientific Conference, Latvia, Jelgava:

- Latvia University of Agriculture, p. 197–203, ISSN 1691-4031. **EBSCO, Scopus.**
14. Grīneviča L., Rivža B. (2015) The Cost of Youth Unemployment. In: 11th International Scientific Conference „Students on Their Way to Science”, Collection of Abstracts, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, p. 132. ISSN 2255-9566.
 15. Grīneviča L., Rivža B. (2014) Integration of Young People into the Labour Market Through Participation in Business Support Programmes. In: Economic Science for Rural Development, Integrated and Sustainable Regional Development: Proceedings of the International Scientific Conference, No. 36. Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 86–94. ISSN 1691–3078. **EBSCO, Web of Science, CAB Abstracts, AGRIS.**
 16. Grīneviča L. (2014) Analysis of Theoretical and Practical Aspects of Youth Long-term Unemployment in Latvia. In: Research for Rural Development 2014: 20th Annual International Scientific Conference, Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 258–264. ISSN 1691–4031. **EBSCO, Scopus, AGRIS.**
 17. Grīneviča L., Kovalevs R. (2014) The Youth’s Social Cohesion and Labour Market Trends. In: Proceedings of Riga Technical University 55th International Scientific Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2014)”. Section: Building Entrepreneurship, Real Estate, Region and Territory Engineering Economy Problems, Latvia, Riga: Riga Technical University, ISBN 978-9934-8275-2-5.
 18. Grīneviča L., Rivža B. (2013) Long-Term Unemployment Problems in Latvia between Forty and Preretirement Age. In: Economic Science for Rural Development, Rural Development and Entrepreneurship, marketing and Sustainable Consumption: Proceedings of the International Scientific Conference, No. 32. Latvia, Jelgava: Latvia University of Agriculture, pp. 196-202. ISSN 1691–3078. **EBSCO, Web of Science, AGRIS.**
 19. Grīneviča L. (2013) Business Support Programs as a Possibility to be Self-employed. In: International Conference: Entrepreneurship and Innovation as Key Drivers of Regional Development: Conference Materials, Abstract Book, Latvia, Ventspils: Ventspils University College, p. 24.
 20. Grīneviča L., Kovalevs R., Rivža B. (2013) Long-Term Unemployment of Women as a Possibility to be Self-employed. In: Regional Review: Research Papers, No. 9, Latvia, Daugavpils: Daugavpils University, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Research, pp. 39–48. ISSN 1691-6115. **EBSCO, ProQuest.**

The research results are presented in 19 international and national scientific conferences.

1. *"The Cost of Youth Unemployment in Latvia"*. 2nd International Conference "Trends in Regional Development in the EU Countries 2016". Warsaw (Poland)/ Jelgava (Latvia). 4 November, 2016.
2. *"The Cost of Youth Unemployment"*. 11th International Scientific Conference "Students on their Way to Science". Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 22 April, 2016.
3. *„Jauniešu iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos”*. Latvijas Universitātes 74. konference „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1.)/ Latvian Companies Competitiveness in External Markets. Latvijas Universitāte, Rīga, Latvija, 2016. gada 19. februārī.
4. *"Jauniešu bezdarbs un to iekļaušanās darba tirgū Latvijas reģionos"*. Ražas svētki „Vecauce – 2015”: Lauksaimniecības zinātne reorganizācijas laikā. Vecauce, Latvija, 2015. gada 4. novembrī.
5. *"The Analytic Hierarchy Process as a Tool for Promotion of Youth Employment and Sustainability in Latvia"*. RTU 56th International Scientific Conference "Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE' 2015)". Riga Technical University, Riga, Latvia, 15 October, 2015.
6. *"Youth Employment in the Regions of Latvia"*. 1st International Conference "Trends in Regional Development in the EU Countries 2015". Warsaw (Poland)/ Jelgava (Latvia). 24 September, 2015.
7. *"Youth Long-term Unemployment Problems and Integration into the Labour Market"*. 25th NJF Congress „Nordic View to Sustainable Rural Development”. Jelgava, Latvia, 16 – 18 June, 2015.
8. *"Youth Unemployment Problem in the European Union"*. 10th International Scientific Conference "Students on their Way to Science". Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 24 April, 2015.
9. *"Youth Long-term Unemployment Reduction Opportunities"*. 16th International Scientific Conference: "Economic Science for Rural Development". Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 23 – 24 April, 2015.
10. *"Biznesa atbalsta programmas jauniešiem"*. Latvijas Universitātes 73. konference, „Ekonomika. Vadība. Demogrāfija”, sekcija Latvijas uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos (EKOSOC-LV 5.2.1.), 2015. gada 20. februāris.
11. *"Youth Social Inclusion into the Labour Market"*. Annual 21th International Scientific Conference: "Research for Rural Development". Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 13 – 15 May, 2015.

12. *“Integration of Young People into the Labour Market through Participation in Business Support Programmes”*. 15th International Scientific Conference: “Economic Science for Rural Development”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 24 - 25 April, 2014.
13. *“Youth Long-term Unemployment as a Possibility to be Self-Employed”*. Annual 20th International Scientific Conference: “Research for Rural Development”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 21 - 23 May, 2014.
14. *“Business Support Programs as a Possibility to be Self-Employed”*. 9th International Scientific Conference: “Students on Their Way to Science”. Latvia University of Agriculture, Jelgava, Latvia, 25 April, 2014.
15. *“Business Support Programs for Young People as a Possibility to be Self-Employed”*. 10th International Scientific Conference “Social Sciences for Regional Development: Influence and Perspectives”. Klaipeda University, Faculty of Social Sciences, Klaipeda, Lithuania, 25 September, 2014.
16. *“Integration of Young People into the Labour Market”*. 55th International Scientific Conference “Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE' 2014)”. Riga Technical University, Riga, Latvia, 17 October, 2014.
17. *“Youth Long-term Unemployment Trends and Social Inclusion”*. 14th Ernestas Galvanauskas' International Scientific Conference “Rethinking Regional Competitiveness”, 27 – 28 November, 2014, University of Siauliai, Siauliai, Lithuania.
18. *“Decreasing of Youth Long-term unemployment by Business Support Programmes”*. Siauliai, Lithuania, Jonas Pranas Aleksa International Scientific Conference „Contemporary Rural Vision”, 27 - 28 September, 2013.
19. *“Business Support Programs for Young People as a Possibility to be Self-employed”*. International Conference: “Entrepreneurship and Innovation as Key Drivers of Regional Development”, Ventspils University, Ventspils, Latvia, 15 –16 July, 2013.

Information about the author’s academic and social activities related to the topic of thesis.

1. Report on the dissertation at a joint meeting of the Presidium of the Latvian Agricultural and Forest Academy of Sciences and the Division of the Latvian Academy of Agriculture and Forestry Sciences. At the Latvian Academy of Sciences, Riga, Latvia, adopted on 21 September 2015.
2. Certificate received for an important and demonstrative report of the topical theme in the 25th NJF Congress “Nordic View to Sustainable Rural

Development”, the section “Sustainable Rural and Territorial Development II”, 2015.

3. Acting scientific secretary at the Division of Humanities and Social Sciences, Latvian Academy of Sciences, (November 2014 until present).
4. Researcher and a doctoral student in the project 5.2.3. “Rural and regional development processes and possibilities within the context of a knowledge economy in Latvia” under the national research programme EKOSOC-LV in collaboration with Latvia University of Agriculture (October 2014 until present).
5. Assistant to the programme manager in the national research programme “Economic transformation, smart growth, governance and legal framework for sustainable development of the state and society – a new approach to the creation of a sustainable learning community (EKOSOC-LV)” in cooperation with the Latvian Academy of Sciences (November 2014 until present).
6. Coordinating expert at the State Employment Agency’s Ogre branch in the ESF projects “Measures for certain groups of persons” and “Lifelong learning” (2010 - 2012).

Information about the author’s academic and social activities in addition to the dissertation topic.

1. Participation in an offsite seminar of project 5.2.3 under the national research programme EKOCOC-LV. Daugavpils, Latvia, 27-28 July 2016.
2. Participation in a section of a national research programme EKOSOC-LV offsite workshop as a moderator. Strautmalī, Latvia, 20-22 July 2016.
3. Report in the VIII Congress of Selija “Cultural Heritage as a Smart Factor for Growth”, Jaunjelgava, Latvia, 27 May 2016.

IEVADS

Pētījuma aktualitāte. Viena no ES attīstības prioritātēm ir jauniešu bezdarba samazināšana. Nacionālie darbaspēka apsekojumi (Hoffman, 2011) liecina, ka kopš 2008. gada jauniešu bezdarbs ir palielinājies visās ES valstīs (Hjūza, Borbējs-Pece, 2012).

Jauniešu bezdarbs ir viens no būtiskākajiem problēmjaudājumiem, kas jārisina Eiropas valstīs kopumā un arī Latvijā. Ārvalstu pētījumos Latvija tiek pozicionēta kā „depresīvais” reģions, kurā 2030. gadā būs nepietiekams jauniešu skaits (Territorial Observation..., 2008). Līdz ar to Latvija, kā valsts ar uzņēmējdarbības attīstībai nedraudzīgu vidi, nespēs konkurēt ar citām Eiropas valstīm un investīciju plūsma tiks apdraudēta, kā arī novirzīta uz citiem, konkurētspējīgākiem un demogrāfiskā ziņā attīstītākiem reģioniem.

Nenoliedzami gan bezdarbs kopumā, gan jauniešu bezdarbs atstāj nopietnas sekas tautas ekonomikā un attīstībā, graujot balstus cilvēku labklājībai un labākas dzīves apstākļiem. Tādēļ iespējai strādāt algotu darbu visos laikos bijusi svarīga loma – gan no valsts, gan no cilvēka personīgās izaugsmes viedokļa. Darbs un darba samaksa paver cilvēkam neskaitāmas iespējas un kā „materiālās labklājības avots ieņem nozīmīgu vietu cilvēka dzīvē”. Materiālā labklājība, ko cilvēks var gūt, strādājot algotu darbu, spēj sniegt daudzveidīgas iespējas labākai un piesātinātākai dzīvei (Anča u.c., 2002).

Pašreizējās ekonomiskās nestabilitātes kontekstā jauniešu izredzes un iespējas darba tirgū ir nenoteiktas (Balan, 2014a). Pāreja no mācībām uz naudas pelnīšanu kļūst aizvien problemātiskāka (Keep, 2012). Aizvien „dažādāki” jaunieši (arī tādi, kam ir bijušas labas sekmes) neiegūst izglītību vai apmācību un nav nodarbināti, darba piedāvājums ir mazāks, t.sk. pienācīga, prasmēm adekvāta darba piedāvājums (pretstatā nekvalificētam pagaidu darbam), un jauniešu prasmes darba devēju vidū nav pārāk pieprasītas (Global Trends for..., 2010).

No 1980. gada jauniešu bezdarbs pirmoreiz kļuva par nopietnu problēmu rūpnieciski attīstītajās valstīs, kad strauji pilnveidojās darba tirgi. Autori Klarks (*Clark*) un Sammers (*Summers*) 1982. gadā norādīja, ka jauniešu bezdarba problēma rodas no darbavietu trūkuma.

Jauniešu bezdarbs rada īpašas bažas, jo indivīdi, kas kļuvuši par bezdarbniekiem, var kļūt nelabvēlīgi sabiedrībai. Jaunieši, kuri nespēj atrast darbu pēc izglītības iegūšanas, var tikt uztverti kā neefektīvs cilvēkkapitāls ar nodarbinātības iespēju pasliktināšanos, kas varētu veicināt indivīda sociālo atstumtību. Vienlaikus jauniešu bezdarbs ir problemātisks ne tikai bezdarbā esošajai personai, bet arī ekonomikai kopumā (Salvador, Leiner-Killinger, 2008).

Krīze, kas Eiropu skāra 2008. gadā, būtiski un aizvien vairāk ietekmē jauniešus: 2015. gada augustā jauniešu (vecumā līdz 25 gadiem) bezdarbs ES 28 bija 20.1%, bet kopējais bezdarbs 9.4%. Jauniešu bezdarbs ir vairāk nekā divas reizes lielāks par ES 28 bezdarba līmeni pieaugušo vidū. Līdztekus tūlītējai krīzes ietekmei izglītības sistēmas un darba tirgus strukturālo problēmu dēļ pāreja no skolas uz darbu ir kļuvusi ilgstoša un sarežģīta. Bezdarbs jaunībā var atstāt paliekošu negatīvu ietekmi. Papildu lielākam bezdarba riskam nākotnē jaunieši ir arī pakļauti augstākam nabadzības un atstumtības riskam un biežāk saskaras ar veselības problēmām. EK ziņojumā „Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropas Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai” (2012) uzsvērts, ka steidzami ir vajadzīgi efektīvi risinājumi jauniešu pārejai uz nodarbinātību (Komisijas paziņojums Eiropas..., 2012).

Kopš 2013. gada bezdarbs (arī jauniešu bezdarbs) atsevišķos Latvijas reģionos ir samazinājies, tomēr vēl aizvien ir novērojams augsts bezdarba līmenis Latgales reģionā, kā arī citos Latvijas reģionos. Tas veicina iedzīvotāju izbraukšanu no valsts darba meklējumos ārvalstīs. Reālā nodarbinātības situācija Latvijā neatbilst statistikas datiem, jo ne visi iedzīvotāji, kam nav darba, ir reģistrējušies Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA). Līdz ar to statistikas dati nav precīzi. Bezdarbnieku neregistrēšanās NVA negatīvi ietekmē Latvijas tautsaimniecību kopumā, jo NVA atbalsts palielina ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu, kas maksā nodokļus un papildina valsts budžeta ieņēmumus.

Bezdarbnieka iespējas atrast darbu ietekmē indivīda izglītības līmenis un iegūtās zināšanas, darba pieredze un apgūtās praktiskās iemaņas, kā arī no indivīda neatkarīgi apstākļi, tādi kā infrastruktūras attīstība, politiskā un ekonomiskā situācija valstī utt. Darba tirgū vēsturiski nozīmīgas ir zināšanas un indivīda spēja savas zināšanas pielietot, pierādot sevi darbā.

Arvien notiekošās kvalitatīvās pārmaiņas tehnoloģijās mūsdienās ir izsaukušas būtiskas izmaiņas sabiedrībā. Notiek pāreja no industriālās sabiedrības uz zināšanu sabiedrību, kurā cilvēku darbu – gan fizisko, gan intelektuālo – arvien biežāk sāk veikt pašu cilvēku radītās “gudrās” mašīnas (Bikse, 2005). Aktuālas 21. gs. ir indivīda zināšanas informācijas tehnoloģiju jomā, kas nodrošina konkurētspējīgo priekšrocību attiecībā pret citiem darba meklētājiem. Zināšanu sabiedrībā galvenais ir izglītots cilvēks, viņa spēja efektīvi radīt un izmantot zināšanas pastāvīgi mainīgos apstākļos. Cilvēks kļūst par informācijas un zināšanu nesēju un glabātāju, galveno ekonomikas izaugsmes faktoru un nacionālās bagātības radītāju. Viņam ir jābūt gatavam dzīvei uz zināšanām balstītā sabiedrībā. Izglītība ir pārmaiņu nesēja, tās loma jaunajos apstākļos arvien pieaug (Bikse, 2005). *Eurostat* apkopotie statistikas dati norāda, ka jaunieši ar zemu izglītības līmeni biežāk kļūst par bezdarbniekiem nekā jaunieši ar iegūtu izglītību (Sustainable Development in..., 2015).

Bezdarba vēsturiskās attīstības analizē autore izmantojusi Filipsa (*Philipps*), Frīdmana (*Friedman*), Keinsa (*Keynes*), Māršala (*Marshall*), Marksa (*Marx*), Oukena (*Okun*), Pigu (*Pigou*), Rikardo (*Ricardo*), Smita (*Smith*), Seja (*Say*), Šumpētera (*Schumpeter*) un citu autoru atziņas.

Jauniešu bezdarba aktualitātes izpētei izmantoti Arulampalama (*Arulampalam*), Bella (*Bell*) (2009), Bertelota (*Berthelot*) (1995), Blančflovera (*Blanchflower*) (2000, 2009), Dītriha (*Dietrich*) (2012), Fadingera (*Fadinger*) (2014), Komineti (*Cominetti*) (2012), Lī (*Lee*) (2012), Sissona (*Sissons*) (2012) un citu autoru pētījumu gūtās atziņas.

Sociālās iekļaušanās un bezdarba kopsakarības analizējuši tādi autori kā Berghmans (*Berghman*), Bubanijs (*Bubany*), Hansens (*Hansen*), Paugams

(*Paugam*) (1995, 1996), *Sonnets (Sonnet)* (2010), Kalve (2005), Golubina (2007), Omarova (2009) u.c.

Reģionālo atšķirību iezīmju analīzei pievērsušies tādi autori kā Buligina (2014), Buttons (*Button*) (1999), Fatejevs (1994), Pentekosts (*Pentecost*) (1999), Putāns (2014), Rasnača (2011), Sloka (2014), Teilors (*Taylor*), Vaidere (2006), Vilka (2006), Vanags (2006), Vanags (2006) u.c.

LR Jaunatnes likums nosaka, ka jauniešs ir persona vecumā no 13 līdz 25 gadiem. Savukārt ES statistikas un plānošanas dokumentos par jauniešs tiek uzskatīta persona vecumā no 15 līdz 30 gadiem (*Youth in Europe...*, 2009).

Darba analītiskās nodaļas pētījuma veikšanai autore izmanto ES plānošanas dokumentos minēto jauniešu vecuma posmu, lai statistiskos rādītājus būtu iespējams salīdzināt ar citām ES dalībvalstīm. Jauniešu aptaujas ietvaros ir apzināti jaunieši vecumā no 17 līdz 29 gadiem.

Autores darbs NVA no 2010. gada līdz 2012. gadam, ikdienā saskaroties ar bezdarbniekiem un novērtējot reālo darba tirgus situāciju, kā arī analizētie citu autoru pētījumi radīja interesi par bezdarbā esošo jauniešu iekļaušanos darba tirgū, lai izanalizētu un apzinātu faktorus, kas veicina jauniešu bezdarbu. Autore uzskata, ka šīs problēmas risināšanai vajadzētu pievērst lielāku uzmanību valdības līmenī, ņemot par paraugu citu Eiropas valstu pieredzi.

Promocijas darba hipotēze – izvērtējot faktorus, kas ietekmē jauniešu bezdarba veidošanos Latvijā, var efektīvāk veidot pasākumus un scenārijus, kas sekmē jauniešu iekļaušanos darba tirgū.

Promocijas darba mērķis – izvērtēt jauniešu bezdarbu ietekmējošos faktorus Latvijā un izstrādāt ieteikumus jauniešu nodarbinātības veicināšanai.

Pētījuma objekts – jauniešu bezdarbs.

Pētījuma subjekts – jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori Latvijā.

Risinātie darba uzdevumi pētījuma mērķa sasniegšanai

1. Analizēt zinātnisko literatūru par bezdarba teorētiskajām pamatnostādņēm, jauniešu bezdarbu, jauniešu sociālo iekļaušanos darba tirgū, kā arī izpētīt bezdarbu reģionālā kontekstā.
2. Izvērtēt Latvijas un ES tiesiskos un politikas plānošanas dokumentus par bezdarbā esošo personu tiesisko aizsardzību un jauniešu nodarbinātības veicināšanu.
3. Izvērtēt ekonomiskos rādītājus saistībā ar jauniešu bezdarbu, noskaidrot citu Eiropas valstu pieredzi bezdarba samazināšanā, kā arī aprēķināt zaudējumus no bezdarbā esošajiem jauniešiem.
4. Analizēt jauniešu bezdarba tendences un instrumentus jauniešu bezdarba samazināšanai Latvijā, balstoties uz darba devēju un jauniešu aptaujās iegūto informāciju.
5. Noskaidrot nozares ekspertu viedokli par jauniešu iespēju iekļauties darba tirgū un, pamatojoties uz to, izstrādāt scenārijus un

priekšlikumus jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā.

Mērķa sasniegšanai un darba uzdevumu risināšanai pētījuma izklāsts ir strukturēts piecās nodaļās ar apakšnodaļām.

Pirmajā nodaļā ir apkopotas teorētiskās atziņas par bezdarbu un jauniešu bezdarbu, izklāstīti bezdarba analīzes modeļi vēsturiskā kontekstā, noteikti jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori, analizēta jauniešu sociālā iekļaušanās darba tirgū, kā arī analizētas bezdarba tendences reģionālā kontekstā.

Darba **otrā** nodaļa ir veltīta bezdarba situācijā esošu personu tiesiskās aizsardzības stratēģisko un politikas dokumentu analīzei, balstoties uz Latvijas un starptautisko dokumentu ietvaru.

Trešā nodaļa veltīta jauniešu darba tirgus un bezdarba tendenču analīzei Latvijā. Nodaļā izpētīta Eiropas valstu pieredze jauniešu nodarbinātības veicināšanā, kā arī aprēķināti Latvijas ekonomiskie zaudējumi jauniešu bezdarba dēļ.

Ceturtnā nodaļa veltīta jauniešu bezdarbu ietekmējošo faktoru izvērtēšanai Latvijā, balstoties uz jauniešu aptaujās iegūto informāciju. Apkopots darba devēju viedoklis par jauniešu konkurētspēju darba tirgū un jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanu.

Piektajā nodaļā analizēta jauniešu iekļaušanās darba tirgū Latvijā, balstoties uz ekspertu vērtējumiem. Pēc pētījumos iegūtajiem rezultātiem izstrādāti scenāriji jauniešu iekļaušanai darba tirgū.

Darba nobeigumā formulēti galvenie secinājumi, galvenie pētījuma rezultāti, kā arī atsegta problēmas un izvirzīti priekšlikumi to risināšanai.

Promocijas darba apjoms ekonomikas doktora (*Dr. oec.*) grāda iegūšanai ir 204 lapas. Darbā ir 19 tabulas, 52 attēli, 7 pielikumi, izmantoti 246 informācijas avoti, t.sk. 127 avoti angļu valodā.

Aizstāvamās tēzes

1. Bezdarbu veicina ne tikai darbaspēka pārpalikums, bet arī indivīda neatbilstība darba tirgus prasībām.
2. Jauniešu bezdarba normatīvajā un politiskajā ietvarā netiek uzsvērta problēmas aktualitāte un pie problēmas risinājumiem nav definētas atbildīgās institūcijas, kam jāuzņemas atbildība.
3. Jauniešu negatīvā pieredze darba tirgū atstāj ietekmi uz individuālajiem rezultātiem nākotnē, tajā skaitā gan personīgajiem ienākumiem un dzīves līmeni, gan uz valsts attīstību.
4. Jauniešu bezdarbnieku iespējas iekļauties darba tirgū ietekmē no indivīda atkarīgi faktori, tādi kā izglītības līmenis, praktiskā pieredze, un neatkarīgi faktori, tādi kā infrastruktūras attīstība, nepietiekams brīvo darbavietu skaits, neapmierinoši darba apstākļi.

5. Jauniešu bezdarbnieku nodarbinātību veicinātu ciešāka komunikācija starp izglītības iestādēm un uzņēmējiem, kā arī ESF atbalsta piesaiste jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanai.

Pētījumu metodes

- *Vispārzinātniskās pētījumu metodes:*
 - *monogrāfiskā jeb aprakstošā metode*, kuras pielietošana palīdzēja rast detalizētu priekšstatu par pētāmo problēmu teorētiskajā skatījumā, balstoties uz plašu zinātniskās literatūras apskatu;
 - *grafiskā metode* – grafiskās metodes lietošana palīdzēja uzskatāmi un efektīvi atklāt objekta sakarības un dinamiku;
 - *sintēzes un analīzes metode* - atsevišķi pētāmā objekta elementi tika savienoti vienotā sistēmā, pētot to kopsakarības.
- *Socioloģisko pētījumu metodes:*
 - *ekspertaptaujas metode* tika izmantota, lai noskaidrotu ekspertu un darba devēju viedokli par pētāmo problemātiku un iezīmētu galvenās tendences darba tirgū;
 - *aptauja (anketēšana)* izmantota, lai noskaidrotu jauniešu viedokli un redzējumu par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū.
- *Statistisko pētījumu metodes*, tādas kā *aprakstošā statistika, salīdzināšana, grupēšana, vidējo lielumu aprēķināšana, krostabulācijas (crosstabs)* tika izmantotas, lai analizētu jauniešu bezdarbu ietekmējošos faktoros un jauniešu iekļaušanās veicināšanu darba tirgū Latvijā. *Nesaražotā IKP aprēķins* tika pielietots, lai aprēķinātu no 2008. līdz 2015. gadam Latvijā nesaražotā IKP apjomu jauniešu bezdarba ietekmē.
- *Prognozēšanas metodes:*
 - *scenāriju metode* pielietota, lai, balstoties uz pētījumā iegūto informāciju, tiktu izveidoti jauniešu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū veicinošie scenāriji;
 - *hierarhiju analīzes metode (Analytical Hierarchy Process – AHP)*, izmantota lēmuma pieņemšanai par īstenojamajiem efektīvākajiem jauniešu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū veicinošajiem scenārijiem Latvijā, *aprēķinot prioritātes vektoru koordinātes, saskaņotības attiecību un vidējās vērtības*;
 - *SVID un PEST analīze, pāru metode un Eilera-Venna diagrammas* pielietotas, lai uzskatāmi sagrupētu jauniešu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū ietekmējošos faktoros.

Izmantotie dati un materiāli. Promocijas darbā izmantoti NVA apkopotie statistiskie dati un pētījumi, Latvijas CSP, ES Statistikas biroja – *Eurostat, Eurofound*, Baltkrievijas statistiskie dati un ziņojumi, Zviedrijas, Austrijas u.c. valdību statistikas dati un ziņojumi, ES un Latvijas interneta resursi un periodiskie izdevumi, kuros tiek publicēti tiesību akti, vadošo nozares ekspertu

publicētie zinātniskie raksti, monogrāfijas un grāmatas, nozares ekspertu pētījumi, mērķa grupas anketēšana un intervijas ar ekspertiem. Autore ir izmantojusi *ScienceDirect*, *EBSCO*, *Scopus*, *Web of Science*, *AGRIS* datu bāzēs pieejamos žurnālus.

Pēdējo gadu laikā Latvijā veiktie nozīmīgākie pētījumi saistībā ar jauniešu bezdarba tematiku – 2014. gadā Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde ir izdevusi datu krājumu „Jaunieši Latvijā”, kas ir analītiska publikācija, kurā apkopoti statistikas dati par jauniešiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem, un 2015. gadā AS „DNB Banka” ir izdevusi izglītības un jauniešu bezdarba jautājumiem veltītu „DNB Latvijas barometru” Nr. 82 tēmā „Izglītība un jauniešu iesaistīšanās darba tirgū”.

ESF nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekta „Nodarbinātības valsts aģentūras pētījumi” ietvaros 2006. gadā NVA ir veikusi pētījumu „Jauniešu – bezdarbnieku kvalitatīvā sastāva atbilstības darba tirgus pieprasījumam izvērtēšana”, kura ietvaros tika analizēta šīs kategorijas bezdarbnieku izglītība, zināšanas un pamata prasmes. Tika analizēta jauniešu bezdarbnieku iepriekšējā darba pieredze, bezdarba iemesli, kā arī noskaidrots, ko jaunieši sagaida, sadarbojoties ar NVA. Pētījuma ietvaros tika noskaidrots, kas kavē jauniešu iesaistīšanos darba tirgū un NVA aktīvajos nodarbinātības pasākumos.

Zinātniskais nozīmīgums un pētījuma novitātes

1. Izstrādāti, sargrupēti un uzskatāmi parādīti jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori Latvijā, t.sk. republikas pilsētās, balstoties uz teorētisko un praktisko pētījumu bāzes.
2. Aprēķināti zaudējumi no nesaražotā iekšzemes kopprodukta Latvijā 2008.–2015. gadā jauniešu bezdarba ietekmē.
3. Apzināta jauniešu interese un informētība par uzņēmējdarbības atbalsta programmām un jauniešu iespējām uzsākt uzņēmējdarbību.
4. Izstrādāti un novērtēti jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanas scenāriji Latvijā.

Promocijas darba tautsaimnieciskais nozīmīgums. Šis pētījums ir aktuāls NVA, IZM, Latvijas augstskolām un darba devējiem efektīvāku nodarbinātības veicināšanas pasākumu plānu izstrādē un sadarbības veidošanā ilgtermiņā, kā arī VIAA jauniešu nodarbinātības projektu izstrādei un mērķfinansējuma piesaistei no ES, LM, EM u.c. valsts institūcijām.

Promocijas darba rezultāti atspoguļo jauniešu bezdarba aktualitāti un tendences darba tirgū, līdz ar to šie pētījuma rezultāti ir noderīgi arī darba devējiem, lai izprastu potenciālo darbinieku ietekmējošos sociālos, ekonomiskos un politiskos faktoros un noskaidrotu citu darba devēju un ekspertu viedokli par darba tirgus situāciju. Darba devējiem attīstībai nozīmīgi ir izprast potenciālā darbinieka viedokli par situāciju darba tirgū un

individuālajām vajadzībām, kas mēdz ietekmēt indivīda (šī darba kontekstā – jaunieša) iekļaušanos darba tirgū.

Promocijas darba tēmas norobežojums. Apjoma ierobežojuma dēļ darba ietvaros tika detalizētāk skatīts jauniešu bezdarba aktualitātes nozīmīgums un to ietekmējošie faktori, jauniešu sociālā iekļaušanās darba tirgū, kā arī analizēta jauniešu uzņēmējdarbības aktualitāte jauniešu un darba devēju skatījumā. Situācijas izpēte ir balstīta uz jauniešu, darba devēju, kā arī ekspertu aptaujām. Pētījumā pielietota hierarhiju analīzes metode, detalizēti neskatot kopējos valsts ieguvumus no konkrēto scenāriju realizēšanas. Darba tematikas plašākai analīzei darba autore plāno pievērsties savos turpmākajos pētījumos.

Pētījuma izstrādī apgrūtināja tas, ka Latvijā bezdarbā esošām personām nav obligāti jāreģistrējas NVA, tāpēc nav iespējams pilnvērtīgi pētīt jauniešu bezdarbu.

Pētījums veikts laika posmā no 2012. gada septembra līdz 2016. gada martam. Statistikas datu analīzei izmantoti dati no 2003. gada līdz 2015. gadam, atkarībā no datu pieejamības.

Pētījumu atbalsta Valsts pētījumu programma 5.2. „Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)”. Autores pētniecības darbs tapa programmas projekta 5.2.3. „Latvijas lauku un reģionālās attīstības procesi un iespējas zināšanu ekonomikas kontekstā” ietvaros.

1. BEZDARBS UN TĀ EKONOMISKĀ NOZĪME

Nodaļas saturs darbā aizņem 31 lpp., kurās ietilpst 2 tabulas un 4 attēli.

Pirmajā nodaļā analizēts bezdarba jēdziens un tā veidi, kā arī izklāstīti bezdarba analīzes modeļi vēsturiskā kontekstā. Kā centrālais pētījuma objekts raksturota jauniešu bezdarba aktualitāte un jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori. Nodaļas ietvaros analizēta arī jauniešu sociālā iekļaušanās darba tirgū.

1.1. Bezdarba jēdziens un tā veidi

Bezdarbs rodas neefektīvas darba tirgus funkcionēšanas rezultātā, dažādu ārēju, no bezdarba situācijā esoša indivīda lielākoties neatkarīgu faktoru rezultātā.

Bezdarbu galvenokārt **veicina** ne tikai darbaspēka pārpalikums, bet arī indivīda neatbilstība darba tirgus prasībām. Ir aktuālas vakantās darbavietas, kurās darba devējs vēlas algot darbinieku, kam piemīt augsts kompetences līmenis attiecīgajā jomā, bet tādu darbinieku nespēj atrast, jo bezdarbnieki neatbilst darba devēja prasībām. Indivīda kompetences līmeni un vēlmi apgūt

profesiju veicina komponenti socializācijas nosacījumu struktūrā, piem., attiecības ģimenē, kultūrvidē, zināšanas, prasmes, kompetences.

Makroekonomikas literatūrā aprakstītas vairākas bezdarba formas. **Ilgstošie darba meklētāji (bezdarbnieki)** ir personas, kuras ir bez darba 12 mēnešus un ilgāk, aktīvi meklē darbu un tā atrašanās gadījumā ir gatavas sākt strādāt tuvāko 2 nedēļu laikā (Informatīvais ziņojums par..., 2013).

Dabiskais bezdarbs ir tad, kad ekonomikā ir „pilnīga nodarbinātība” – brīvo darbavietu skaits ir vienāds ar bezdarbnieku skaitu īslaicīgajā un strukturālajā bezdarbā (Bikse, 2003, 81).

Frikcionālais (īslaicīgais) bezdarbs (*frictional unemployment*) nozīmē to, ka darba tirgū pastāv īslaicīgi nenodarbināti iedzīvotāji un tie, kas tikko ienāk darba tirgū un meklē savu pirmo darba vietu (Bikse, 2003, 80).

Mērenais bezdarbs (3–5%) tiek uzskatīts par tirgus ekonomikas attīstībai nepieciešamo nosacījumu. Bezdarba procents tiek definēts kā attiecība starp bezdarbnieku skaitu un ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem konkrētajā laika posmā (Gaga, 2009).

Cikliskais bezdarbs (*cyclical unemployment*) ir saistīts ar tendencēm izaugsmē un ražošanas ciklā. Kad biznesā ir augšupeja, cikliskais bezdarbs būs zems, jo produkcijas saražotais apjoms ir maksimāls. Kad produkcijas saražotais apjoms, kas izteikts iekšzemes kopproduktā (IKP), samazinās, bezdarbs pieaug (*Cyclical Unemployment*, b.g.).

Sezonālais bezdarbs (*seasonal unemployment*) pastāv nozarēs, kurām ir sezonāls raksturs, piemēram, tūrisms, celtniecība, lauksaimniecības ražošanas joma utt. (Darba tirgus sakarības, b.g.).

Brīvprātīgais bezdarbs – katrā sabiedrībā ir iedzīvotāju slānis, kuri savas psiholoģiskās dabas vai arī citu iemeslu dēļ nevēlas strādāt, piemēram, nav ar mieru strādāt par piedāvāto atalgojumu, bet labprāt strādātu par lielāku atalgojumu (Bikse, 2003, 81; Gaga, 2009).

Piespiedu bezdarbs rodas tad, ja pastāv fiksēta darba alga, un tādējādi cena, ko maksā par darbaspēku, ir neelastīga (Bikse, 2003, 81).

Institucionālais bezdarbs rodas, kad darba tirgus organizācija nav pietiekami efektīva, piemēram, nepilnīga informācija par brīvajām darbavietām (Gaga, 2009).

Strukturālais bezdarbs (*structural unemployment*) ir tāds bezdarbs, ko izraisa izmaiņas ekonomikas struktūrā, kas noved pie neatbilstības starp strādātāja kvalifikāciju, dzīvesvietu un esošajām darbavietām (Sloka, b.g.).

Nodarbinātības un bezdarba jautājumi jau agrīni piesaistījuši daudzu ievērojamu ekonomikas un zinātnisko skolu pārstāvju uzmanību – to galvenie pētījumu atzinumi apkopoti 1. tabulā.

Darba tirgu regulējošo ekonomisko teoriju vēsturiskā attīstība

Zinātnieks	Galvenie pētījumu atzinumi un virzieni
Ā. Smīts (Adam Smith) 1773–1790	-Preču ražošanas un darba tirgus sakarības; -alga mainās atkarībā no darba viegluma vai smaguma pakāpes un nodarbošanās cienīguma.
D. Rikardo (David Ricardo) 1772–1823	-Iestājās pret pilnīgu valsts iejaukšanos ekonomikā; -atbalstīja brīvu tirdzniecību; -pilnīga nodarbinātība tika uzskatīta kā tirgus ekonomikas norma.
Ž. B. Sejs (Jean-Baptiste Say) 1767–1832	-Pievērsās tirgus un nodarbinātības teorijai; -uzskatīja, ka ekonomikā nevar būt pārprodukcija, bezdarbs un darbaspēka trūkums; -tirgus pašregulācija nodrošina pilnu nodarbinātību.
A. Māršals (Alfred Marshall) 1842–1924	-Pieprasījuma un piedāvājuma regulēšanas ietekme uz nodarbinātību; -augsta darba alga samazina nodarbinātību un palielina bezdarbu; -izstrādāja maksimālo darba ražīguma teoriju.
K. Markss (Karl Marx) 1818–1883	-Nodarbinātības teorija, kas balstās uz trim svarīgākajām sastāvdaļām - virsvērtības teorija, kapitāla dabiskā pieauguma teorija, apdzīvotības likums.
A. Pigu (Arthur Pigou) 1877–1959	-Bezdarba iemesls ir augstais darba algas līmenis, tā samazināšana palielinās nodarbinātību; -nodarbinātības apjomu nosaka reālais darba pieprasījums.
Dž. M. Keinss (John Maynard Keynes) 1883–1946	-Bezdarba un inflācijas iemesli slēpjas pašā ekonomiskajā sistēmā, kas nav un nevar būt pašregulējoša; -valstij ir jānodrošina pienācīgs efektīva pieprasījuma apjoms, jo, paplašinot pieprasījuma apjomu, mazināsies bezdarbs.
J. Šumpēters (Joseph Schumpeter) 1883–1950	-Frāzes “tehnoloģiskais bezdarbs” radītājs; -brīvais tirgus veicina zaudētu darbavietu skaita pieaugumu, izpostītus uzņēmumus un nozaru saplūšanu.
M. Frīdmans (Milton Friedman) 1912–2006	-Valsts iejaukšanās ekonomikā ir galvenais cēlonis inflācijai, bezdarbam, ekonomikas pieauguma nestabilitātei.
V. Filipss (William Phillipps) 1914–1975	-Inflācijas un bezdarba kopsakarības; -Filipsa līkne – augstam inflācijas līmenim atbilst zemāks bezdarba līmenis, un otrādi.

Avots: autores veidots pēc Gaga, 2009; History of Economic..., 1989; Cox, Alm, 2008.

Darba tirgu regulējošo ekonomisko teoriju vēsturiskā attīstība

Zinātnieks	Galvenie pētījumu atzinumi un virzieni
P. E. Samuelsons (Paul Anthony Samuelson) 1915–2009	-Centās risināt jautājumus saistībā ar ražošanas un nodarbinātības stagnāciju, un vienlaicīgu cenu inflāciju.
A. M. Oukens (Arthur Melvin Okun) 1928–1980	-Izstrādāja metodiku bezdarba dēļ nesaražotā reālā iekšzemes kopprodukta aprēķināšanai.

Avots: autores veidots pēc Gaga, 2009; History of Economic..., 1989; Cox, Alm, 2008.

Balstoties uz teorētisko aspektu analīzi dažādu teorētiķu skatījumā, promocijas darba autore ir apkopojusi būtiskākos bezdarbu ietekmējošos ekonomiskos, politiskos, sociālos un kultūras faktorus, kas var nozīmīgi ietekmēt darbavietu skaitu, valsts ekonomiku, indivīda dzīves līmeni, kā arī bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū.

Ekonomiskie faktori, kas ietekmē bezdarbu, ir eksporta un importa apjoms, uzņēmumu skaits, atalgojuma līmenis, pieprasījums un piedāvājums pēc precēm un pakalpojumiem.

Nozīmīgākie **politiskie faktori**, kas ietekmē bezdarbu, ir politiskā stabilitāte, attiecības starp valsts institūcijām un uzņēmējiem, attiecības starp izglītības iestādēm un uzņēmējiem, kā arī attiecības ar citu valstu reģioniem.

Kā nozīmīgākie **sociālie un kultūras faktori** minami izglītības līmenis, iepriekšējā darba pieredze, veselība, sociālā adaptācija, personiskās īpašības, kā arī darba tirgus pieprasījums pēc indivīda profesijas.

1.2. Jauniešu bezdarbs kā ekonomiska problēma

Jauniešu bezdarbs ir viena no aktuālākajām problēmām valstīs, kur kopš 2008. gada darba tirgus ievērojami novājinājās. Šīs attīstības tendences tiek dēvētas par „deja vu” elementu: jo, kā jau minēts iepriekš, jauniešu bezdarbs pirmoreiz kļuva par nopietnu problēmu rūpnieciski attīstītajās valstīs laikā no 1980. gada. Darba tirgi strauji attīstījās agrīnajā šī gadsimta daļā, bet jauniešu bezdarbs jau tad bija aktuāla problēma. Jauniešu bezdarba pašreizējā aktualizācija ir atkal veicinājusi valstu politiku koncentrāciju uz šo jautājumu (Bell, Blanchflower, 2010).

Apkopojot dažādu autoru viedokļus, tika secināts, ka **jauniešu bezdarbu** ietekmē tādi sociālie faktori kā sociālā iekļaušanās un sociālā atstumtība, finansiālais stāvoklis, izglītības līmenis un karjeras iespējas, darba pieredzes neesamība vai esamība utt. Jauniešu bezdarbs ir cieši saistīts ar veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā.

Jauniešu bezdarba cēloņi iedalīti šādās grupās:

- sociālie, ekonomiskie un politiskie apstākļi (valsts, sabiedrības radīti);
- ģimenes sociālie apstākļi (zemas sociālās prasmes, jaunie vecāki u.c.);
- izglītības ietekme (zema kvalifikācija, nav izglītības);
- kultūru atšķirības (nacionālās vai etniskās minoritātes);
- veselības problēmas (hroniskas vai garīga rakstura veselības problēmas, invaliditāte);
- ekonomiskie šķēršļi, ģeogrāfiskie apstākļi (jaunieši lauku teritorijās, transporta nepieejamība u.c.).

1.3. Bezdarbs reģionālā kontekstā

Bezdarba mazināšanas pasākumu izstrādē un realizēšanā jāņem vērā reģionālā attīstība. Aktivitāte darba tirgū reģionos ir atšķirīga no pilsētām. Reģionos un mazpilsētās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ir zemāks un līdz ar to aug bezdarbs un bezdarbā esošo personu ilgums bezdarba situācijā. Atšķirīgi ir arī instrumenti, ar kuriem sekmīgāk ir iespējams cīnīties pret bezdarbu reģionos vai lielākajās pilsētās. Ir jāapzina galvenie virzītājspēki bezdarba samazināšanai gan reģionos, gan lielākajās pilsētās.

Reģionālās atšķirības darba tirgus attiecībās galvenokārt nosaka darba tirgū iesaistīto pušu specifiskās īpašības, atšķirības darba tirgū iesaistīto pušu mijiedarbības veidā un reģionālās telpas sociālā un ekonomiskā vide.

Efektīvākās metodes teorētiku skatījumā, kas veicina jaunieša darba atrašanu, ir šādas:

- ģimenes un paziņu atbalsts darba meklējumos, iesakot jaunieti amatam ieteicējam zināmā institūcijā vai uzņēmumā;
- pašnodarbinātības vai uzņēmējdarbības uzsākšana;
- iesaiste jauniešu bezdarba atbalsta programmās.

Atšķirīgās reģionālās telpās var veidoties dažādas darba devēju un darba ņēmēju attiecības, kuras ietekmē tajās pastāvoši sociālo attiecību modeļi. Līdz ar to dažādās teritoriālās vienībās (pilsētās/ laukos, reģionos, lielajās/ mazajās pilsētās, novados, bijušajos rajonos) var atšķirties darba tirgū iesaistīto pušu attiecības (Gottdiener, Hutchinson, 2006).

1.4. Jauniešu sociālā iekļaušanās darba tirgū

Nodarbinātība ir svarīga sociālo aktivitāšu daļa, nodrošinot ekonomiskā pamata esamību indivīdam un vienlaikus arī šīs personas sociālo statusu. Iekļaušanās darba tirgū saistāma ar noteikumu, ka tiek novērstas atšķirības starp jauniešu un pieaugušo nodarbinātību, arī tiesības, pienākumi un iespējas, ko piedāvā jauniešiem darba tirgū, ir tādas pašas kā pieaugušajiem darbiniekiem.

Iekļaušanās tiek uzskatīta par veiksmīgu panākumu veidošanu jauniešu nodarbinātības jomā, kas neatšķiras no iespējām pieaugušajiem. Proti, piedāvātās iespējas jauniešiem darba tirgū ir identiskas pieaugušo iespējām un otrādi. Veiksmīgas iekļaušanās rezultātā indivīdam netiek negatīvi ietekmēts materiālais stāvoklis un sociālā dzīve (Sileika et al., 2004).

Jauniešu **sociālā iekļaušanās** darba tirgū ir saistāma ar izglītības iegūšanu un apmācībām, kā arī darba pieredzi, kas tiek uzskatīti par „virzītājspēkiem” jaunieša karjeras uzsākšanā. Ja jauniešiem veidojas pozitīva pirmā darba pieredze, tiek atvieglota jaunieša iekļaušanās darba tirgū.

Pieckāršais Helix modelis jauniešu iekļaušanai darba tirgū. Globalizācijas ietekmē ir mainījušās ekonomiskās un sociālās attiecības pasaulē. Uzņēmumi, kas nodarbojas ar ražošanu vai arī pakalpojumu sniegšanu, nespēj veiksmīgi darboties pasaules tirgū bez ieguldījumiem zinātnē un tiem nav iespējams attīstīties bez iesaistes pētniecībā. Nozīmīgu lomu zināšanu pārneses nodrošināšanā ieņem izglītības iestādes, t.i., būtiski jau bērnam bērnudārzā sniegt pilnvērtīgas zināšanas, lai viņš veiksmīgāk spētu adaptēties sākumskolas vidē. Jau agrīni bērnam jādod iespēja saprast, kas viņam interesē un kas neinteresē, lai pusaudža gados jauniešiem spētu apzināties intereses un uz tām virzīties. Ja šī pāreja indivīda dzīves laikā līdz jaunieša vecumam nav pilnvērtīga, jauniešiem saskaras ar problēmām izvēlēties nākotnes profesiju, rodas grūtības sekmīgi absolvēt mācību iestādi, jauniešiem var nenoteikt mērķus un iekļūt sociālā riska grupā, kā arī saskarties ar bezdarba risku. Līdz ar to autore uzskata, ka pieckāršā *Helix* modeļa procesu mijiedarbība uzlabotu jauniešu pāreju no studijām uz darba tirgu un samazinātu jaunieša iespējamību iekļūt kādā no sociālajām riska grupām vai kļūt par bezdarbnieku.

Zināšanu pārnesi ilgtspējīgai attīstībai, kā arī jauniešu iekļaušanu darba tirgū ietekmē vairāki faktori un to mijiedarbība. Zināšanu pārnesi uzskatāmi iespējams parādīt ar pieckāršo *Helix* modeli (*Quintuple Helix Model*), kas ir virzīts uz sociālo (sabiedrības), akadēmisko zināšanu un valsts mijiedarbību, lai veicinātu un vizualizētu zināšanu, tehnoloģiskās kompetences (*know-how*) un inovācijas sadarbības sistēmu, kas nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību. sabiedrības zināšanu, tehnoloģisko kompetenču un inovāciju ilgtspējīgu attīstību.

Zināšanu transformācija ar pieckāršo *Helix* modeli ir galvenais spēks un dzinulis progresam. Pieckāršais *Helix* modelis ir starpdisciplinārs, kas apvieno visu piecu virzītājspēku struktūru un, šiem spēkiem mijiedarbojoties, sniedz pilnīgu analītisku izpratni par visām iesaistītajām pusēm un nepārtraukti iesaista procesā visas puses. Disciplinārais spektrs iekļauj dabas zinātnes, sociālās un humanitārās zinātnes (sabiedrība, demokrātija un ekonomika) un eksaktās zinātnes (Carayannis et al., 2012).

2. NORMATĪVAIS IETVARS UN VALSTS POLITIKA JAUNIEŠU BEZDARBA KONTEKSTĀ

Nodaļas saturs darbā aizņem 25 lpp., kurās ietilpst 3 tabulas un 1 attēls.

Darba otrā nodaļa ir veltīta normatīvā ietvara izpētei un valsts politikas analīzei jauniešu bezdarba kontekstā. Nodaļā ietverta starptautisko dokumentu, kā arī Latvijas normatīvo dokumentu un stratēģisko plānošanas dokumentu analīze. Nodaļā analizētas arī bezdarba mazināšanas programmas Latvijā, kurās uzsvērts ESF atbalsts kā galvenais instruments jauniešu sagatavošanai darba tirgum.

2.1. Starptautisko dokumentu ietvars, kas nosaka un regulē bezdarbnieku tiesības

Starptautiskajos dokumentos nozīmīgs uzsvars likts uz profesionālās izglītības piemērošanu darba devēju prasībām, praktisko iemaņu apgūšanu mācību un studiju procesā, kā arī izglītības modernizēšanu, jauniešu mobilitātes veicināšanu un intereses par uzņēmējdarbību radīšanu jauniešos.

2. tabula

Starptautisko dokumentu ietvars

Pieņemts	Dokuments	Pamatprincipi
1945	„Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti”	-Iedzīvotāju stabilitātes un labklājības nodrošināšana; -dzīves līmeņa, pilnas nodarbinātības, ekonomiskā un sociālā progresa attīstība.
1948	„ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija”	-Ikviena indivīda tiesības uz darbu, kas nodrošina cienīgus dzīves apstākļus; -noteikta aizsardzība pret bezdarbu.
1951	SDO Koncencija „Par vienlīdzīgu atalgojumu”	-Darba apstākļu uzlabošana, darba samaksas vienlīdzība.
1958	SDO Konvencija „Par diskrimināciju darbā un nodarbošanās jomā”	-Diskriminācijas aizliegums nodarbinātības jomā; -vienlīdzīgas attieksmes nodrošināšana.
1961	„Eiropas Sociālā harta”	-Vienlīdzības principi darba tirgū, lai sasniegtu stabilu un iespējami augstāku nodarbinātības līmeni.
1994	Nodarbinātības iniciatīva „Par nodarbinātību un cilvēkresursu attīstību”	-Nodarbinātības apstākļu uzlabošana nelabvēlīgajām grupām: invalīdiem, ilglaicīgi nenodarbinātajiem, sociāli atstumtajiem un jaunajiem bezdarbniekiem.

Avots: autores veidots pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas..., 1945; SDO Koncencija Nr. 100..., 1951; SDO Konvencija Nr. 111..., 1957; Eiropas Sociālā harta, 1961; ES nodarbinātības stratēģija..., 1997; ES Direktīva 2000/78/EK, 2000; ES Ilgtspējīgas attīstības..., 2006 u.c.

Starptautisko dokumentu ietvars

Pieņemts	Dokuments	Pamatprincipi
1997	„ES nodarbinātības stratēģija”	-Indivīda iemaņu zināšanu uzlabošana, lai paaugstinātu nodarbinātības iespējas; -izglītība, apmācība un jaunatnes problēmas; -dzīves un darba apstākļu sekmēšana.
2000	„ES Direktīva 2000/78/EK”	-Kopēja sistēma un vienlīdzīga attieksme pret nodarbinātību; -piekļuve algotam darbam vai pašnodarbinātībai; -profesionālās izglītības pieejamība.
2006	„ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģija”	-Sociālās iekļaušanās nozīmīgums un iniciatīvas, kas veicina iekļaušanos gan sabiedrībā, gan darba tirgū.
2009	„ES jaunatnes stratēģija – ieguldīt jaunatnē, iesaistīt jauniešus”	-Izglītības programmu piesaiste darba tirgus vajadzībām; -praktiskās apmācības apgūšana uzņēmumos mācību un studiju procesā.
2010	„Eiropa 2020”	-Jauniešu nodarbinātības veicināšana; -jauniešu ienākšanas darba tirgū uzlabošana, izmantojot mācekļa darbu, stažēšanos vai citu darba pieredzi.
2010	Programma „Jaunatne kustībā”	-Izglītības un mācību modernizēšana, lai atbilstu jauniešu un darba devēju vajadzībām.
Bez gada	„ANO Pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām”	-Ikvienu indivīda tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem, kas iekļauj taisnīgu darba algu, darba apstākļus, attieksmi.

Avots: autore veidots pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas..., 1945; SDO Konceptija Nr. 100...,1951; SDO Konvencija Nr. 111..., 1957; Eiropas Sociālā harta, 1961; ES nodarbinātības stratēģija..., 1997; ES Direktīva 2000/78/EK, 2000; ES Ilgtspējīgas attīstības..., 2006 u.c.

Tabulā 2 apkopotajos starptautiskajos dokumentos, tādos kā *ANO Statūti, SDO Konvencija Nr.100 „Par vienlīdzīgu atalgojumu”, SDO Konvencija Nr.111 „Par diskrimināciju darbā un nodarbošanās jomā”, ES jaunatnes stratēģijā – ieguldīt jaunatnē, iesaistīt jauniešus* utt., uzsvērta nediskriminējošas attieksmes nozīmība pret ikvienu indivīdu, tajā skaitā arī jauniešiem.

2.2. Latvijas normatīvo dokumentu ietvars, kas nosaka un regulē bezdarbnieka tiesības

Nodaļā analizēts uz jauniešiem bezdarbniekiem attiecināmais normatīvo un politisko dokumentu ietvars, kas nosaka vienlīdzīgas indivīda tiesības darba tirgū, kā arī regulē bezdarba situācijā esošas personas tiesības uz atbalstu un iespējām kļūt par nodarbinātu personu.

Latvijas likumi, kas saistoši jauniešiem bezdarbniekiem

Pienemts	Likums	Pamatprincipi
2000	„Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam”	-Nosaka un regulē tiesības bezdarbnieka pabalsta saņemšanai.
2001	„Darba likums”	-Vienlīdzības princips un nediskriminējoša attieksme no darba devēja puses.
2002	„Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums”	-Kārtība kādā iegūstams bezdarbnieka statuss; -konkurētspējas veicināšana darba tirgū; -tiesības uz aktīvajiem nodarbinātības pasākumiem un bezdarba samazināšanas preventīvajiem pasākumiem.
2008	„Jaunatnes likums”	-Tiesības uz dzīves kvalitāti; -integrācijas princips; -vienlīdzības princips; -atīstības vajadzībām atbilstošas informācijas pieejamības nodrošināšana, prasmju un zināšanu ieguves iespējamības veicināšana, darba tikuma, iniciatīvas veicināšana no pašvaldības un valsts iestāžu puses.

Avots: autores veidots pēc likumiem Par apdrošināšanu bezdarba...2000; Darba likums, 2001; Bezdarbnieku un darba..., 2002; Jaunatnes likums, 2008.

Tabulā 3 uzskaitītajos būtiskākajos likumos uzsvērtas jaunieša tiesības uz vienlīdzības principiem un nediskriminējošu attieksmi darba tirgū, tiesības uz aktīvajiem nodarbinātības pasākumiem un bezdarbnieka statusa iegūšanu, pabalstu bezdarba gadījumā, kā arī darba tirgū iekļaujošas attieksmes saņemšanu no atbildīgajām institūcijām.

2.3. Stratēģiskie plānošanas dokumenti Latvijā, kas nosaka pasākumus jauniešu bezdarba likvidēšanai

Latvijā plānošanas dokumentos jaunieši ir noteikti kā viena no prioritārajām mērķa grupām aktīvās darba tirgus politikas pasākumos, izglītības, nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanās jomā.

Galvenie darbības virzieni šajās politikas jomās ir vērsti uz jauniešu bezdarba samazināšanu un jauniešu sociālo iekļaušanos (sociālo integrāciju) darba tirgū, kā arī jauniešu sociālo aizsardzību un vienlīdzības principiem. Būtiska ir arī jauniešu izglītības kvalitātes un prasmju nodrošināšana.

**Latvijas stratēģiskie plānošanas dokumenti, kas attiecināmi uz
jauniešiem esošiem bezdarba situācijā**

Pieņemts	Dokuments	Pamatprincipi
2005	„Latvijas izaugsmes modelis. Cilvēks pirmajā vietā”	-Iedzīvotāju zināšanas ir kā nozīmīgs izaugsmes resurss; -ikviena cilvēka dažādu dzīves kvalitātes aspektu paaugstināšana.
2006	„Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007-2013”	-Jaunu konkurētspējīgu uzņēmumu veidošanās Latvijas reģionos ar dažādu motivācijas un atbalsta mehānismu palīdzību; -sabiedrības, it īpaši jauniešu, intereses veicināšana kļūst par uzņēmējiem; -profesionālās izglītības un kvalitātes sekmēšana un pieejamība veicinās vieglāku jauniešu iekļaušanos darba tirgū.
2010	„Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030. gadam”	-Cilvēkkapitāla nozīme valsts nākotnes attīstībai; -uzsvērta nepieciešamība maksimāli iesaistīt cilvēkus darba tirgū.
2010	„Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2015.- 2020. gadam”	-Jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošana; -efektīvas pārejas nodrošināšana jauniešiem no bērna uz pieauguša cilvēka statusu; -jauniešu pilnvērtīgas iekļaušanās sabiedrībā veicināšana.
2010	„Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015. gadam”	-Atbilstošs profesionālās izglītības materiālais un tehniskais nodrošinājums, lai paaugstinātu profesionālās izglītības kvalitāti un atbilstību darba tirgus prasībām.
2012	„Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014-2020”	-Sociālās un reģionālās nevienlīdzības mazināšana, veicinot augstu nodarbinātības līmeni; -iekļaujošas, ilgtspējīgas un konkurētspējīgas ekonomikas attīstība, lai nodrošinātu pietiekamu darbvietu skaitu un sekmētu jaunos nodarbinātības veidus; -profesionālās izglītības un apmācības sistēmas atbilstības veicināšana darba tirgus prasībām.

Avots: autore veidots pēc Latvijas izaugsmes modelis..., 2005; Latvijas Nacionālais attīstības...,2006; Latvijas ilgtspējīgas attīstības..., 2010; Jaunatnes politikas pamatnostādnes..., 2010; Profesionālās izglītības iestāžu..., 2010; Latvijas Nacionālais attīstības...,2012.

Tabulā 4 apkopoti Latvijas stratēģiskie plānošanas dokumenti, kas attiecināmi uz jauniešiem, esošiem bezdarba situācijā. Dokumentos vairākkārt uzsvērta profesionālās izglītības kvalitātes uzlabošanas ietekme uz jauniešu prasmju un zināšanu pielāgošanu darba tirgus vajadzībām, kas norāda uz nepieciešamību uzlabot komunikāciju starp izglītības iestādēm un darba devējiem, lai apzinātu tendences nozares tirgū un sagatavotu speciālistus

pieprasītajās nozarēs. Cilvēkkapitālam un iedzīvotāju iesaistei darba tirgū ir nozīme valsts ekonomikas attīstībā, kas veicinās valsts ekonomisko labklājību. Tāpat uzņēmējdarbības attīstībai un jauniešu iesaistei uzņēmējdarbībā ir nozīme jauniešu iekļaušanā darba tirgū.

2.4. Programmas un to pasākumi jauniešu bezdarba samazināšanai

Latvijā jauniešu bezdarbnieku iekļaušanai darba tirgū tiek organizēts pasākumu kopums “Jaunatnes garantija”, kas paredz pasākumos iesaistīt jauniešus vecumā līdz 29 gadiem. Latvijā galvenā atbildīgā institūcija par “Jaunatnes garantijas” pasākumu organizēšanu un koordinēšanu ir NVA, kas ir arī galvenā atbildīgā institūcija par jauniešu bezdarbnieku un darba meklētāju atbalstu pārejai no bezdarba vai ekonomiskās neaktivitātes uz mācībām vai nodarbinātību. “Jaunatnes garantijas” pasākumu norises periods Latvijā: 2014.–2020. gads.

“Jaunatnes garantijā” ietilpst tādi pasākumi kā karjeras konsultācijas, konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi, darbnīcas jauniešiem, neformālās izglītības programmas, profesionālās tālākizglītības un profesionālās pilnveides programmas, pirmā darba pieredze jauniešiem, subsidētā darbavieta jauniešiem bezdarbniekiem, darbam nepieciešamo iemaņu attīstība nevalstiskajā sektorā, atbalsts pašnodarbinātības un uzņēmējdarbības uzsākšanai un atbalsts jauniešu reģionālajai mobilitātei.

Pašvaldību līmenī par jauniešu aktivitāšu veicināšanu un mobilitāti Latvijā ir atbildīga JSPA, kas atrodas IZM padotībā. JSPA mērķis ir veicināt jauniešu iesaisti aktivitātēs reģionā un jauniešu mobilitāti, līdzdalību jaunatnes brīvprātīgajā darbā, iesaisti neformālās izglītības un jaunatnes informācijas programmās un projektos, kā arī veicināt jauniešu neformālo izglītību saistībā ar mūžizglītību.

3. DARBA TIRGUS UN BEZDARBA TENDENCES LATVIJĀ UN CITĀS EIROPAS VALSTĪS

Nodaļas saturs darbā aizņem 30 lpp., kurās ietilpst 3 tabulas un 11 attēli.

Promocijas darba trešajā nodaļā autore analizē darba tirgus tendences Latvijā, apskatot iedzīvotāju skaita īpatsvaru reģionos un jauniešu īpatsvaru iedzīvotāju kopskaitā, iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmeni, studentu skaita sadalījumu Latvijas statistisko reģionu teritorijās utt. Nodaļā analizēta arī bezdarba situācija Latvijā salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm. Nodaļā iekļauti arī aprēķini nesaražotā IKP apmērā par jauniešu bezdarba ekonomiskajām izmaksām Latvijā 2008.–2015. gadā. Nodaļā ietverti ES dalībvalstu piemēri jauniešu bezdarba samazināšanai, kas saistoši arī Latvijai.

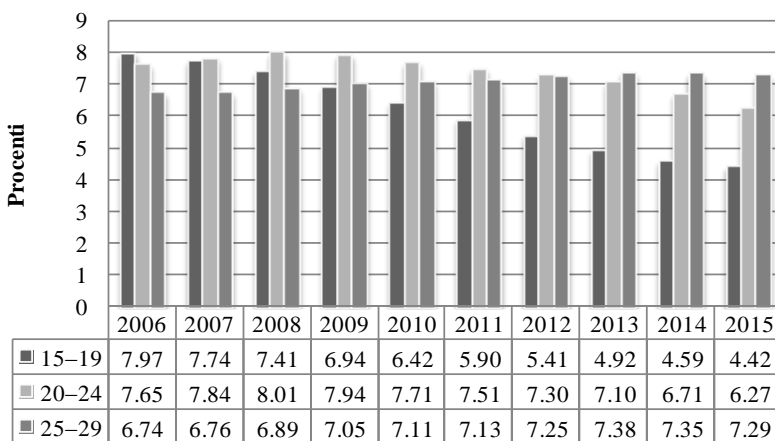
Nodaļā atspoguļoti arī pētījuma rezultāti par Baltkrievijas jauniešu iekļaušanos darba tirgū.

3.1. Ekonomisko rādītāju analīze Latvijā

Rīgas reģionā ir vērojama tendence iedzīvotāju skaitam palielināties, toties situācija ir atšķirīga pārējos Latvijas plānošanas reģionos – Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales reģionos, kur pastāvīgo iedzīvotāju skaits katru gadu samazinās. Rīgas plānošanas reģionā 2015. gadā bija 50.78% pastāvīgo iedzīvotāju, Vidzemes reģionā – 10.02%, Kurzemes reģionā – 12.83%, Zemgales reģionā – 12.19% un Latgales reģionā – 14.18%.

Latvijā 2014. gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, 40.4% jauniešu vecumā 15–24 gadi bija ekonomiski aktīvi, t.i., strādāja vai meklēja darbu, bet pārējie (59.6%) bija ekonomiski neaktīvi, t.i., lielākā daļa no tiem mācījās, nevis meklēja darbu.

Attēlā 1 atspoguļots jauniešu īpatsvars vecuma grupā 15–29 gadi pastāvīgo iedzīvotāju kopskaitā Latvijā. Latvijā 2015. gadā jaunieši pastāvīgo iedzīvotāju kopskaitā vecumā 15–29 gadi bija 17.98 %, no kuriem vecuma grupā 15–19 gadi – 4.42%, 20–24 gadi – 6.27% un 25–29 gadi – 7.29%.

Avots: Autores veidots pēc Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datiem.

1. att. Pastāvīgo iedzīvotāju īpatsvars vecumā 15–29 gadi iedzīvotāju kopskaitā Latvijā 2006.- 2015. gadā (%).

Jauniešu īpatsvars vecumā 15–29 gadi 2015. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ir samazinājies par 4.38 procentu punktiem. Jauniešu īpatsvars 2015. gadā salīdzinājumā ar 2014. gadu ir samazinājies par 0.67 procentu punktiem.

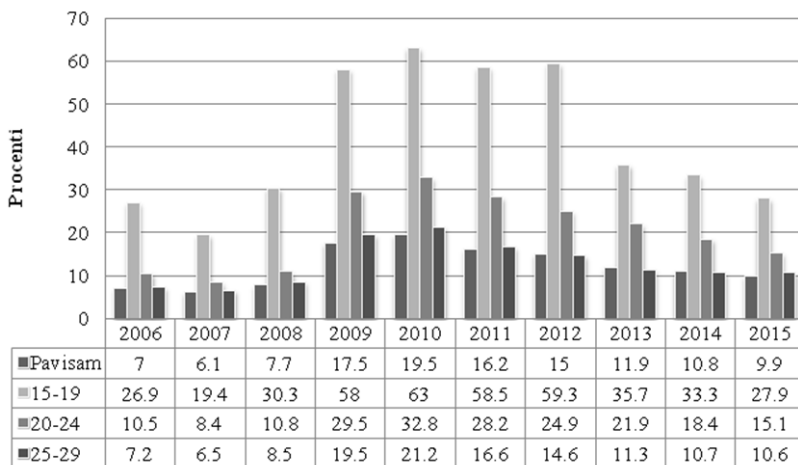
Vērtējot 1. attēlā redzamos rādītājus, ik gadu jauniešu īpatsvars kopējo iedzīvotāju kopskaitā samazinās, līdz ar to darba tirgus atjaunotnes kontekstā jauniešu bezdarbs ir ļoti aktuāla problēma.

3.2. Bezdarba analīze Latvijā

Bezdarba problēma Latvijā ir jārisina kompleksi, iesaistot gan pašvaldības, gan izglītības iestādes un uzņēmējus.

Attēlā 2 redzams, ka 2009. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu kopējais bezdarba līmenis bija par 9.8 procentu punktiem augstāks. Kopējais bezdarba līmenis 2010. gadā sasniedza visaugstāko rādītāju (19.5%), vērtējot laika periodā no 2006. gada līdz 2015. gadam. Gan kopumā, gan jauniešiem vecuma grupās 15–29 gadi 2010. gadā bezdarba līmenis sasniedza visaugstākos rādītājus – jauniešiem vecumā no 15 līdz 19 gadiem – 63%, no 20 līdz 24 gadiem – 32.8%, no 25 līdz 29 gadiem – 21.2%, pārsniedzot vidējo bezdarba līmeni kopumā.

Bezdarbs kopumā 2015. gadā ir samazinājies par 0.9 procenta punktiem salīdzinājumā ar 2014. gadu. Kopējais bezdarba līmenis 2015. gadā bija 9.9%, jauniešiem vecumā no 15 līdz 19 gadiem – 27.9%, jauniešiem no 20 līdz 24 gadiem – 15.1% un jauniešiem no 25 līdz 29 gadiem – 10.6

Avots: Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes dati.

2. att. **Bezdarba līmenis jauniešiem dažādās vecuma grupās un kopumā Latvijā no 2006. gada līdz 2015. gadam (%).**

Pēc 2. attēlā redzamajiem bezdarba līmeņa rādītājiem, jauniešiem vecumā no 15 līdz 29 gadiem vidējais bezdarba līmenis ir 17.9%.

3.3. Jauniešu bezdarba ekonomiskās izmaksas Latvijā

Lai aprēķinātu jauniešu bezdarba ekonomiskās izmaksas, ir noteikts bāzes gads, kad Latvijā tiek sasniegta pilnīga resursu nodarbinātība, t.i., potenciālais ražošanas līmenis. Tiek ņemts vērā 2007. gads, kad reālais IKP ir 22'557.0 milj. EUR un sasniegta pilnīga nodarbinātība.

Atbilstoši aprēķiniem gada vidējam reālā IKP (aprēķinā ir izmantots IKP 2010. gada salīdzināmajās cenās) pieaugumam vajadzētu sasniegt 3% (aprēķinā ir pieņemti 3%) (Bikse, 2005; Bikse, 2015).

Aprēķinot, piemēram, potenciālo IKP no 2008. gada līdz 2015. gadam, potenciālajam IKP 2013. gadā vajadzēja palielināties par 19.41%, salīdzinot ar 2007.gadu, un 2015. gadā – par 26.67%, salīdzinot ar 2007. gadu.

Izmantojot Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datus par kopējo bezdarba līmeni Latvijā no 2008. Līdz 2015. gadam, tika noteikta starpība starp faktisko un dabisko bezdarba līmeni.

Piemēram, 2013. gadā faktiskais bezdarba līmenis = 11.9%.

Dabiskais bezdarbs (pieņemts lielums) = 6%, pamatojoties uz reālā IKP sasniegtā līmeņa.

5. tabula

Jauniešu bezdarba ietekmē nesaražotā IKP aprēķina dati no 2008. līdz 2015. gadam

Gads	Potenciālais IKP ar pieaugumu 3% gadā, milj. EUR	Apmjoms %, par cik potenciālajam IKP vajadzēja palielināties salīdzinājumā ar 2007. gadu	IKP pieaugums pret 2007. gadu, milj. EUR	Nesaražotais IKP bezdarba dēļ, milj. EUR	Nesaražotais IKP jauniešu bezdarba dēļ, milj. EUR	Jauniešu bezdarba nesaražotais IKP no pot. IKP, %
2007	22557	-	-	-	-	-
2008	23233.71	3	676.71	1758.79	386.93	1.67
2009	23930.72	5.91	1373.72	4159.16	939.97	3.93
2010	24648.64	8.74	2091.64	4776.91	984.04	3.99
2011	25388.10	11.49	2831.10	4082.41	779.74	3.07
2012	26149.75	14.15	3592.75	3891.08	723.74	2.77
2013	26934.24	19.41	4377.24	3172.85	567.94	2.11
2014	27742.26	22.99	5185.26	2962.87	465.17	1.68
2015	28574.53	26.68	6017.53	2794.59	385.65	1.35

Avots: autores aprēķins pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem.

Starpība starp faktisko bezdarba līmeni un dabisko bezdarba līmeni:

$11.9\% - 6\% = 5.9\%$

Bezdarba dēļ nesaražotais IKP: $5.9\% * 2\% = 11.8\%$.

Tiek aprēķināts bezdarba dēļ nesaražotais IKP ($11.8\% * \text{Potenciālais IKP}$), kas ir $11.8\% * 26934.23 \text{ milj. EUR} = 3172.85 \text{ milj. EUR}$.

Aprēķina noslēgumā tiek noteikts jauniešu īpatsvars (no 15 līdz 24 gadu vecumam) bezdarbnieku skaitā, kas 2013. gadā (pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem) bija 17.9%. Aprēķinā tiek pieņemts, ka jauniešu devums IKP pieaugumā neatšķiras no pieaugušo devuma.

Tiek aprēķināts, kādu daļu no nesaražotā IKP nav saražojuši jaunieši.

Piemēram, 2013. gadā jauniešu bezdarba dēļ nesaražotais IKP bija 567.95 milj. EUR, kas ir 2.11% no potenciālā IKP 2013. gadā (skatīt 5. tabulu).

Kā redzams 5. tabulā, izmantojot iepriekšminēto metodoloģiju, vislielākie zaudējumi no nesaražotā IKP jauniešu bezdarba dēļ bija 2010. gadā – 984.04 milj. EUR, bet 2009. gadā – 939.97 milj. EUR.

Zaudējumi no nesaražotā IKP jauniešu bezdarba dēļ 2014. gadā bija 465.17 milj. EUR, bet 2015. gadā tie bija zemāki – 385.65 milj. EUR.

3.4. Eiropas valstu pieredze

Izanalizējot ES valstu piedāvātos risinājumus jauniešu bezdarba mazināšanai, autore secina, ka ES dalībvalstīs ir aktuāla „Jaunatnes garantijas” pasākumu realizēšana jau vairāku gadu garumā. Katrā dalībvalstī ir atšķirīga pieredze un iesaistīto jauniešu apjoms.

Darbā analizēto ES dalībvalstu pieredze būtu noderīga Latvijas jaunatnes bezdarba mazināšanas politikas izstrādē.

Zviedrijas valdība finansiāli atbalsta ikvienu jaunieta bezdarbnieku, nodrošinot iespēju saņemt finansiālu kompensāciju pēc trīs mēnešu reģistrācijas Publiskajā nodarbinātības dienestā. Arī situācijā, ja jaunieta nav iepriekš strādājis, viņam ir iespējas kandidēt uz bezdarba kompensāciju neatkarīgi no iepriekšējā darba stāža ilguma un esamības.

Austrijas valdība aktīvi realizē pasākumus jauniešu nodarbinātības veicināšanai, pateicoties tās duālai apmācības sistēmai, ieviestajiem papildu politikas instrumentiem un iniciatīvām, lai cīnītos pret jauniešu bezdarbu, kā arī novirzot būtisku valsts finansējuma apjomu šai mērķa grupai.

Dānijā īstenotie „Jaunatnes garantijas” pasākumi ir panākuši zemu jauniešu bezdarbu. Dānijā tiek realizēta duāla apmācības sistēma un plaši izmantotas stažēšanās iespējas, kas veicinājušas gan izglītības, gan darba pieredzes iegūšanu.

Arī **Vācijā** tiek īstenota duāla izglītības sistēma, kas paredz akadēmiskā diploma un darba pieredzes vienlaikus iegūšanu, līdzekļus apmācībās iegulda ne tikai valsts, bet arī uzņēmumi, kas ir ieinteresēti konkrētas nozares

speciālistu sagatavošanā. Vācijā tiek īstenota arī prakse, kad darba devējus stimulē pieņemt darbā tādus jauniešus, kas nav spējuši atrast prakses vietu vai kas to ir zaudējuši uzņēmuma likvidācijas dēļ.

Somijā ir ieviesta prakse, ka jauniešiem bezdarbniekiem vecumā no 25 līdz 30 gadiem, kuri ir bijuši bez darba 6 mēnešus, tiek izsniegta karte, kas darba devējiem apliecina – jauniešiem būs tiesības uz 10 mēnešu ilgu algas subsīdiju, gadījumā, ja darba devējs šo jaunieši izlems nodarbināt.

Nīderlandē jauniešiem tiek piedāvātas mācību un darbavietas, ko nodrošina valstī atzīti “mācību uzņēmumi”. Jauniešiem tiek piedāvāts iegūt darba pieredzi un vienlaikus saņemt algu. Nīderlandē tiek realizēta arī iniciatīva “XXL darbi” jauniešiem. Iniciatīvas mērķis ir izskaust zināšanu un prasmju trūkumu tajās nozarēs, kurās iespējama vecāka gada gājuma cilvēku aiziešana no darba.

Nīderlandē tiek aktīvi īstenoti arī fiskālie pasākumi darba devēju atbalstīšanai, lai viņi varētu veikt nepieciešamos pielāgojumus un nodrošināt darbu arī jauniešiem ar invaliditāti (Jauniešu bezdarbs: mūslaiku..., 2012).

Francijas valdības prakse jauniešu nodarbinātības veicināšanā atšķiras no citām ES dalībvalstīm. Francijā netiek paredzētas subsīdijas darba devējiem, kas praksē nodarbina jauniešus, bet tur ir ieviestas sankcijas tiem darba devējiem, kuri nevēlas pieņemt uzņēmumā praksē konkrētu mācekļu skaitu. Uzņēmumos, kuros ir nodarbināts vairāk par 250 darbiniekiem un mācekļu proporcija ir mazāka par 4% no kopējā darbinieku skaita, ir jāmaksā “papildu prakses maksa”, kas ir 0.1% no uzņēmuma izmaksātajām algām. Šādu sankciju ieviešana un prasība pret uzņēmumiem veicina jauniešu nodarbināšanu.

Darba autore par būtisku uzskatīja minēt arī Eiropas valsts piemēru, kurā ir atšķirīga ekonomiskā situācija. **Baltkrievijā** ir augsti kvalificēts darbaspēks, no kura aptuveni 55% strādā valsts iestādēs un uzņēmumos, veidojot valsts sektora dominanci un ietekmi uz izglītības sistēmu valstī, veicinot potenciālo darbinieku kvalifikācijas iegūšanu atbilstoši valstij nepieciešamajām nozarēm. Baltkrievijas ciešā izglītības iestāžu sadarbība ar valsts iestādēm un uzņēmumiem ir minams kā pozitīvs piemērs, jo tiek veicināta jauniešu iekļaušanās darba tirgū gan studiju laikā, gan arī pēc studiju beigšanas.

Līdzīga prakse tiek realizēta arī Latvijā atsevišķās izglītības iestādēs, piemēram, Ogres tehnikuma vadība veicinājusi sadarbību ar vietējiem uzņēmējiem, sekmējot jauniešu praktisko iemaņu apgūšanu jau no pirmā mācību gada. Jaunieši par praksi saņem atalgojumu, kā arī teorētiskās zināšanas pielieto praksē un, mācības beidzot, viņiem ir iespējas turpināt darbu uzņēmumā.

Praktizējot izglītības iestāžu ciešu sadarbību ar uzņēmējiem, varētu tikt sekmēti jauniešu nodarbinātības pieaugums.

4. JAUNIEŠU IESPĒJU DARBA TIRGŪ APZINĀŠANA UN TO IETEKMĒJOŠO FAKTORU NOTEIKŠANA LATVIJĀ

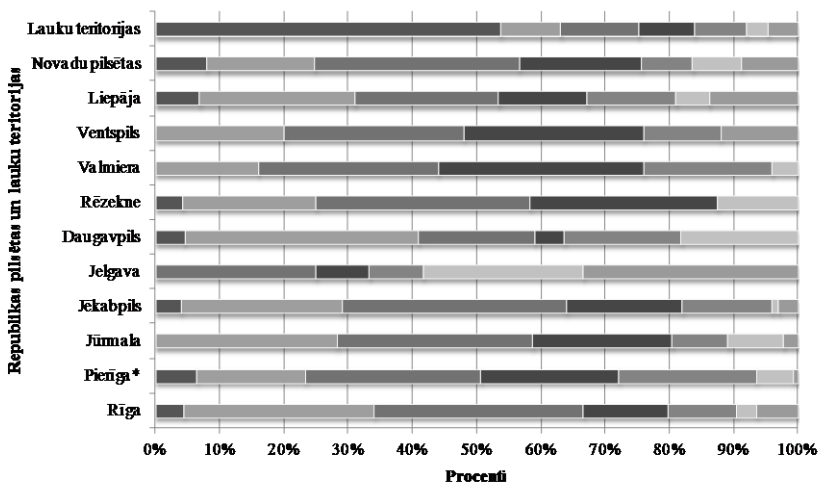
Nodaļas saturs darbā aizņem 39 lpp., kurās ietilpst 2 tabulas un 25 attēli.

Ceturtajā nodaļā autore ir analizējusi jauniešu aptaujās iegūtos rezultātus pēc jaunieša dzīves vietas un iegūtās izglītības. Pētījumā noskaidroti un analizēti jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori, kā arī jauniešu uzņēmējdarbības veicināšanas aktualitāte. Nodaļas ietvaros izvērtēta jauniešu konkurētspēja darba tirgū, balstoties uz jauniešu aptaujā iegūtajiem rezultātiem, sagrupējot ietekmējošos faktoros pēc SVID un PEST analizēm. Noslēgumā faktori izvērtēti pēc pāru metodes un pēc apkopošanas kritēriju grupās iekļauti Eilera-Venna diagrammā. Nodaļā analizēta jauniešu konkurētspēja darba tirgū un viņu nodarbinātības iespējas darba devēju vērtējumā.

4.1. Jauniešu bezdarba virzītājspēki un tendences darba tirgū

Lai izprastu jauniešu bezdarba virzītājspēkus un galvenās tendences, kas šobrīd dominē darba tirgū Latvijā, kā arī noskaidrotu jauniešu interesi par uzņēmējdarbības uzsākšanu un uzņēmējdarbības atbalsta instrumentu nepieciešamību jauniešu skatījumā, pētījuma ietvaros tika veikta jauniešu aptauja.

Kopumā aptaujā piedalījās 764 respondenti, no tiem 617 sievietes un 147 vīrieši. Sieviešu dzimuma pārstāvju lielais īpatsvars skaidrojams ar sieviešu izteikto aktivitāti gan izglītības jomā, gan iesaisti dažādās jauniešu aktivitātēs, līdz ar to ir lielākas iespējas sasniegt šos respondentus. Aptaujā iesaistīto respondentu vidējais vecums ir 23 gadi.

- Čits
- Tika pozitīvi vērtēta kandidātūra uz vakanto vietu neatkarīgi no līdzšinējā pieredzes un izglītības līmeņa
- Tika dota iespēja iegūt pieredzi un apgūt nepieciešamās prasmes konkrētā amata izpildei
- Tika negatīvi vērtēta konkurētspēja attiecībā pret pieredzes bagātākiem pretendentiem
- Tika negatīvi vērtētas, ka šobrīd studēju
- Negatīva attieksme, ko ietekmējis piem., tautība, vecums, dzimums utt.
- Neitrāla attieksme

*Pierīga: iekļauti Pierīgas novadi – Ādažu novads, Babītes novads, Garkalnes novads, Ķekavas novads, Mārupes novads, Olaines novads, Ropažu novads, Salaspils novads, Stopiņu novads.

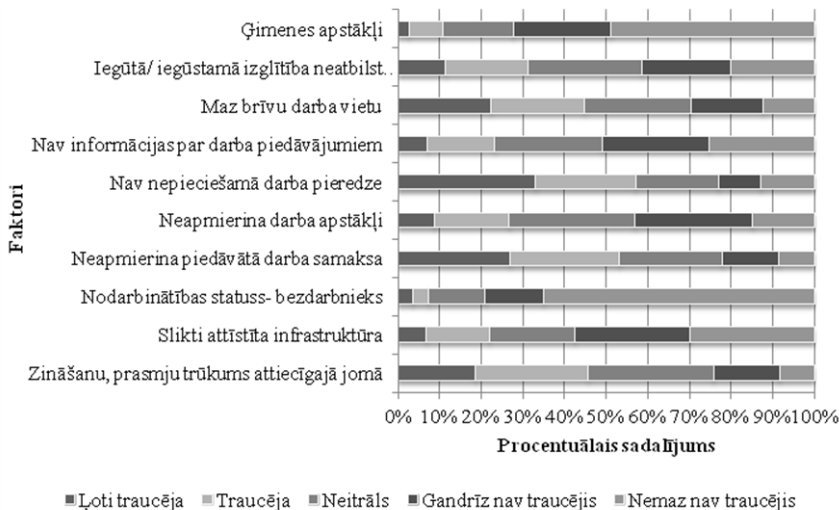
Avots: autores pētījums un konstrukcija.

3. att. Aptaujas dalībnieku sadalījums par pieredzi darba meklējumos pēc dzīves vietas Latvijā (n=764) (%).

Attēlā 3 redzams, ka pēc jauniešu vērtējuma to jauniešu vidū, kas piedalījušies aptaujā, jauniešiem no Jelgavas ir dota iespēja iegūt pieredzi un apgūt nepieciešamās prasmes konkrētā amata pienākumu izpildei. Tomēr jaunieši neatzīmēja apgalvojumu, ka to kandidātūra tika vērtēta pozitīvi neatkarīgi no līdzšinējās pieredzes un izglītības līmeņa. Jaunieši no Jelgavas savos vērtējumos ir bijuši skeptiskāki attiecībā pret citiem jauniešiem. Darba devēju vērtējumu un izvēli bieži vien nosaka jaunieša paša iniciatīva un vēlme strādāt konkrētajā amatā, un tas var būt izšķirošais rādītājs, kādēļ darba devējs izvēlas konkrēto kandidātu.

4.2. Jauniešu bezdarbu ietekmējošo faktoru analīze

Lai apzinātu būtiskākos faktorus, kas ietekmē jauniešu nodarbinātību Latvijā, aptaujas ietvaros jauniešiem tika lūgts novērtēt, cik lielā mērā dažādi ārēji, no jaunieša zināmā mērā neatkarīgi, faktori ir līdz šim jauniešiem traucējuši vai viņu kavējuši atrast darbu.

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

4. att. Jauniešu Latvijā aptaujas rezultāti (n=764) jautājumam „Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā dažādi ārēji, no Jums paša zināmā mērā neatkarīgi, faktori Jums ir iepriekš traucējuši atrast darbu?”(%)

Kā galvenie jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori tika definēti:

- ģimenes apstākļi;
- iegūtā/ iegūstamā izglītība neatbilst darba tirgus prasībām;
- maz brīvu darbavietu;
- nav informācijas par darba piedāvājumiem;
- nav nepieciešamā darba pieredze;
- neapmierina darba apstākļi;
- neapmierina piedāvātā darba samaksa;
- nodarbinātības statuss – bezdarbnieks;
- slikti attīstīta infrastruktūra;
- zināšanu un prasmju trūkums attiecīgajā jomā.

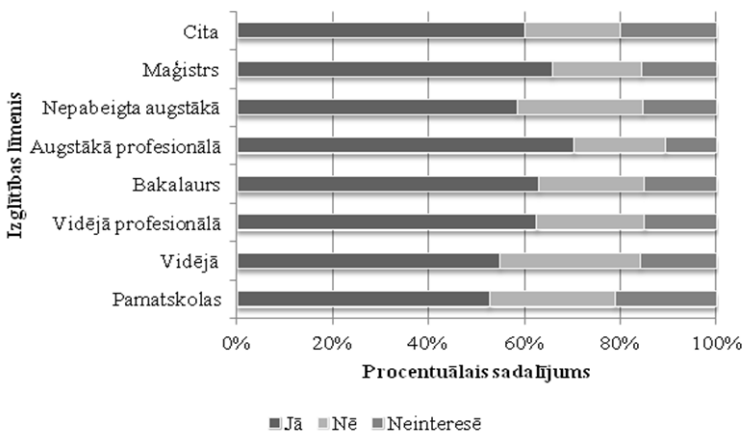
Iegūtie jauniešu aptaujas rezultāti tika interpretēti un analizēti dažādos skatījumos – faktori attiecībā pret jaunieša dzīvesvietu iedalījumu pa Latvijas Republikas pilsētām un jaunieša iegūto izglītības līmeni.

Kā redzams pēc 4. attēla, 65% no jauniešu īpatsvara, kas piedalījās aptaujā, minētie faktori nemaz nav traucējuši darba meklējumos, 49% no jauniešiem ģimenes apstākļi bija minēti kā faktors, kas nemaz nav traucējis atrast darbu.

Pie faktoriem, kas visvairāk traucēja jauniešiem darba meklējumos, jāmin neapmierinātība ar piedāvāto darba samaksu (ļoti traucēja – 27%, traucēja – 27%), nepieciešamās darba pieredzes trūkums (ļoti traucēja – 33%, traucēja – 25%) un mazs īpatsvars ar brīvām darbavietām (ļoti traucēja – 22%, traucēja – 22%).

4.3. Jauniešu uzņēmējspēju veicināšanas aktualitāte

Tā kā jauniešu uzņēmējdarbības aktualitāte analizēta darba 2. nodaļā aprakstītajos stratēģiskajos plānošanas dokumentos, darba autoriem bija svarīgi noskaidrot jauniešu interesi par uzņēmējdarbību. Jauniešu uzņēmējdarbības attīstība vai kļūšana par pašnodarbinātu personu ir viens no veidiem, kā jauniešiem kļūt nodarbinātam.

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

5. att. Jauniešu interese par uzņēmējdarbības uzsākšanu Latvijā atkarībā no iegūtā izglītības līmeņa (n=764) (%)

Jauniešu aktīva interese par uzņēmējdarbību ir ne tikai pašu jauniešu nākotnes attīstības veicināšanas potenciāls, bet arī valsts interesēs atbalstāms un veicināms instruments tautsaimniecības izaugsmes sekmēšanai.

Līdz ar to darba autore saskatīja nepieciešamību noskaidrot jauniešu interesi par uzņēmējdarbību, tās nozares, kurās jauniešiem varētu būt interese veidot savu turpmāko darbību, uzzināt jauniešu intereses un zināšanas par uzņēmējdarbības atbalsta instrumentiem, kā arī noskaidrot, ar kādu instrumentu palīdzību, jauniešu skatījumā, iespējams veicināt uzņēmējdarbības attīstību jauniešu vidū.

Balstoties uz jauniešu aptaujas datiem, iespējams secināt, ka 60% no jauniešiem kā visbūtiskāko instrumentu jauniešu uzņēmējdarbības attīstības veicināšanai redz nodokļu atvieglojumus jaunajiem uzņēmējiem, 53% – ka būtiska ir arī prakses iespēju nodrošināšana studiju procesā, 50% – ka nozīmīgas ir finansējuma piesaistes iespējas uzņēmējdarbības uzsākšanai bez apgrūtinājuma/ ķīlas piesaistes, 45% – ka nozīmīgs ir pašvaldību atbalsts jaunajiem uzņēmējiem un 42% – ka studiju laikā nodrošināta iespēja sadarboties ar uzņēmējiem.

Pēc 5. attēla redzams, ka vislielākā interese, 70% no aptaujā iesaistītajiem jauniešiem, kas ieguvuši augstāko profesionālo izglītību, ir par uzņēmējdarbības uzsākšanu, arī jauniešiem, kas ieguvuši maģistra līmeņa izglītību – 66% no aptaujātajiem. Balstoties uz aptaujas rezultātā iegūtajiem datiem, autore secina, ka jauniešiem ir liela interese par uzņēmējdarbības uzsākšanu, neatkarīgi no iegūtā izglītības līmeņa. Autore to atzīst par pozitīvu rādītāju, jo būtiska ir jaunieša vēlme un iniciatīva uzņemties atbildību par uzņēmumu un veidot veiksmīgu uzņēmuma attīstības stratēģiju.

4.4. Jauniešu nodarbinātības iespējas un to konkurētspēja darba devēju skatījumā

Promocijas darba ietvaros tika veiktas intervijas ar dažādu nozaru darba devējiem mērķim noskaidrot darba devēju viedokli par jauniešu nodarbinātības iespējām uzņēmumā vai institūcijā, kuru pārstāvēja intervijas dalībnieks. Darba devēji vai to pārstāvji tika izvēlēti nejaušas izlases veidā, aptaujājot darba devējus no visiem Latvijas plānošanas reģioniem.

**Atbalsta instrumentu izvērtējums par jauniešu iespējām iekļauties
darba tirgū darba devēju vērtējumā**

Atbalsta instruments	Pozitīvie aspekti	Problemātiskie aspekti
<i>NVA piedāvātie profesionālās pilnveides kursi</i>	-Jaunietim iespēja iegūt arodu vai papildināt jau esošās zināšanas, piem., valodu apguve.	-NVA programmās jauniešiem zināšanas sniedz tikai teorētiskā līmenī un jaunietim nav iespējas iegūt praktiskās iemaņas; -iesaiste apmācībās nav iespējama visiem reģistrētajiem bezdarbniekiem.
<i>Līdzfinansējums daļējai jaunieša darba algas segšanai (sadarbībā ar NVA)</i>	-Jaunietis tiek nodrošināts ar darbu.	-Netiek paredzēta atlīdzība prakses vadītājiem un prasmju sniedzējiem.
<i>Līdzfinansējums daļējai jaunieša darba algas segšanai (sadarbībā ar NVA)</i>	-Papildu iespēja jaunietim iegūt pieredzi.	-Darba devējiem pastāv risks neizturēt konkursu, nesagatavojot pietiekami labu projekta pieteikumu; -nav pietiekama informācija darba devējiem par šādiem pasākumiem, pastāv tikai vispārējs viedoklis un priekšstats; -finansējuma apjoma nepietiekamība; -nozāres specifika var ierobežot jauniešu iespējas tikt nodarbinātiem konkrētā uzņēmumā.
<i>Atvieglājumi nodokļu jomā</i>	-Priekšroka tiktu dota tikai tādām jaunietim, kuram būtu atbilstošas prasmes un iemaņas; -nodokļu atvieglājumi ietekmētu darba devēja izvēli par jaunieša nodarbināšanu.	-Netiktu dota priekšroka jaunieša nodarbināšanai tikai tādēļ, ka būtu nodokļu atvieglājumi.
<i>Uzņēmējdarbības uzsākšanas iespējas</i>	-Uzņēmējdarbības uzsākšanu un iespējas attīstīties ietekmē personības tips; -iespējas ir uzsākt uzņēmējdarbību, tikai, vai jaunieši spēj tās izmantot, jo ir pieejami biznesa inkubatori, kompetenču centri utt.	-Lai uzņēmējdarbību attīstītu un noturētos tirgū, ir „smagi” jāstrādā.

Avots: autore's pētījums un konstrukcija.

Atbalsta instrumentu izvērtējums par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū darba devēju vērtējumā

Atbalsta instrumenti	Pozitīvie aspekti	Problemātiskie aspekti
<i>Atbalsta instrumenti uzņēmējdarbības attīstībai (mikrokreditēšanas programmas, starta programmas, mentoru konsultācijas, biznesa inkubatori utt.)</i>	-Atbalsta instrumentu pieejamība ir pietiekami nodrošināta.	-Nepārlicinātība par savām spējām ietekmē izvēli par uzņēmējdarbības uzsākšanu; -instrumentu pieejamība nav līdz galam pārdomāta; -nodokļu atvieglojumu saņemšana uzņēmuma attīstības sākumā.
<i>Atbalsts jauniešiem lauksaimniekiem</i>	-Atbalsta instrumenti pieejami vairāk jauniešiem lauksaimniekiem.	-Nepietiekama informācija masu medijos par atbalsta instrumentu pieejamību.

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Nozīmīgi bija izprast darba devēju vēlmi un motivāciju nodarbināt jaunieci, uzzināt viņu viedokli par jauniešu iekļaušanos darba tirgū un nepieciešamajām izmaiņām darba tirgus regulēšanas pamatprincipos. Būtisks uzstādījums no darba autores puses bija arī noskaidrot darba devēju viedokli par jauniešu iespējām uzsākt uzņēmējdarbību vai kļūt pašnodarbinātam. Tika veiktas intervijas ar darba devējiem gan no valsts, gan privātā sektora, lai iegūtu plašāku redzējumu par darba tirgus tendencēm un aktualitātēm Latvijā kopumā un Latvijas plānošanas reģionos (skat. 6. tab.).

4.5. Jauniešu konkurētspēju darba tirgū ietekmējošie faktori

Lai izvērtētu jauniešu konkurētspēju darba tirgū, pētījuma ietvaros iegūtās informācijas apkopošanai izmantota SVID (S – stiprās puses, V – vājās puses, I – iespējas, D – draudi) analīze mikro, mezo un makro līmeņos.

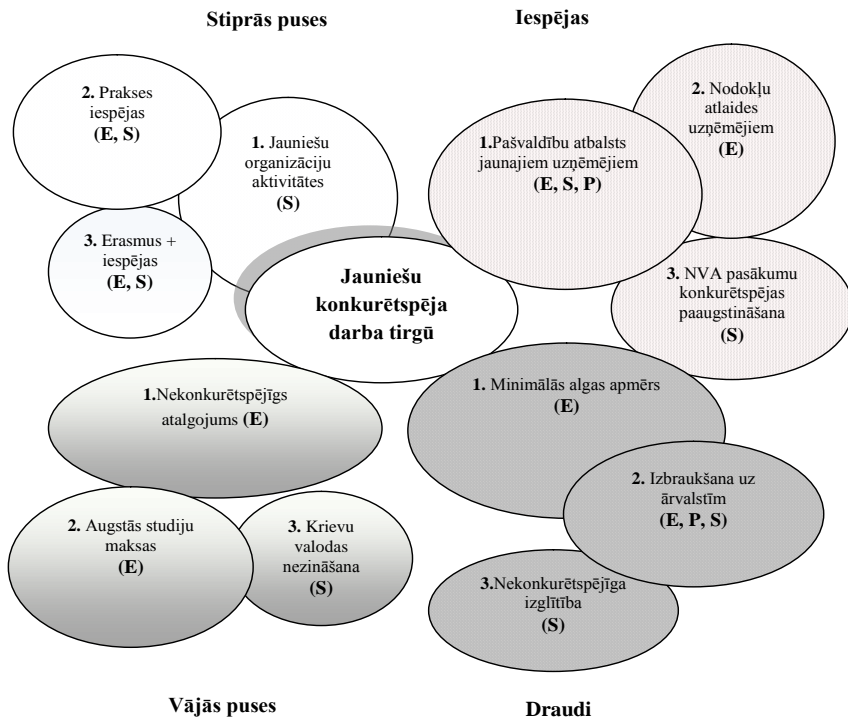
SVID analīzē iekļautas stiprās un vājās puses, kā arī iespējas un draudi, kas ietekmē jauniešu sekmīgu iekļaušanos darba tirgū Latvijā, balstoties uz jauniešu aptaujā iegūtajiem rezultātiem (n=764).

Balstoties uz iepriekš veiktajiem pētījumiem un jauniešu aptaujas rezultātiem, SVID analīze veikta, lai detalizētāk izvērtētu jauniešu konkurētspēju darba tirgū ietekmējošos faktoros, t.i., faktoros, kas traucē jauniešiem bezdarbniekiem kļūt par nodarbinātām personām no jaunieša atkarīgu vai neatkarīgu apstākļu ietekmē, kā rezultātā iekļaušanās darba tirgū ir sarežģīta un ilgstoša.

Lai noteiktu nozīmīgākos SVID analīzes faktoros, kas ietekmē jaunieša bezdarbnieka konkurētspēju darba tirgū, izmantota pāru salīdzināšanas analīze.

Pētījumu un jauniešu aptaujas rezultātā iegūtie ietekmējošie faktori, sagrupējot tos, izmantojot pāru salīdzināšanas metodi, apkopoti kritēriju grupās

(stiprās un vājās puses, iespējas un draudi) un iekļauti Eilera-Venna diagrammā (kopu vizualizācijas metode) (skat. 6. att.).

Avots: autore's pētījums un konstrukcija.

6. att. Eilera-Venna diagramma jauniešu konkurētspējai darba tirgū Latvijā.

Attēlā 6 parādīts arī PEST (P – politiskie faktori; E – ekonomiskie faktori; S – sociālie faktori; T – tehnoloģiskie faktori) analīzes pielietojums, nosakot ārējos spēkus, kas ietekmē jauniešu konkurētspēju darba tirgū Latvijā, lai apzinātu nākotnes attīstības virzienus.

5. JAUNIEŠU IEKĻAUŠANĀS LATVIJAS DARBA TIRGŪ

Nodaļas saturs darbā aizņem 31 lpp., kurās ietilpst 9 tabulas un 11 attēli.

Piektajā nodaļā ir pielietota hierarhiju analīzes metode jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā. Nodaļas beigās ir iekļauta ekspertu analīze jauniešu iekļaušanai darba tirgū.

5.1. Jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanas scenāriju izvērtējums pēc hierarhiju analīzes metodes

Lai noteiktu piemērotāko attīstības scenāriju jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā, izmantota amerikāņu zinātnieka T. L. Satī (*Thomas L. Saaty*) izveidotā hierarhiju analīzes metode (*The Analytic Hierarchy Process, AHP*).

Pēc autoriem Satī (*Saaty*), Penivati (*Peniwati*) un Šanga (*Shang*), analītisks hierarhijas process nodrošina veidu, kā sagrupēt problēmas alternatīvas, balstoties uz prioritātēm. Jautājumi, kas izriet no prakses: „Kāda ir labākā alternatīvu kombinācija? Kurai prioritātei ir lielākā vērtība? Vai apmierina dotie ierobežojumi?” (*Saaty et al., 2007*).

Pamatojoties uz zinātniskās literatūras un stratēģisko dokumentu analīzi par jauniešu bezdarbu un iekļaušanos darba tirgū, kā arī ekspertu viedokļiem par jauniešu darba tirgus situāciju un nodarbinātības veicināšanas iespējamajiem risinājumiem, lai panāktu veiksmīgu jauniešu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū, uz iegūtās informācijas bāzes ir definētas hierarhiju analīzes modeļa interešu grupas, interešu grupu faktori, kā arī sagatavoti scenāriji. Hierarhiju analīzes pamatā ir atšķirīgu jauniešu bezdarbnieku iekļaušanos veicinošu scenāriju izvērtējums.

Izstrādātā vērtēšanas kritēriju hierarhija parādīta 7. attēlā. Tās pirmajā līmenī ir definēta aktuāla problēma – jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšana Latvijā. Otrajā līmenī ir kritēriju grupas, kas pārstāv dažādu ar procesu saistīto pušu intereses, katrā grupā ir definēti 5 kritēriji. Trešajā līmenī ir uzskaitīti iespējamie scenāriji jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā. Autore ekspertiem izvērtēšanai piedāvāja četrus iespējamus scenārijus jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā.

1. scenārijs: *jauniešu uzņēmējdarbības vides attīstību veicinošais scenārijs. ES fondu līdzekļu piesaiste jauniešu pašnodarbinātības un uzņēmējdarbības finansēšanai, paredzot speciāla finansiālā un administratīvā atbalsta programmas izveidošanu VAS „Latvijas Attīstības finanšu institūcija Altum”.*

Raksturojums. Nozīmīga ir intereses raisīšana jauniešos par uzņēmējdarbības attīstību un uzņēmējspēju veicināšanu. Valstiskā līmenī ir jāvērs uzmanība uz finansējuma piesaisti un tā apjomiem *start-up* uzņēmumiem un pašnodarbinātības uzsākšanai, lai sekmētu jauniešu kļūšanu par uzņēmējiem Latvijā un nodrošinātu efektīvu valsts resursu izmantošanu. Nozīmīga ir arī mentoru un biznesa eņģeļu piesaiste, un ieinteresētības radīšana par šiem biznesa atbalsta pasākumiem, nodrošinot atgriezenisko saiti, gūstot labumu visām iesaistītājām pusēm. Piemēram, sadarbībā ar “Altum” valsts reģionu līmenī jāveido finansējuma piesaistes iespēju nodrošināšana jauniešu uzņēmējdarbības finansēšanai un biznesa atbalsta programmu efektivitātes paaugstināšanai. Mijiedarbojoties šiem procesiem, tiks veidota sekmīga savstarpēja sadarbība vairāku gadu garumā starp jau esošajiem uzņēmējiem, jaunajiem uzņēmējiem un valsts reģionu institūcijām.

2. scenārijs: izglītības iestāžu un uzņēmēju sadarbības scenārijs. Uzņēmēju interese par darba tirgū konkurētspējīgu speciālistu sagatavošanu.

Raksturojums. Nozīmīga ir uzņēmēju sadarbība ar profesionālās un augstākās izglītības iestādēm, lai veicinātu jauniešu iekļaušanos darba tirgū, veicinot profesionālās izglītības apmācību sistēmas attīstību, kas balstīta darba vidē. Izglītības iestādēm sadarbībā ar uzņēmējiem jāveido darba tirgū konkurētspējīgas mācību programmas, kuru ietvaros jauniešiem būtu iespējams iziet praksi attiecīgajā uzņēmumā. Cieša mijiedarbība starp izglītības un uzņēmējdarbības sektoru nodrošinātu nozares speciālistu sagatavošanu specifisku darbu veikšanai un ar speciālistiem apgādātu nozares, kurās tie trūkst. Izglītības institūciju sadarbība ar uzņēmējiem arī ierobežotu intelektuālā kapitāla aizplūšanu no valsts. Nozīmīgi ir par valsts budžeta līdzekļiem finansētos jauniešus nodarbināt valstī un nepieļaut to izceļošanu. Neefektīva ir valsts piešķirto budžeta līdzekļu izmantošana, jo nozares speciālisti pēc studiju absolvēšanas bieži vien dodas studēt un strādāt uz ārvālistīm. Piemēram, medicīnas, informācijas tehnoloģiju, inženierzinātņu studentiem, kas studijas apgūst par valsts budžeta līdzekļiem, vajadzētu 3 gadus pēc studiju beigšanas strādāt Latvijā, lai, maksājot nodokļus, atpelnītu valsts izdevumus. Pēc šāda principa sagatavoti speciālisti, kas ir apguvuši studijas par budžeta līdzekļiem, izgājuši praksi pie darba devēja un ieguvuši iespēju turpināt turpat stažēties, uzlabotu valsts ienākumus no nodokļiem.

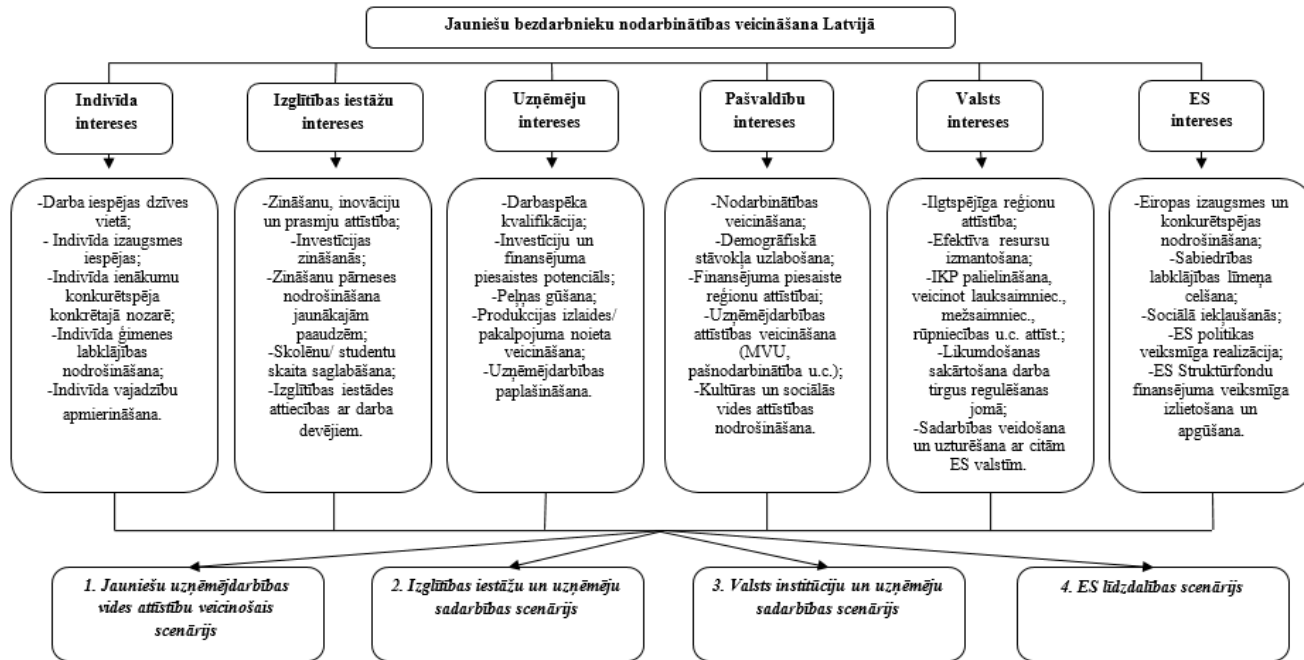
3. scenārijs: valsts institūciju un uzņēmēju sadarbības scenārijs. Atvieglojumi uzņēmējiem, kas nodarbina jauniešus.

Raksturojums. Pozitīvu ietekmi uz jauniešu nodarbinātības veicināšanu dotu nodokļu atvieglojumi uzņēmējiem, kas nodarbina jauniešus. Tikai nodrošinot veiksmīgu savstarpēju mijiedarbību starp valsti, tās pārvaldītajām institūcijām, finansējuma apjomu un cilvēkkapitālu, ir iespējams uzlabot valsts ekonomisko situāciju nodarbinātības jomā un demogrāfijas jomā. Demogrāfijas

joma šī brīža ekonomiskās situācijas rezultātā Latvijā virzās uz negatīvo pusi, līdz 2014. gadam dzimstība bija mazāka par mirstību, darba spējīgie jaunie valsts iedzīvotāji ir spiesti izbraukt ārpus valsts studiju un darba meklējumos, lai spētu nodrošināt pilnvērtīgu dzīvi. Ir jāatrod risinājumi, kā valstī „noturēt” neaizbraukušos jauniešus. Viens no veidiem, kā veidot pozitīvāku vidi jauniešiem, ir pārskatīt normatīvo aktu ietvaru par nodarbinātības jautājumiem, motivējot darba devējus nodarbināt pēc iespējas vairāk jauniešus un mainīt savu attieksmi pret jauno cilvēku zināšanām un profesionālajām prasmēm (palīdzēt tās attīstīt, ne tikai vēlēties saņemt gatavus profesionāļus no izglītības iestādēm). Pilnīgi noteikti uzsvars ir jāliek uz valsts un reģionālo institūciju ciešu sadarbību ar darba devējiem, lai virzītu uz zināšanām balstītas ekonomikas attīstību un efektīvu resursu izmantošanu, it īpaši lauksaimniecībā, rūpniecībā un mežsaimniecībā, kas tiek pozicionēta starp iespējām, kā panākt ekonomikas izaugsmi un cilvēkkapitāla neaizplūšanu uz ārvalstīm. Nozīmīga joma ir arī informācijas tehnoloģijas un inovācijas, kas jauniešiem var pavērt plašas karjeras iespējas. Ne mazāk būtisks priekšnoteikums ir pienācīgs algu līmenis arī gados jauniem cilvēkiem, izvērtējot padarītā darba kvalitāti.

4. scenārijs: ES līdzdalības scenārijs. ES interese izaugsmes nodrošināšanā, veicinot efektīvu ES piešķirtā finansējuma izmantošanu Nodarbinātības valsts aģentūras rīkotajos jauniešu mobilitātes pasākumos.

Raksturojums. Tā kā Latvija ir ES dalībvalsts, nozīmīgu lomu ekonomikas attīstībā ieņem ES fondu finansiālā atbalsta piesaistīšanas apmēri. ES ir ieinteresēta, lai dalībvalstis spētu palielināt ieņēmumus un uzlabotu valsts ekonomisko izaugsmi. Nepieciešams ES struktūrfondu līdzekļus izmantot efektīvi Nodarbinātības valsts aģentūras rīkotajos jauniešu mobilitātes pasākumos. Latvijas valsts nevar atļauties šo līdzekļu neefektīvu un formālu izlietošanu, tie ir efektīvi jāiegulda jauniešu potenciāla attīstīšanā un izmantošanā. Nozīmīgi ir šajos NVA organizētajos pasākumos, kā arī augstskolās vērst jauniešu uzmanību uz uzņēmējdarbības iespējām un informēt par biznesa atbalsta programmām, finansējuma apmēriem. Lai jaunieši ātrāk iekļautos darba tirgū, būtisks devums ir tādām NVA mobilitātes pasākumam kā kursiem konkrētās jomās. Izejot krievu valodas, latviešu valodas, projektu vadības u.c. kursus, jauniešiem ir uzlabojies zināšanas un paaugstinājies konkurētspēju darba tirgū.

Avots: autore pētījums un konstrukcija.

7. att. **Vērtēšanas kritēriju hierarhija jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā.**

Lai izvērtētu jauniešu iekļaušanās darba tirgū iespējamās scenārijus pēc AHP metodes, pētījumā tika pieaicināti 5 eksperti, lai tie scenārijiem (skat. 7. tab.) dotu savu vērtējumu. Ekspertu izvēlē tika ņemts vērā nosacījums, lai viņi būtu saistīti ar darba tirgu un pārstāvētu darba tirgus telpiskos līmeņus. Pētījuma datu apstrādei un grafiskajai attēlošanai izmantota *Microsoft Excel* programma. Ar izstrādātajiem jauniešu nodarbinātības veicināšanas scenārijiem Latvijā iepazīstinātie pieaicinātie eksperti veica hierarhiju analīzes matricu aizpildīšanu.

7. tabula

Hierarhiju analīzes ekspertu pārstāvētās darbības jomas

Eksperts		Darbības telpiskais līmenis
Apzīmējums	Ieņemamais amats	
A	Analītiķis	Valsts intereses
B	Uzņēmējdarbības attīstības projektu finansēšanas vecākais speciālists	Eiropas Savienības intereses
C	Uzņēmējs	Uzņēmēju intereses
D	Pašvaldības deputāts	Pašvaldības un izglītības iestāžu intereses
E	Jaunietis, ieņem privātbaņķiera amatu	Indivīdu intereses

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Pēc Satī teorijas, C.R. (saskaņotības attiecība) ir jābūt mazākai par 0.10 (t.i., jābūt mazākam par 10% vai 0.10, atsevišķos gadījumos var pieļaut 20%, bet ne vairāk). Ja saskaņotības attiecība iziet ārpus šīm robežām, tad ekspertiem ir vēlreiz rūpīgi jāpēta uzdevums un jāpārbauda savi vērtējumi. Piemēram, C.R. = 0.10, kas ir vienāds ar 0.10, un tas nozīmē, ka eksperta A darbs, aizpildot kritēriju grupu vērtējumu matricu, ir korekts.

Līdzīgā veidā eksperts aizpildīja pārējās atsevišķu kritēriju un scenāriju vērtējumu tabulas attiecībā pret katru no kritērijiem, kopumā 37 tabulas. Katrai tabulai tika aprēķināti prioritātes vektori un C.R. skaitliskās vērtības.

Pēc tam tika apkopoti atsevišķu ekspertu vērtējumi, 8. tabulā redzamā piemērā, tabulā parādīts kritēriju grupu novērtējums un aprēķinātā prioritātes vidējā vērtība.

Apkopojot ekspertu vērtējumus, tika iegūts kritēriju grupu izvērtējums ekspertu skatījumā.

Eksperti kā visieinteresētāko grupu jauniešu nodarbinātības veicināšanai Latvijā ir atzinuši *indivīdu intereses* (šajā gadījumā jauniešu intereses), kur vidējā prioritātes vektora koordināte ir 0.43. Šis vērtējums ir loģisks, jo jaunieši ir visieinteresētākie jauniešu nodarbinātības veicināšanā – tiek ietekmēta indivīda spēja iekļauties sabiedrībā, veidot nākotni un karjeru. Pārējās ieinteresētās puses tāpat ir saistītas ar jauniešiem un to iekļaušanos sabiedrībā,

kā arī ir labuma guvējas no jauniešu nodarbinātības veicināšanas, jo tiek ietekmēta to labklājība, peļņa, konkurētspēja utt. Nākamā ieinteresētākā grupa, izvērtējot ekspertu sniegtos vērtējumus, ir *uzņēmumu intereses*, vidējā prioritātes vektora koordināte šai grupai ir 0.15, zemāk eksperti vērtējuši *izglītības iestāžu intereses* (vidējā prioritātes vektora koordināte 0.13) un *pašvaldību intereses* un *valsts intereses* (vidējā prioritātes vektora koordināte 0.10). *ES intereses* vērtētas kā maznozīmīgākas – vidējā prioritātes vektora koordināte šai interešu grupai ir 0.08.

8. tabula

Kritēriju grupu prioritātes vektoru izvērtējums ekspertu skatījumā

Kritēriju grupas	Eksperti					Vidējās prioritātes vektora koordinātes
	A	B	C	D	E	
Indivīdu intereses	0.45	0.47	0.38	0.35	0.52	0.43
Izglītības iestāžu intereses	0.05	0.18	0.06	0.18	0.17	0.13
Uzņēmēju intereses	0.23	0.14	0.06	0.23	0.10	0.15
Pašvaldību intereses	0.09	0.07	0.17	0.12	0.07	0.10
Valsts intereses	0.09	0.09	0.12	0.08	0.10	0.10
ES intereses	0.09	0.04	0.21	0.05	0.04	0.08

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Analizējot ekspertu izteikto viedokli par *ES interešu* izvērtējumu, ekspertu domas sakrita, kā vismazsvarīgākās intereses vērtējot ES intereses. Bet eksperts C *ES intereses* vērtējis kā otru nozīmīgāko interešu grupu (prioritātes vektora koordināte 0.21) pēc *indivīdu interesēm* (prioritātes vektora koordināte 0.38).

Eksperts E uzskata, ka *izglītības iestāžu intereses* (prioritātes vektora koordināte ir 0.17) ir otrā būtiskākā interešu grupa pēc *indivīdu interesēm* (prioritātes vektora koordināte 0.52).

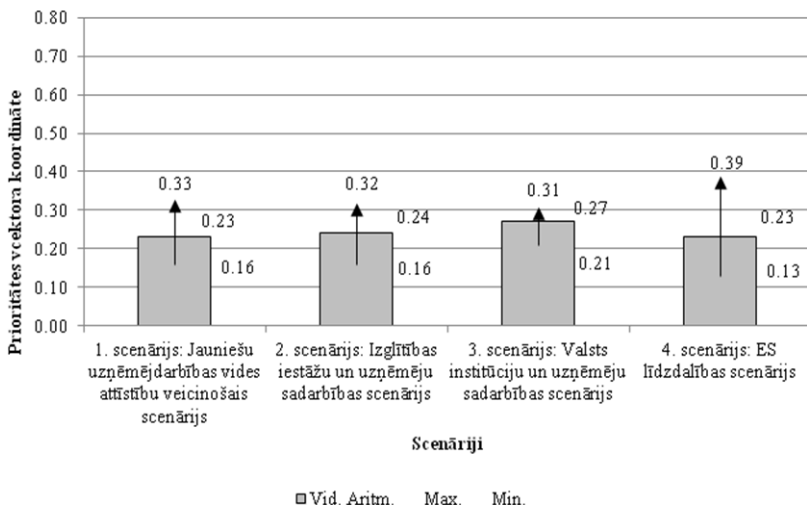
Izvērtējot ekspertu sniegto viedokli, eksperts A ar pārsvaru vērtējis arī *uzņēmēju intereses* (prioritātes vektora koordināte 0.23), bet eksperts C *uzņēmēju intereses* vērtējis kā vienu no vismaznozīmīgākajām interešu grupām (prioritātes vektora koordināte 0.06).

Eksperts A kā vismaznozīmīgāko interešu grupu ir vērtējis *izglītības iestāžu intereses* (prioritātes vektora koordināte 0.05), arī pārējie eksperti tās ir izvērtējuši kā maznozīmīgākas attiecībā pret citām interešu grupām.

Kā jau iepriekš tika uzsvērts, hierarhiju analīzes trešajā līmenī visas kritēriju grupas veidojas pēc loģiskiem kritērijiem attiecībā uz otrajā hierarhijas līmenī iekļautajām interešu grupām. Katrai interešu grupai tika definēti pieci kritēriji,

balstoties uz autora veikto pētījumu par jauniešu bezdarbu un to iespējām iekļauties darba tirgū.

Analizējot iegūtos ekspertu vērtējumus, ņemot vērā sešu kritēriju grupu pozīcijas, eksperti kā optimālāko scenāriju ir izvēlējušies 3. scenāriju: valsts institūciju un uzņēmēju sadarbības scenāriju, paredzot nodokļu atvieglojumus uzņēmējiem, kas nodarbina jauniešus (prioritātes vektora koordināte 0.27). Kā otrs optimālākais scenārijs ir vērtēts 2. scenārijs: izglītības iestāžu un uzņēmēju sadarbības scenārijs, prioritātes vektora koordināte 0.24.

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

8. att. Piemērotākais scenārijs jauniešu nodarbinātības veicināšanai ekspertu vērtējumā.

1. scenārija: jauniešu uzņēmējdarbības vides attīstību veicinošā scenārija un 4. scenārija: ES līdzdalības scenārija prioritātes vektora koordināte ir 0.23 (skat. 8. att.).

Ekspertu scenāriju ticamības izvērtēšana

Eksperti	Kritēriju vērtēšana				Scenāriju vērtēšana			
	C.R. vidējais	Standartno- virze	Minimālā vērtība	Maksimālā vērtība	C.R. vidējais	Standartno- virze	Minimālā vērtība	Maksimālā vērtība
A	0.03	0.03	0.00	0.13	0.06	0.03	0.02	0.11
B	0.12	0.06	0.00	0.20	0.16	0.06	0.03	0.20
C	0.10	0.07	0.00	0.20	0.09	0.04	0.04	0.15
D	0.05	0.05	0.00	0.19	0.06	0.07	0.00	0.19
E	0.07	0.06	0.01	0.18	0.08	0.03	0.04	0.13

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Tabulā 9 redzami ekspertu kritēriju un scenāriju vērtēšanas rezultāti un to ticamība. Izvērtējot kritēriju un scenāriju ekspertu vērtējumu C.R. vidējos katram ekspertam, šie rezultāti ir ticami, jo nepārsniedz 10% (atsevišķos gadījumos pieļaujami 20%). Atsevišķi eksperti pētījuma procesā tika lūgti pārskatīt savus vērtējumus un vēlreiz kritērijus pārvērtēt objektīvi.

5.2. Jauniešu iekļaušanās darba tirgū ekspertu skatījumā

Lai apzinātu jauniešu iespējas iekļauties darba tirgū ekspertu skatījumā, 2015. gada decembrī tika veiktas ekspertu intervijas. Ekspertu intervijas jautājumi tika sagatavoti, balstoties uz iepriekš veikto pētījumu rezultātiem. Kopumā ekspertu intervijās piedalījās 8 eksperti (skat. 10. tab.).

Ekspertu darbības joma un ieņemamais amats (n=8)

Apzīmējums	Ieņemamais amats	Darbības joma
A	<i>Dr. sc. ing.</i> , docents	Izglītība un zinātne, inženiertehniskās zinātnes
B	<i>Dr. habil. phys.</i> , profesors, pētnieks	Izglītība un zinātne, fizika, matemātika
C	<i>Mg. oec.</i> , jaunatnes lietu koordinators	Sociālā joma
D	<i>Mg. oec.</i> , jaunatnes lietu koordinators, mūžizglītības koordinators	Sociālā joma, izglītība
E	<i>Dr. oec.</i> , ekonomists, pētnieks	Ekonomika, zinātne
F	<i>Dr. oec.</i> , profesors	Izglītība un zinātne
G	<i>Dr. pol. sc.</i> , asoc. profesors, pētnieks, valsts pētījumu programmas projekta vadītājs	Izglītība un zinātne
H	<i>Dr. oec.</i> , pētnieks	Izglītība un zinātne

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Izglītības līmeņa ietekme uz jaunieša iespējām iekļauties darba tirgū ekspertu vērtējumā

Izglītības līmenis	 Pozitīvie aspekti	 Problemātiskie aspekti
<i>Izglītības līmenis zemāks par vidējo vai profesionālo</i>	Netika minēti pozitīvi aspekti.	-Iespēja veikt tikai mazkvalificētus darbus; -zemāks atalgojums; -zemāka konkurētspēja attiecībā pret tiem jauniešiem, kas ieguvuši arodu vai augstāko izglītību; - darba devējam veidojas priekšstats kā par cilvēku, kuram nav ambīciju un mērķu.
<i>Iegūta profesionāla izglītība</i>	-Jaunieši, kas ieguvuši profesionālo izglītību, ir konkurētspējīgāki darba tirgū; -darba tirgū nepieciešami dažādu arodu un profesiju pārstāvji; -jaunieši, kas ieguvuši arodu un strādā, ir paši spējīgi maksāt par turpmākajām studijām; -jaunietis, kas ir apguvis profesiju, apzinās nākotnes mērķus; -profesionālo izglītību ieguvušajiem jauniešiem ir vieglāk iekļauties darba tirgū nekā jaunietim, kas ieguvis tikai vidējo izglītību.	-Nepietiekami apgūtas profesionālās iemaņas un zināšanas; -darba pieredzes trūkums; -cilvēki ar vidējo vai profesionālo izglītību darba tirgū iekārtojas grūtāk nekā cilvēki ar augstāko izglītību.
<i>Augstākā izglītība tiek apgūta</i>	-Lielākas iespējas iekļauties darba tirgū jaunietim, kas iepriekš ieguvis pieredzi konkrētajā nozarē, speciālos kursus, prakses vietās u.c.; -nozīme ir iegūstamās izglītības līmenim un nozarei.	-Jauniešiem, kas studē, ir grūtāk iekļauties darba tirgū, jo ir grūtības atrast darbu atbilstoši profesijai; -pieredze nav pietiekama ar studiju ietvaros izietu praksi.
<i>Iegūta augstākā izglītība</i>	-Cilvēks, kas ieguvis izglītību, ir konkurētspējīgāks darba tirgū, jo, ja nespēj atrast iegūtajai izglītībai piemērotu darbu, var veikt profesionālāk un gudrāk citus darbus.	-Darba devēju piedāvātais atalgojums neatbilst potenciālā darbinieka kvalifikācijai un vidējam atalgojuma līmenim.

Avots: autore's pētījums un konstrukcija.

Tabulā 11 apkopots ekspertu vērtējums par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū, izvērtējot iegūto izglītības līmeni. Tabulā 11 uzsvērti galvenie pozitīvie un negatīvie aspekti, kas ietekmē jaunieša konkurētspēju un iespējas iekļauties darba tirgū atkarībā no iegūtās izglītības līmeņa. Eksperti kā

konkurētspējīgākos jauniešus vērtē tos, kas iegūst augstāko izglītību vai to jau ir ieguvuši. Atzinīgi tiek vērtēti arī jaunieši, kas apguvuši darba tirgū pieprasītu profesionālo kvalifikāciju. Jaunieši ar izglītību, kas ir zemāka par vidējo vai profesionālo, tiek vērtēti kā nekonkurētspējīgi darba tirgū.

Atbalsta instrumentu izvērtējums par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū ekspertu vērtējumā uzskatāmi parādīts 12. tabulā, uzsverot nozīmīgākos pozitīvos un problemātiskos aspektus katram atbalsta instrumentam.

12. tabula

Atbalsta instrumentu izvērtējums par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū

Atbalsta instruments	Pozitīvie aspekti	Problemātiskie aspekti
<i>NVA piedāvātie profesionālās pilnveides kursi</i>	-Kursi ir kā papildinājums izglītībai; -kursos iespējams apgūt specialitāti, kas, iespējams, palīdz iekļauties darba tirgū.	-Kursos nedrīkst uzskatīt par augstāko prioritāti, kas jāsasniedz, tomēr tie ir vērtīgi; -kursi ir neefektīvi, ja iegūstamajai specialitātei reģionā nav pieprasījuma un par kursiem interesi izrāda mazs jauniešu skaits.
<i>Līdzfinansējums daļēji jaunieša darba algas segšanai (sadarbībā ar NVA)</i>	-Darba devējam finansiāli šāda iespēja ir liels atbalsts, kamēr jauniets apgūst veicamos darba pienākumus; -darba devējs uzņemas mazāku risku, nodarbinot jaunieta bez profesionālajām iemaņām; -iespēja iegūt jaunietaim pirmo darba pieredzi; -pozitīvi, ja pēc projekta noslēguma iespējams turpināt darba attiecības ar jaunieta.	-Pastāv iespēja, ka darba devējs jaunieta nodarbinās mazkvalificētos darbos; -nedrīkstētu rasties situācija, ka darba devējs pieņem darbā jaunieta tikai tādēļ, lai gūtu finansiālu atbalstu; -negatīvi, ja pēc projekta laika darba devējs nav ieinteresēts turpināt darba attiecības ar jaunieta; -pēc projekta noslēguma pastāv iespēja, ka darba devējs var jaunietaim piedāvāt turpināt strādāt par mazāku darba algu.
<i>Atvieglojumi nodokļu jomā</i>	-Mazākas izmaksas jaunieša nodarbināšanai; -lielākus ieguldījumus iespējams sniegt jaunieša apmācības procesam.	-Nodokļu atvieglojumi varētu būt noteicošais faktors par labu pretendenta izvēlei; -nodokļi jāmaksā visiem, šāda iespēja var nākotnē veicināt aplokšņu algu.

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Atbalsta instrumentu izvērtējums par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū

Atbalsta instruments	Pozitīvie aspekti	Problemātiskie aspekti
<i>Uzņēmējdarbības uzsākšanas iespējas</i>	-Iespēja uzsākt uzņēmējdarbību un efektīvi turpināt uzņēmējdarbības attīstību ir jauniešiem, kam ir praktiskā pieredze; -pietiekamā apjomā ir pieejami dažādi atbalsta instrumenti; -studiju procesā iespējas izveidot jauniešu mācību uzņēmumus, kas, atsevišķos gadījumos, turpina savu darbību un attīstību.	-Nepieredzējis jauniešiem nav apzinājies, ko viņš vēlētos sasniegt un kādā jomā sevi realizēs; -nepieciešams normatīvo aktu caurspīdīgums un pretimnākšana šādi iniciatīvai no valsts institūcijām, uzņēmējiem, izglītības iestādēm utt.; -zems pieprasījums pēc pakalpojumiem un produkcijas, liela konkurence.
<i>Atbalsta instrumenti uzņēmējdarbības attīstībai (mikrokreditēšanas programmas, starta programmas, mentoru konsultācijas, biznesa inkubatori utt.)</i>	-Piedāvātie instrumenti ir daudzveidīgi, tomēr vēl kāds pārdomāts atbalsta instruments varētu iedrošināt uzsākt uzņēmējdarbību; -nepieciešams zināšanas par uzņēmējdarbību sniegt skolas laikā, attīstot uzņēmējkompetenci.	-Nepietiekama atbalsta instrumentu popularizēšana masu medijos; -jaunieša spēja orientēties atbalsta instrumentu klāstā var būt nepietiekama.
<i>Atbalsts jaunaunajiem lauksaimniekiem</i>	-Atbalsts ir efektīvs tādā gadījumā, ja jauniešiem ir apguvis profesiju jomā, kurā vēlas darboties; -liels īpatsvars jauniešu dodas studijās uz pilsētām, pēc studiju beigšanas svarīgi ir radīt iespēju šiem jauniešiem atgriezties dzimtajā vietā un radīt interesi par šo projektu.	- Vajadzētu domāt ne tikai par finansiālu atbalstu, bet arī par konkrētu profesiju pārstāvju izglītības iegūšanas veicināšanu; -projekts realizējams tad, ja ir nepieciešamā infrastruktūra, ja infrastruktūra nav attīstīta, iespējas ir zemas.

Avots: autores pētījums un konstrukcija.

Ekspertu vērtējumā nozīmīga ietekme uz jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū ir iegūtajam izglītības līmenim, apgūtajiem papildu kursiem un praktiskā darba pieredzei. Jauniešiem bez izglītības ir lielāka varbūtība tikt nodarbinātam mazkvalificētos darbos un saņemt mazāku atalgojumu, kā arī viņam ir zemāka konkurētspēja attiecībā pret tiem jauniešiem, kas ieguvuši augstāko izglītību vai apguvuši profesiju. Individīds bez izglītības rada priekšstatu darba devējam kā par cilvēku ar zemām ambīcijām un prasībām pret sevi un ar iespējamu tamlīdzīgu attieksmi pret veicamo darbu.

Apkopojot izglītības iestāžu pārstāvju diskusijā apspriesto informāciju, ir secināts, ka jāmaina vērtību sistēma ar akcentu uz atbildīgas audzināšanas koncepcijas īstenošanu, lai jauniešiem būtu vieglāk iekļauties darba tirgū.

GALVENIE SECINĀJUMI

1. Līdz ar straujo industriālo attīstību mainās arī tās radīto seku ietekme uz indivīda sociālo dzīvi. Ir aizvien lielāka nepieciešamība pēc intelektuālā kapitāla. Ja jaunietis neiegūst arodu vai izglītību un praktisku darba pieredzi, viņam arvien vairāk palielinās draudi kļūt par bezdarbnieku.
2. Bezdarbs rada draudus ne tikai pašam indivīdam kā sabiedrības loceklim, bet arī kopumā ietekmē valsts attīstību un ekonomikas izaugsmi. Nozīmīga ir savstarpējā mijiedarbība starp cilvēkkapitālu un valsti, tās attīstības instrumentiem.
3. Jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori ir cieši saistīti ar tendencēm darba tirgū, kā arī valsts ekonomisko situāciju kopumā. Jau 20. gs. 80. gados ārvalstu pētījumos daudz tika diskutēts par jauniešu bezdarba problemātiku un apspriesti tā cēloņi, izstrādātas teorijas, lai meklētu kopsakarības starp bezdarbu ietekmējošajiem faktoriem un rosinātu pasākumu realizāciju to novēršanai.
4. ES dalībvalstīs nepastāv vienota koncepcija, kā novērst bezdarba problēmu. Nozares teorētiku un praktiku skatījumā norisinās diskusijas par tādiem ietekmējošiem faktoriem kā nepietiekama infrastruktūras attīstība, pieredzes un izglītības trūkums, neapmierinātība ar darba algu utt.
5. Tādu autoru kā Berghmana (*Berghman*), Hammera (*Hammer*), Rūma (*Room*) u.c. pētījumi liecina, ka jaunieši, kuriem agrīni ir grūtības iekļauties darba tirgū, saskaras ar iekļaušanās problēmu visa mūža garumā. Tas mazina jaunieša iespējas attīstīties darba tirgus prasībām atbilstošā līmenī.
6. Latvijai ir saistošas veiktās iestrādes stratēģiskajos dokumentos, kuros minēta jauniešu uzņēmējdarbības attīstības aktualitāte un veicināšana. Tomēr jāuzsver, ka plānošanas dokumentos nav skaidri izteikti attīstības scenāriji un uzdevumi konkrētajām atbildīgajām valsts institūcijām, kam būtu jārealizē šie pasākumi.
7. ES ir atbilstošs dokumentu ietvars, kas attiecināms arī uz Latvijas iedzīvotājiem. Dokumenti nodrošina kopēju sistēmu, lai veicinātu vienlīdzīgu attieksmi starp ES iedzīvotājiem neatkarīgi no to reliģijas vai uzskatiem, iespējamās invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas par pieejamību darbam vai profesijai, paaugstinājumam amatā, profesionālajai izglītībai, darba nosacījumiem un arī iespējai iesaistīties noteiktās organizācijās.

8. Globālajā ekonomikas krīzē par galveno ekonomikas atveseļošanas pamatnostādni kļūst bezdarbā esošo personu iesaiste darba tirgū un to prasmju attīstīšana atbilstoši plānotajiem karjeras nākotnes scenārijiem.
9. Kā viens no galvenajiem jauniešu bezdarba (it īpaši ilgstošā bezdarba) samazināšanas iespējamajiem risinājumiem ir iesaiste uzņēmējdarbības attīstības un nodarbinātības veicināšanas atbalsta programmās, ar kuru palīdzību jauniešiem iespējams realizēt inovatīvu biznesa ideju, darboties savā specialitātē un kļūt pašnodarbinātiem.
10. Negatīvais aspekts, ko sekmē pasaules ekonomikas globalizācija, ir jaunatnes intelektuālā kapitāla aizplūšana uz ārvalstīm. Tas veicina Latvijas iedzīvotāju skaita samazināšanos un inovatīvu produktu un pakalpojumu attīstību ārvalstīs. Inovatīvu produktu un pakalpojumu radīšana un realizācija ir viens no priekšnoteikumiem veiksmīgai uzņēmējdarbības attīstībai starptautiskā līmenī, kas nodrošina lielāko daļu no uzņēmuma ienākumiem, kā arī veicina valsts tautsaimniecības attīstību, līdz ar to jāveicina jauniešu izglītības iegūšana inovatīvās nozarēs.
11. Pēc statistikas datiem darba meklējumu aktivitātes līmenis lauku teritorijās un mazpilsētās ir zemāks, kas norāda uz iedzīvotāju pasivitāti, meklējot darbu. Īpaši lauku iedzīvotāji ir vairāk „izstumti” no darba tirgus – daudzi ilgstoši ir bezdarbnieki, rezultātā zaudē cerības atrast darbu un paliek ekonomiski neaktīvi. Iepriekšminētie faktori norāda uz bezdarba radītajām dziļajām sekām lauku teritorijās.
12. Balstoties uz darba teorētisko bāzi, tika aprēķināti Latvijas zaudējumi no bezdarbā esošajiem jauniešiem nesaražotā IKP dēļ 2008.–2015. gadā, zaudējumi šajā laika periodā ir 5233.18 milj. EUR.
13. Izvērtējot atšķirības starp jauniešu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū Latvijas Republikas pilsētās un lauku teritorijās, secināts, ka lielākas iespējas iekļauties darba tirgū ir jauniešiem, kas dzīvo un mācās republikas pilsētās vai galvaspilsētā. Šos jauniešus mazāk ietekmē tādi faktori kā infrastruktūras attīstība, reģiona ekonomiskā attīstība, darbavietu pieejamība, informācijas trūkums par darba piedāvājumiem un izmaksas „no un uz” darbavietu. Visvairāk jauniešus darba meklējumos ietekmē slikti attīstīta infrastruktūra, ko kā traucējošu atzīmējuši 50% jauniešu no Rēzeknes, 34% no Pierīgas, 29% no Jelgavas un 29% no lauku reģioniem.
14. Faktori, kas jauniešiem visvairāk traucē iekļauties darba tirgū Latvijā, ir neapmierinātība ar piedāvāto darba samaksu, nepieciešamās darba pieredzes trūkums un mazais brīvo darbavietu īpatsvars.
15. Dažādos Latvijas reģionos situācija ir atšķirīga. Visvairāk jauniešu, kurus neapmierina piedāvātā darba samaksa, ir no Jelgavas (72%), Jūrmalas (59%), lauku teritorijām (58%), Rēzeknes (57%), novadu pilsētām (54%) un Liepājas (52%).

16. Vislielākā respondentu gradācija novērojama, saskaroties ar nepieciešamās darba pieredzes trūkumu. No aptaujas respondentiem, kuri nebija norādījuši izglītības līmeni un atzīmējuši izvēlni – „cits”, 40% bija saskārušies ar vislielāko darba pieredzes trūkuma ietekmi darba meklējumos, kā arī 38% no respondentiem ar iegūto augstāko profesionālo izglītību, 37% ar bakalaura izglītību, 34% ar nepabeigtu augstāko un 29% ar vidējo izglītību saskārās ar pieredzes trūkumu darba pienākumu veikšanai.
17. Izvērtējot faktora „maz brīvu darbavietu” ietekmi uz jaunieša iespējām atrast darbu, tas bija traucējošs 67% jauniešu no Liepājas, 58% no citām republikas pilsētām vai mazpilsētām un 57% no Jelgavas. Lauku teritorijās situāciju jaunieši vērtējuši līdzvērtīgi Pierīgā dzīvojošajiem jauniešiem, kopumā kā traucējošu darbavietu trūkumu minējuši 47%.
18. Vislielākais jauniešu īpatsvars, kuri saskārušies ar nepietiekamu infrastruktūras attīstību, ir no Latgales reģiona (50%). Arī jaunieši no Pierīgas (34%) ir saskārušies ar nepietiekamu infrastruktūras attīstību, jo nokļūšanai līdz darbavietai ir jāizmanto vairāki transporta veidi vai arī transporta līdzekļi kursē reti.
19. Darba devēju un ekspertu intervijās secināts, ka līdzfinansējuma pieejamība jaunieša darba algas daļējai segšanai sadarbībā ar NVA veicinātu darba devēju interesi par jauniešu nodarbināšanu.
20. Balstoties uz ekspertu un darba devēju intervijās iegūto viedokli, nodokļu atvieglojumi veicinātu uzņēmēju vēlmi nodarbināt jauniešus. Kā pozitīvie aspekti minēti uzņēmēju riska samazināšana, nodarbinot jauniešus bez pieredzes un uzņēmēja finanšu resursu novirzīšana jaunieša praktisko iemaņu apgūšanai.
21. Gan darba devēju, gan ekspertu vērtējumā nozīmīgs ir jaunieša iegūtais izglītības līmenis, kas norāda uz jaunieša ambīcijām, spējām, prasmēm un zināšanām. Jauniešus bez izglītības var nodarbināt tikai mazkvalificētos darbos, savukārt, ja izglītots jauniešs nevarēs atrast iegūtajai izglītībai atbilstošu darbu, mazkvalificētāku darbu šis jauniešs, iespējams, veiks atbildīgāk.
22. Analizējot darba devēju intervijās iegūtos rezultātus secināts, ka darba devējiem Kurzemes reģionā ir problēmas ar darbinieku apmācību konkrēta amata pienākumu izpildei, jo nav iespējas izveidot sadarbību ar izglītības iestādēm. Komunikācijas trūkums starp darba devējiem un izglītības iestādēm darba devēju skatījumā ir arī Zemgales reģionā un Latgales reģionā, kur trūkst speciālisti inženierzinātņu u.c. tehnisko zinātņu jomā.
23. NVA „Jaunatnes garantijas” pasākumi veicina jauniešu konkurētspēju darba tirgū, jo jauniešiem ir iespējas iegūt profesionālo izglītību vai papildus iegūtajai izglītībai iziet kursus, kā arī iegūt praktiskās iemaņas. Tomēr

ierobežotā finansējuma dēļ pasākumos tiek iesaistīts salīdzinoši neliels jauniešu skaits.

24. Ekspertu vērtējumā, pielietojot hierarhiju analīzes metodi, secināts, ka optimālākais scenārijs jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai Latvijā ir 3. scenārijs: „Valsts institūciju un uzņēmēju sadarbība”, paredzot nodokļu atvieglojumus uzņēmējiem, kas nodarbina jauniešus.
25. Pētniecisko darbu un attīstības prognožu izstrādi apgrūstina statistisko datu neesamība par bezdarbniekiem Latvijas reģionos.

IDENTIFICĒTĀS PROBLĒMAS UN PRIEKŠLIKUMI

PIRMĀ PROBLĒMA. *Latvijā un ES nepastāv vienots jauniešu vecuma posma iedalījums, līdz ar to bezdarbā esošo jauniešu problēmas teorētiskai analīzei nav vienota pamatojuma.*

Problēmas risinājums. *Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijai jāizstrādā ES dokumentu ietvaram atbilstošs jauniešu vecuma posma definējums, lai, veicot pētījumus ES ietvaros, varētu skaidri identificēt šo vecuma posmu un ar to saistītos problēmjaucējumus.*

OTRĀ PROBLĒMA. *Uz Latviju attiecināmajā normatīvajā un plānošanas dokumentu ietvarā nav skaidri definētas institūcijas un to veicamie uzdevumi jauniešu nodarbinātības veicināšanai.*

Problēmas risinājums. *Labklājības ministrijai: likumdošanas ietvarā, plānošanas dokumentos definēt konkrētās atbildīgās institūcijas (NVA, VIAA u.c.) par realizējamajiem pasākumiem, mērķiem un uzdevumiem, kas atbildīgajai institūcijai jāveic bezdarba situācijas samazināšanai un jauniešu bezdarbnieku nodarbinātības veicināšanai.*

TREŠĀ PROBLĒMA. *Lielākas iespējas jauniešiem atrast darbu ir Latvijas galvaspilsētā un republikas pilsētās, kurās koncentrēts lielāks uzņēmumu īpatsvars. Lauku reģionos un mazpilsētās bezdarbs ir nozīmīga ekonomiskā problēma, kuru risināt var tikai ilgstošā laika periodā.*

Problēmas risinājums

- *Pašvaldībām, Finanšu ministrijai, Satiksmes ministrijai jāveicina infrastruktūras attīstība, radot labvēlīgākus apstākļus indivīdiem no lauku reģioniem un mazpilsētām nokļūšanai līdz darbavietām lielākajās republikas pilsētās un galvaspilsētā.*

- *Finanšu ministrijai jāievieš nodokļu atvieglojumi uzņēmējiem, kas nodarbina jauniešus.*

- *Finanšu ministrijai jāievieš sankcijas uzņēmumiem, kuros ir nodarbināti vairāk nekā 250 darbinieki un praktikantu proporcija ir zemāka par*

4% no kopējā darbinieku skaita, nosakot sankciju 0.1% apmērā no uzņēmuma izmaksātajām algām.

CETURTĀ PROBLĒMA. *Latvijā ir nepietiekama komunikācija starp izglītības institūcijām un darba devējiem.*

Problēmas risinājums

- *Profesionālās izglītības iestādēm* sagatavot nozares speciālistus atbilstoši uzņēmēju specifiskajām prasībām.

- *Jauniešiem* apgūt profesiju darba tirgū pieprasītās un nepiesātinātās nozarēs.

- *Darba devējiem* veidot ciešu sadarbību ar *Izglītības un zinātnes ministriju* kā arī ar *izglītības iestādēm*, informējot institūcijas par konkrētā uzņēmuma prasībām.

- *Nodarbinātības valsts aģentūrai* sadarbībā ar *darba devējiem* “Jauniešu garantijas” pasākumos jāiesaista divas reizes lielāks jauniešu bezdarbnieku īpatsvars.

- *Izglītības iestādēm* sadarbībā ar *darba devējiem* jāsekmē jauniešu praktisko iemaņu apgūšana prakses laikā.

- *Nodarbinātības valsts aģentūrai, izglītības iestādēm un vakanču portālu uzņēmumiem* sadarbībā ar *darba devējiem* jāizveido vienota platforma informācijas apmaiņai par jauniešu kvalifikācijas paaugstināšanu, prakses un darba iespējām, programmām pašnodarbinātības uzsākšanai utt.

PIEKTĀ PROBLĒMA. *Latvijas un ES stratēģiskajos plānošanas dokumentos uzsvērtā jauniešu uzņēmējdarbības un pašnodarbinātības aktualitāte, tomēr Latvijā ir nepietiekams finansiālais un administratīvais atbalsts, kā arī nav pietiekami nodokļu atvieglojumi jaunajiem uzņēmējiem.*

Problēmas risinājums

- *Ekonomikas ministrijai, Finanšu ministrijai* jānodrošina nodokļu atlaižu piemērošana jaunajiem uzņēmējiem pirmajos uzņēmējdarbības inkubācijas gados.

- *Lauku atbalsta dienestam* jāatbalsta jauno uzņēmumu attīstība Latvijas lauku teritorijās, nodrošinot finansējuma pieejamību jaunajiem lauksaimniekiem ES projektu ietvaros.

- *Izglītības un zinātnes ministrijai, Labklājības ministrijai* un tās padotībā esošajai *Nodarbinātības valsts aģentūrai* jāpaaugstina jauniešu bezdarbnieku informētība par uzņēmējdarbības atbalsta pasākumiem un pieejamību tiem, paredzot atbilstošu finansējumu.

- *Latvijas valstij* piederošajai *“Attīstības finanšu institūcijai Altum”* jāattīsta ES fondu līdzekļu piesaiste jauniešu pašnodarbinātības un

uzņēmējdarbības finansēšanai, paredzot speciāla finansiālā un administratīvā atbalsta programmas izveidošanu.

SLĒDZIENI

- Promocijas darba uzdevumi ir izpildīti, tā mērķis ir sasniegts un izvirzītā hipotēze ir pierādīta.
- Izpētīti jauniešu bezdarbu ietekmējošie faktori, to tendences Latvijas Republikas pilsētās un lauku teritorijās.
- Apkopots bezdarba situācijā esoša indivīda tiesiskais regulējums Latvijas un ES dokumentu ietvarā.
- Izpētītas jauniešu darba tirgus tendences Latvijas Republikas pilsētās un lauku teritorijās, kā arī aprēķināti Latvijas ekonomiskie zaudējumi no jauniešu bezdarba.
- Noskaidrots darba devēju un ekspertu viedoklis par jauniešu iespējām iekļauties darba tirgū.
- Apzinātas problēmas, kas veicina jauniešu bezdarbu ietekmējošo faktoru attīstību un izstrādāti priekšlikumi jauniešu bezdarba mazināšanai.
- Izstrādāti scenāriji jauniešu bezdarbnieku iekļaušanai darba tirgū Latvijā.
- Iegūtie pētījuma rezultāti ir izmantojami pašvaldībām, NVA, LAD, IZM, LM, SM, EM, FM, VAS "Attīstības finanšu institūcija Altum" un izglītības institūcijām, veicinot jauniešu iekļaušanos darba tirgū, kā arī uzņēmējiem, nodarbinot jauniešus.

INTRODUCTION

The urgency of the research. One of the EU's priorities of development is to reduce youth unemployment. The national labour force surveys (Hoffman, 2011) show that since 2008 the youth unemployment rate has risen in all EU countries (Hughes, Borbējs-Pece, 2012).

Youth unemployment is one of the most important issues to be addressed not only within the country but also at the level of Latvia. In foreign studies Latvia is positioned as a „depressive” region, in which in 2030 there will be an insufficient number of youth (Territorial Observation ..., 2008). Consequently, Latvia with a friendly environment for business development will not be able to compete with other European countries and the flow of investments will be at risk, as well as passed on other, more competitive and more developed regions in demographic terms.

Undeniably, both unemployment in general and youth unemployment make serious consequences in the economy and development for the people, undermining the pillars of human well-being and better living conditions.

Therefore, having an opportunity to be employed for pay played an important role at all times. A job and salary for an individual opens a myriad of possibilities and as a „source of material welfare occupies an important place in human life”. Material well-being what a person can gain from employment can provide countless opportunities for a better and richer life (Anča et al. 2002).

The current economic instability in the context of youth's prospects and opportunities in the labour market is uncertain (Balan, 2014). The transition from education to making money is becoming increasingly problematic (Keep, 2012). Increasingly diverse youth (including those who have had good school results) do not obtain education or undergo training and are not in employment, the labour supply is lower, including proper jobs (as opposed to unskilled temporary jobs), and the skills of youth are not very much demanded by employers (Global Trends for ..., 2010).

In the 1980s for the first time youth unemployment became a serious problem in industrialized countries, where labour markets developed rapidly. In 1982, such authors as Clark and Summers pointed out that the youth unemployment problem arose from a lack of jobs.

Youth unemployment created particular concerns because individuals who have become unemployed in the first years of their employment can become detrimental to the society. Youth who are unable to find a job after education can be perceived as inefficient human capital with the possibility of deterioration in employment, which could contribute to an individual's social exclusion. At the same time, youth unemployment is problematic not only for the person being unemployed but also for the economy as a whole (Salvador, Leiner-Killinger, 2008).

The crisis that hit Europe in 2008 significantly and constantly more affects youth: in August 2015, youth (including aged up to 25 years) unemployment in the EU-28 was 20.1%, while the overall unemployment rate was 9.4%. Youth unemployment is more than twice as high as unemployment among adults in the EU-28. In addition to the immediate impact of the crisis, the education system and labour market structural problems in the transition from school to work has become lengthy and complicated. Youth unemployment can leave a lasting negative impact. In addition to a higher risk of unemployment, youth are also at higher risk of poverty and exclusion and encounter more health problems in the future. A report by the European Commission (EC) „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council of Europe (CoE), the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions” (2012) highlights that there is an urgent need for effective solutions for youth in their transition to employment (Komisijas paziņojums Eiropas..., 2012).

Since 2013 unemployment (including youth unemployment) in some Latvian regions has decreased; yet, an unemployment rate in Latgale region, as well as in other Latvian regions is still high. This makes the population leave the country in search of work abroad. The real employment situation is not reflected by Latvian statistics because not all people who are out of work have registered with the State Employment Agency. Consequently, the statistics are not accurate. The reluctance of the unemployed to register with the SEA make negative impacts on the Latvian economy on the whole, since there is no increase in the economically active population who pay taxes and increase government revenue.

An unemployed individual's chances of finding a job are affected by the individual's level of education and knowledge, work experience and acquired practical skills, as well as the circumstances independent of the individual such as infrastructure development, the political and economic situation in the country and so on. Historically, individuals' knowledge and the individuals' ability to apply their knowledge by showing themselves at work have been important in the labour market.

Still ongoing qualitative changes in technology has nowadays caused major changes in society. The transition from an industrial society to a knowledge society, where people's work – both physical and intellectual – is increasingly done by their man-made „smart” machines (Bikse, 2005). In the 21st century, the individual's knowledge of Internet technologies is important, which provides the competitive advantage over other job seekers. An educated individual in a knowledge society and his/her ability to effectively generate and utilize knowledge constantly under changing conditions are key. A person becomes a carrier and holder of information and knowledge, the main factor of economic growth and the creator of national wealth. However, the person must be prepared to live in a knowledge-based society. Education is a vehicle of change, and its role in the new circumstances is growing (Bikse, 2005). Eurostat statistical data indicate that youth with a low level of education more often become unemployed than the youth with a higher education (Sustainable Development in..., 2015).

In the analysis of historical development of unemployment, the author used the findings made by Philipps, Friedman, Keynes, Marshall, Marx, Okun, Pigou, Ricardo, Smith, Say, Schumpeter and other authors.

To examine the urgency of youth unemployment, the author used the deductions of Arulampalam, Bell (2009), Berthelot (1995), Blanchflower (2000, 2009), Dietrich (2012), Fadinger (2014), Cominetti (2012), Lee (2012), Sisson (2012) and other authors.

Social inclusion and unemployment associations have been analyzed by such authors as Berghman, Bubany, Hansen, Paugu (1995, 1996), Sonnet (2010), Calvi (2005), Golubina (2007), Omarova (2009) et al.

Analyses of regional disparities and specifics were the focus for such authors as Buligina (2014), Button (1999), Fatejevs (1994), Pentecost (1999), Putans (2014), Rasnaca (2011), Sloka (2014), Taylor, Vaidere (2006), Vilka (2006), Vanags (2006), Vanags (2006), et al.

The Youth Law of the Republic of Latvia stipulates that youth are persons aged between 13 and 25 years. However, in the EU's statistical and policy documents the youth are considered to be persons aged between 15 and 30 years (Youth in Europe ..., 2009).

In the analytic chapter of the doctoral thesis, the author used the youth age mentioned in the EU policy documents to analyze statistical indicators and to compare them with other EU Member States. In youth survey, the youth aged between 17 to 29 years were involved.

The author's work in the State Employment Agency of Latvia from 2010 to 2012, facing the unemployed on a daily basis, and the assessment of the actual labour market situation as well as the analyzed research studies by other authors led to her interest in the inclusion of unemployed youth in the labour market in order to analyze and identify the factors that contribute to youth unemployment. The author believes that more attention should be drawn to this problem at government level, following the example of other European countries.

The hypothesis of the thesis – after assessing the factors influencing the emergence of youth unemployment in Latvia, one can more effectively develop measures and scenarios that promote the youth's inclusion in the labour market.

The aim of the thesis – to assess the factors influencing youth unemployment in Latvia and to develop recommendations for promoting youth employment.

The research object – youth unemployment.

The research subject – factors influencing youth unemployment in Latvia.

Tasks performed to achieve the aim:

1. To analyse the scientific literature on the theoretical framework of unemployment, youth unemployment and the youth's social inclusion in the labour market, as well as to explore the unemployment in regional context.
2. To examine the legal and policy documents of Latvia and the EU with regard to the legal protection of unemployed persons and the employability of young people.
3. To analyse the economic indicators of youth unemployment, to identify the experience of other European countries in decreasing

unemployment, as well as to calculate the economic loss from youth unemployment in Latvia.

4. To analyse the trends in youth unemployment and the instruments for reducing it in Latvia based on the information obtained in the surveys of employers and youth's.
5. To establish the opinions of industry experts on the opportunity for the youth to integrate into the labour market and, based on their opinions, to develop scenarios and proposals for increasing youth employment in Latvia.

To achieve the aim and perform the tasks of the research, the doctoral thesis is structured into five chapters with subchapters.

The first chapter discusses theoretical findings on unemployment and youth unemployment, sets out models for unemployment analyses in historical context, identifies the factors influencing youth unemployment, examines the youth's social inclusion in the labour market as well as analyses unemployment in regional context.

The second chapter is devoted to the national and international frameworks of legal, strategic and policy documents aimed at protecting unemployed persons.

The third chapter deals with an analysis of the trends in the youth labour market and in youth unemployment in Latvia. The chapter examines the experience of European countries in promoting youth employment as well as calculates the economic loss from youth unemployment in Latvia.

The fourth chapter examines the factors influencing youth unemployment in Latvia based on the information obtained in the questionnaire surveys of youth. It summarises the opinions of employers on the youth's competitiveness in the labour market and on promoting youth entrepreneurship.

The fifth chapter of the thesis is devoted to an analysis of young people entering into the labour market of Latvia, based on an expert evaluation. Based on the study results, there are obtained scenarios for youth integration into the labour market.

The final part formulates the main conclusions and findings, as well as the exposed problems and proposals to address them.

The thesis for the degree of doctor of economics (Dr.oec.) is 204 pages long. It includes 19 tables, 52 figures and 7 annexes and used 246 sources of information, including 127 sources in English.

Theses to be defended:

1. The growth of unemployment is affected not only by a surplus of employees but also by unconformity of the individual with labour market requirements.

2. In the legislative and political framework, youth unemployment is not highlighted as an urgent problem and no institutions are defined as responsible for tackling the problem.

3. The youth's negative experience in the labour market has an impact on their individual results in the future, including their personal income and standard of living and the country's development.

4. Youth unemployment opportunities in the labour market are affected by factors dependent on the individual such as the level of education, practical experience and independent factors such as the development of infrastructure, an insufficient number of vacancies and unsatisfactory working conditions.

5. The employment of unemployed youth could be promoted by closer cooperation between educational institutions and businesses as well as financial support from the ESF aimed at promoting youth entrepreneurship.

Research methods. The following research methods were used in the research:

- *General research methods:*

- *The monographic or descriptive method*, which assists in getting a detailed understanding of the research problem from the theoretical point of view based on an extensive review of the scientific literature.

- *The graphic method* - the use of the graphic method helped demonstratively and effectively discover relationships and the dynamics of the research object.

- *Synthesis and analysis* - separate research object elements were combined into a single system, exploring their interconnections.

- *Sociological research methods:*

- *A survey of experts* was used to find out the views of experts and employers on the issues researched and to highlight the main trends in the labour market.

- *A questionnaire survey* was employed to determine the views of youth and their vision of entering the labour market.

- *Statistical research methods*, such as descriptive statistics, comparison, grouping, time – series analysis, calculation of mean values and crosstabs were used to analyze the factors influencing youth unemployment and promoting the youth's entering the labour market in Latvia. GDP calculations were used to calculate the lost GDP from youth unemployment in the period from 2008 to 2015 in Latvia.

- *Forecasting methods:*

- *The scenario method* was applied to develop scenarios for the inclusion of unemployed youth in the labour market based on the information acquired.

- *The Analytic Hierarchy Process* was used for deciding the most effective scenarios for the inclusion of unemployed youth in the labour market in Latvia by calculating priority vector values, coherence ratios and average values.

- *SWOT and PEST analysis* and *Euler-Venn diagrams* were used to classify the factors influencing the inclusion of unemployed youth in the labour market.

Data and materials used. The thesis used statistical data and studies of the State Employment Agency, the Central Statistical Bureau of Latvia, EU statistical offices – *Eurostat*, *Eurofound*, Belarusian statistical data and reports, statistics and reports of Swedish, Austrian and other governments, EU and Latvian Internet resources and periodicals in which laws are published, published scientific papers by leading industry experts, monographs and books, industry expert studies, target group surveys and interviews with experts. The author has used databases such as ScienceDirect, EBSCO, Scopus, Web of Science and AGRIS.

In 2006, within the project „State Employment Agency Studies” under the ESF national programme „Labour Market Studies”, the State Employment Agency conducted a study on how the qualitative composition of unemployed youth matches the demand in the labour market. The study assessed the qualitative composition of unemployed youth by analyzing the education, knowledge and basic skills of the unemployed of this category. It also analyzed the previous work experience of the unemployed youth, the reasons of their unemployment, as well as identified what the youth expect from their cooperation with the state employment agency. The study found out what hindered the involvement of youth in the labour market and the state employment agency’s employment measures.

In recent years in Latvia, significant research studies related to the theme of youth unemployment were undertaken - in 2014 the Central Statistical Bureau of Latvia issued a data collection „Latvian Youth”, which is an analytical publication and summarizes statistics on youth aged from 15 to 24 years and in 2015 the JSC „DNB Bank” published „DNB Latvian barometer” No. 82 under the theme „Education and youth participation in the labour market” dealing with education and youth unemployment.

Scientific significance and novelty of the research:

1. The factors influencing youth unemployment in Latvia, including in its cities, were identified, grouped and demonstrated based on the theoretical and practical research.

2. The lost gross domestic product due to youth unemployment in Latvia in the period from 2008 to 2015 was calculated.

3. The youth’s interest in and awareness of business support programmes and opportunities for youth to start up a business were identified.

4. Scenarios for the promotion of employment of unemployed youth in Latvia were worked out and assessed.

Economic importance of the thesis. The present research is useful for the State Employment Agency, the Ministry of Education, Latvian universities and employers for the purposes of more effective employment promotion and development of cooperation in a long-term, as well as for the State Education and Development Agency to develop youth employment projects and attract grants from the EU, the Ministry of Welfare, the Ministry of Economics and other state institutions.

The results of the thesis reflects the urgency of youth unemployment and labour market trends, so these results are also useful for employers to understand the social, economic and political factors influencing their potential employees and to find out the opinions of other employers and experts about the labour market situation. For future development, it is important for employers to understand a potential employee's views on the situation in the labour market and individual needs that tend to affect the integration of the individual (in the context of the thesis - a young person) into the labour market.

Limitations of the doctoral thesis. Because of the volume limit, the thesis focused in more detail on topical issues of youth unemployment and their influencing factors, the social inclusion of youth in the labour market as well as analyzed the urgency of youth entrepreneurship from the points of view of youth and employers. A case study was based on surveys of youth, employers as well as experts. The research used the hierarchy analysis method, considering no overall public gains of the country from the implementation of particular scenarios in detail. The author intends to make deeper analyses of the topic in her future research studies.

The research was impeded by the fact that in Latvia unemployed individuals are not obliged to register with the State Employment Agency, so it is impossible to fully investigate youth unemployment.

The research was conducted during the period from September 2012 to March 2016. Data from 2003 to 2015 were used in the statistical data analysis, depending on the availability of data.

The research was supported by national research programme 5.2 „Economic transformation, smart growth, governance and legal framework for sustainable development of the state and society – a new approach to the creation of a sustainable learning community (EKOSOC-LV)”. The author's research was carried out within project 5.2.3 „Rural and regional development processes and possibilities within the context of a knowledge economy in Latvia”.

1. UNEMPLOYMENT AND THE ECONOMIC ROLE

The content of this chapter of the thesis is set out on 31 pages, which include 2 tables and 4 figures.

The first chapter analyzes the concept of unemployment and its types, as well as there are set out the models of unemployment analysis in a historical context. The topicality of youth unemployment and the factors influencing it are described as the central object of the research. The chapter has also analyzed the social inclusion of youth into the labour market.

1.1. Concept of unemployment and types

Unemployment is the result of inefficient functioning of the labour market, for a various external factors, independent from unemployed individual.

Table 1

Historical development of economic theories regulating the labour market

Scientist	Key research fields and discoveries
<i>Adam Smith</i> (1723-1790)	-Product production and labour market relationships; -Wage varies depending on the easiness or severity degree of a job and occupational respectability.
<i>David Ricardo</i> (1772-1823)	-Opposed a complete state intervention in the economy; -Supported free trade; -Full employment was regarded as a norm of the market economy.
<i>Jean-Baptiste Say</i> (1767-1832)	- Focused on market and employment theory; - It was considered that overproduction, unemployment and a labour force shortage may not exist in the economy; - Market self-regulation provides full employment.
<i>Alfred Marshall</i> (1842-1924)	- Regulation effects of supply and demand on employment; - A high wage or salary will reduce employment and increase unemployment; - Developed the theory of maximum labour productivity.
<i>Karl Marx</i> (1818-1883)	-Employment theory that is based on three key components - added value theory, the theory of natural increase of capital, the law of population.
<i>Arthur Pigou</i> (1877-1959)	- The reason of unemployment is a high wage level, the reduction of this level will increase employment; - Employment is determined by the real labour demand.
<i>John Maynard Keynes</i> (1883-1946)	- The reason of unemployment and inflation reasons are hidden in the same economic system that is not and cannot be self-adjusting; - The government has to ensure an adequate amount of effective demand, because unemployment will decrease if the demand expands.

Source: author's construction based on *Gaga, 2009; History of Economic..., 1989; Cox, Alm, 2008*

**Historical development of economic theories regulating the
labour market**

Scientist	Key research fields and discoveries
<i>Joseph Schumpeter</i> (1883–1950)	- The creator of the phrase „technological unemployment”; - The free market promotes an increase in lost jobs, the bankruptcy of businesses and the convergence of industries.
<i>Milton Friedman</i> (1912-2006)	- In the economy, government intervention is the main reason of inflation, unemployment, instability of economic growth.
<i>William Phillips</i> (1914-1975)	- Interconnections between inflation and unemployment; - The Phillips curve – a high inflation rate leads to a lower unemployment rate, and vice versa.
<i>Paul Anthony Samuelson</i> (1915-2009)	- Sought to solve the problems related to production and the stagnation of employment and simultaneous price inflation.
<i>Arthur Melvin Okun</i> (1928-1980)	- Developed a methodology for the calculation of lost real gross domestic product due to unemployment.

Source: author's construction based on Gaga, 2009; History of Economic..., 1989; Cox, Alm, 2008

Unemployment is promoted not only by a surplus of workers, but also the individual's non-compliance with labour market requirements. There are current vacancies in which the employer wants to hire employees who possess a high level of competence in the field, but the workers cannot be found because the unemployed do not meet the employer's requirements. The components in socialization structure provide the individual's level of competence and the desire to acquire a profession, e.g., family, cultural environment, knowledge, skills, expertise etc.

In the macroeconomic literature, there are described a number of forms of unemployment:

Long-term unemployed persons are those unemployed for 12 months or longer, they are actively looking for a job and in case of finding a job they are ready to start working in next 2 weeks (Informatīvais ziņojums par..., 2013).

Natural unemployment involves “full employment” in the economy - the number of vacancies is equal to the number of unemployed people in temporary and structural unemployment (Bikse, 2003, 81).

Frictional (short-term) unemployment means that there are short-term unemployed people and those who are just entering the labour market and are looking for their first job (Bikse, 2003, 80).

Moderate unemployment (3-5%) is considered as a market economy development of the necessary conditions. The unemployment percentage is defined as the ratio between the number of unemployed and the economically active population in a given period (Gaga, 2009).

Cyclical unemployment is a factor of overall unemployment that relates to the cyclical trends in growth and production that occur within the business cycle. When business cycles are at their peak, cyclical unemployment will be low because total economic output is being maximized. When economic output falls, as measured by the gross domestic product (GDP), the business cycle is low and cyclical unemployment will rise (Cyclical Unemployment, b.g.).

Seasonal unemployment exists in sectors which are seasonal. The sectors are, for example, tourism, construction, agricultural production etc. (Darba tirgus sakarības, s.a.).

Voluntary unemployment – every society has a population stratum that because of its psychological nature or for other reasons does not want to work, for example, they are not willing to work for the offered wages but would like to work for a higher wage (Bikse, 2003, 81; Gaga, 2009).

Involuntary unemployment occurs when there is a fixed salary and the price paid for the workforce is inflexible (Bikse, 2003, 81).

Institutional unemployment occurs when the labour market is not sufficiently effective, for example, incomplete information about job vacancies (Gaga, 2009).

Structural unemployment is the unemployment caused by changes in the economic structure, which leads to inconsistencies between staff qualification and the place of residence and existing jobs (Sloka, s.a., Bikse, 2003).

The issues of employment and unemployment have early attracted the attention of a number of important economic and scientific school representatives - the main research findings are summarized in Table 1.

Based on the theoretical aspects of the analysis of different points of view by theoreticians, the author has compiled the most important economic, political and social and cultural factors that affect unemployment and can significantly affect the number of jobs, the economy, the individual's standard of living, as well as the inclusion of the unemployed into the labour market.

The **economic factors** affecting unemployment are: volumes of exports and imports, number of enterprises, wage level, supply of and demand for goods and services.

The most important **political factors** affecting unemployment are political stability, the relationship between public authorities and entrepreneurs, the relationship between educational institutions and businesses, as well as relations with other countries' regions.

The most significant **social** and **cultural factors** involve the level of education, previous work experience, health, social adaptation, personal characteristics, as well as labour market demand for the profession of the individual.

1.2. Youth unemployment as an economic problem

Youth unemployment is one of the most pressing economic and social problems confronting those countries whose labour markets have weakened substantially since 2008, following the near-collapse of worldwide financial markets. There is an element of “deja vu” around this development: youth unemployment first became a serious problem for industrialized countries during the 1980s. While labour markets were booming in the early part of this century, youth unemployment was still a concern (Bell, Blanchflower, 2010).

Summing up the views of various authors, one can conclude that youth unemployment is affected by social factors such as social inclusion and social exclusion, financial situation, level of education and career opportunities, work experience or lack of it and so on. Youth unemployment is closely linked to successful participation in society.

Causes of youth unemployment are divided into the following groups:

- Social, economic and political conditions (created by the state and society);
- Social conditions of family (low social skills, young parents, etc.);
- The effect of education (low-skilled, not educated);
- Cultural differences (national or ethnic minorities);
- Health problems (chronic or mental health problems, disability);
- Economic barriers, geographical conditions (young people in rural areas, availability of transport, etc.).

1.3. Unemployment in the regional context

Regional development is taken into account in the development and implementation of unemployment reduction measures. Activity in the labour market in regions is different from it in cities. In regions and towns, the proportion of the economically active population is lower, which increases unemployment and the duration of unemployed persons in unemployment. Also, the tools are different, with which it is more effective to struggle with unemployment in the regions or major cities. There is a need to identify the main drivers for reducing unemployment in the regions and major cities.

Regional differences in labour market relations are mainly determined by the specific characteristics of parties involved in the labour market, differences in interaction among the parties involved in the labour market and the social and economic environment of regional space.

In the view of theoreticians, the most efficient method that encourages young people to find a job is as follows:

- Job search support provided by the family and acquaintances by recommending the young people to some institution or company;

- Self-employment or business start-ups;
- The involvement of youth in unemployment support programmes.

The different regional spaces can form a variety of relationships between the employer and the employee that affect their existing social models of relations. Therefore, the relationship between parties involved into the labour market may vary in the different territorial units (urban/rural areas, regions, cities/towns, former district areas) (Gottdiener, Hutchinson, 2006).

1.4. Youth's social inclusion in the labour market

Employment is an important part of social activities, providing the economic basis of the existence of the individual and the person's social status at the same time. The labour market is related to the rules, the elimination of differences between youth and adult employment, the rights, obligations and opportunities offered to young people in the labour market that do not differ from adult workers. Inclusion is seen as a success in building successful youth employment, which does not differ from the possibilities for adults. In other words, the opportunities offered to young people in the labour market are identical to adult opportunities and vice versa. A successful integration result is that the individual does not have a negative impact on the material situation and social life (Sileika et al., 2004).

Youth *social inclusion* into the labour market is attributed to education and training, as well as work experience that are considered as "drivers" for young person to start their career. If positive first experience is formed in young people, it is easier for them to enter into the labour market.

Quintuple Helix model for youth inclusion into the labour market. Globalization has changed the economic and social relations into the world. Firms engaged in the production of goods or services are not able to operate successfully in the global market without investment in science, and they can not develop without the involvement of research. An important role in ensuring the transfer of knowledge is played by educational institutions, that is, it is essential for a child to give good knowledge in the kindergarten, so then he/she will better adapt to the primary environment. In early childhood, children should be able to understand what they are interested in and what is not interesting for them; then at the age of teens they will realize the interests and move on. If this transition throughout an individual's lifetime to a young age is not effective, a young person is faced with the problem of choosing the future profession, and it is difficult for him/her to successfully graduate an educational institution; the young person cannot make goals and could get into the social risk group, as well as can be faced with the risk of unemployment. Consequently, the author believes that the fivefold helix model's interaction

process will improve the youth's transition from their studies to the labour market and reduce their likelihood of getting into one of the social groups at risk or becoming unemployed.

Knowledge transformation, according to the Quintuple Helix model, is the main driver of the strength and progress. The Quintuple Helix model is geared towards social (public), academic knowledge and public interaction in order to facilitate and visualize the cooperation framework of knowledge, technological competence (know-how) and innovation and to ensure sustainable development. The Quintuple Helix model is interdisciplinary, which combines all five drivers of the structure and provides a complete analytical understanding of all parties involved and through interaction continuously involves all the parties in the process. The disciplinary spectrum includes natural sciences, social sciences and humanities (society, democracy and economics) and exact sciences (Carayannis et al., 2012).

The transfer of knowledge for sustainable development as well as the inclusion of young people in the labour market are influenced by several factors and their interaction. Knowledge transfer can be illustratively shown by means of the Helix model, which is geared towards social (public), academic knowledge and public interaction to promote public knowledge, technological competence and innovation in sustainable development. The Helix model is interdisciplinary, and the interaction process involves all parties. Given the Helix model associations, focused on the public, it is possible to accommodate the knowledge of youth to the needs of the labour market.

2. REGULATORY FRAMEWORK AND PUBLIC POLICY IN THE CONTEXT OF YOUTH UNEMPLOYMENT

The content of this chapter of the thesis is set out on 25 pages, which include 3 tables and 1 figure.

The second chapter is devoted to an examination of the regulatory framework and an analysis of public policy in the context of youth unemployment. The chapter deals with international instruments, as well as Latvian legal documents and analyzes strategic policy documents. The chapter also analyzes programmes aimed at the reduction of unemployment in Latvia, which emphasizes ESF support as a key tool in preparing youth for the labour market.

2.1. Documents of the international framework

In international documents an important emphasis is placed on the adaptation of vocational education to the requirements of employers, the development of practical skills and the learning process, as well as educational modernization, the mobility of young people and on making young people interested in business.

Table 2

Documents of the international framework

Accepted	Document	Basic principles
1945	Charter of the United Nations Organization	-Stability and prosperity for inhabitants. -Raising the standard of living, full employment, economic and social progress.
1948	Universal Declaration of Human Rights	-Any individual has the right to work, which provides decent living conditions; -Protection against unemployment.
1951	Equal Remuneration Convention (ILO)	-Improvement of working conditions, wage equality.
1958	Discrimination (Employment and Occupation) Convention (ILO)	-Prohibition of discrimination in employment; -Ensuring equal treatment.
1961	European Social Charter	-The principle of equality in the labour market in order to achieve a stable and the highest possible level of employment.
1976	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (UNO)	-The right of any individual to fair work conditions, including fair wages, working conditions, treatment.
1994	Employment Initiative "For employment and development of human resources"	-Improving employment conditions for disadvantaged groups: people with disabilities, long-term unemployed and socially disadvantaged and young unemployed.
1997	European Employment Strategy	-Improvement of individual skills and knowledge in order to increase employment opportunities; -Issues of education, training and youth; -Promotion of living and working conditions.
2000	EU Directive 2000/78/EC	-A common system and the equal treatment of employees. Access to paid work or self-employment; -Access to vocational education.
2006	EU Sustainable Development Strategy	-Social inclusion and the importance of initiatives to promote inclusion into society and the labour market.

Source: author's construction based on *Apvienoto Nāciju Organizācijas...*, 1945; *SDO Konceptija Nr. 100 ...1951*; *SDO Konvencija Nr. 111...*, 1957; *Eiropas Sociālā harta*, 1961; *ES nodarbinātības stratēģija...*, 1997; *ES Direktīva 2000/78/EK*, 2000; *ES Ilgtspējīgas attīstības...*, 2006 u.c.

Documents of the international framework

Accepted	Document	Basic principles
2009	EU Strategy for Youth – Investing and Empowering	-Educational programmes for labour market needs; -Practical training in enterprises during the study process.
2010	Europe 2020	-Promotion of youth employment; -Improvement of young people’s entry into the labour market through apprenticeships, internships and other work experience.
2010	Programme “Youth on the Move”	-Modernisation of education and training to meet the needs of young people and employers.

Source: author's construction based on *Apvienoto Nāciju Organizācijas...*, 1945; *SDO Konceptija Nr. 100 ...1951*; *SDO Konvencija Nr. 111...*, 1957; *Eiropas Sociālā harta*, 1961; *ES nodarbinātības stratēģija...*, 1997; *ES Direktīva 2000/78/EK*, 2000; *ES Ilgtspējīgas attīstības...*, 2006 u.c.

Table 2 summarizes the international instruments such as the UNO Charter, the Equal Remuneration Convention No. 100 (ILO), Discrimination (Employment and Occupation) Convention No. 111 (ILO), EU Strategy for Youth – Investing and Empowering etc., which emphasize the importance of non-discrimination against any individuals including young people.

2.2. Framework of Latvian regulatory documents specifying and regulating the rights of the unemployed

The chapter examines the framework of regulatory and political documents for young unemployed people, which provide equal rights for unemployed persons in the labour market, as well as regulate the right to get support and opportunities to become employed.

Table 3

Latvian laws that apply to unemployed

Accepted	Law	Basic principles
2000	Unemployment Insurance	-Fixes and regulates the right to unemployment benefit.
2001	Labour Law	-The principle of equality and non-discrimination by the employer.
2002	Law on Support for Unemployed Persons and Persons Seeking Employment	-The procedure for granting the status of unemployed; -Improvement of competitiveness in the labour market; -The right to active employment measures and unemployment reduction preventive measures.

Source: author's construction based on *Par apdrošināšanu bezdarba...2000*; *Darba likums*, 2001; *Bezdarbnieku un darba...*, 2002; *Jaunatnes likums*, 2008

Latvian laws that apply to unemployed

Accepted	Law	Basic principles
2008	Youth Law	<ul style="list-style-type: none"> - The right to the quality of life; - The principle of integration; - The principle of equality; - Access to information on development needs, the build-up of skills and knowledge, the development of working habits, the promotion of initiatives by municipal and national institutions.

Source: author's construction based on Par apdrošināšanu bezdarba...2000; Darba likums, 2001; Bezdarbnieku un darba..., 2002; Jaunatnes likums, 2008

Table 3 lists the most relevant laws emphasizing the right for young people to equality and non-discrimination in the labour market, the right to measures of active employment and the status of the unemployed, unemployment benefits, as well as to receiving inclusive treatment from responsible authorities.

2.3. Strategic policy documents in Latvia that define measures for reducing youth unemployment

In Latvian policy documents, young people have been identified as one of the priority target groups in the active measures of labour market policies and education and in the field of reduction of poverty and social exclusion.

The main activities of these policies are aimed at reducing youth unemployment and the social inclusion of young people (social inclusion) in the labour market, as well as young people's social protection and equality. It is also important to provide high quality of education and skills for young people.

Table 4 summarizes strategic policy documents in Latvia that are pertaining to the existing youth unemployment situation. The documents repeatedly emphasize the impact of quality improvement in vocational education on the adaptation of young people's knowledge and skills to labour market needs, which points to the need to improve communication between educational institutions and employers in order to identify trends in an industry and prepare professionals in the required fields.

Table 4

Strategic policy documents pertaining to the existing youth unemployment situation in Latvia

Accepted	Documents	Basic principles
2005	Growth Model for Latvia: People First	-The knowledge of inhabitants is an important resource for development; -Increasing everyone's quality of life.
2006	National Development Plan of Latvia 2007-2013	-Establishing new competitive enterprises by means of different motivation and support mechanisms in the regions of Latvia; -Making the public, especially young people, interested in becoming entrepreneurs; -Increasing the quality and availability of vocational education will facilitate young people's entry into the labour market.
2010	Sustainable Development Strategy of Latvia 2030	-The role of human capital in the country's future development; -Focus on the need for maximum involvement of people in the labour market.
2010	Youth Policy Guidelines 2020 2015	-Raising the quality of young people's life; -Providing youth's effective transition from child to adult status; -Promoting youth's full inclusion into society.
2010	Network Optimization Guidelines for Vocational Education Institutions for 2010 and the 2015th year	-Appropriate financial and technological support for vocational education to increase the quality of it and match it to the labour market requirements.
2012	National Development Plan of Latvia 2014-2020	-Reducing social and regional inequalities through high employment rates; -Inclusive, sustainable and competitive economic development in order to ensure a sufficient number of jobs and to promote new forms of employment; -Vocational education and training systems that match the labour market requirements.

Source: author's construction based on Latvijas izaugsmes modelis..., 2005; Latvijas Nacionālais attīstības..., 2006; Latvijas ilgtspējīgas attīstības..., 2010; Jaunatnes politikas pamatnostādnes..., 2010; Profesionālās izglītības iestāžu..., 2010; Latvijas Nacionālais attīstības..., 2012

Also, human capital plays a role in the country's economic development and it is important to involve citizens in the labour market, which will contribute to economic well-being. Also, business development and youth involvement in business is important for youth inclusion into the labour market.

2.4. Programmes and their measures aimed at reducing youth unemployment

In Latvia, to integrate young people into the labour market, a complex of measures *Youth Guarantee* has been introduced, which aims to involve in the measures young people aged up to 29 years. In Latvia, the main institution that is responsible for the introduction and coordination of *Youth Guarantee* activities is the State Employment Agency, which is also the main institution responsible for support to unemployed young people and job seekers in transition from unemployment or inactivity to training or employment. In Latvia, *Youth Guarantee* measures have been implemented since 2014 and are expected to be realized until 2020. The *Youth Guarantee* measures include such measures as career consultations, measures to raise competition, workshops for young people, non-formal education programmes, professional continuing education and professional development programmes, first work experience for youth, subsidized jobs for unemployed young people, development of necessary skills for work in the non-governmental sector, support for self-employment and starting a business and support to young people for their regional mobility.

At municipal level, the Youth International Programme Agency (YIPA) supervised by the Ministry of Education and Science of Latvia is responsible for youth activities and the promotion of youth mobility in Latvia. YIPA aims to promote youth involvement in activities in the region and promote the mobility of young people, to promote the participation of youth in volunteer work, involvement in non-formal education and youth information programmes and projects, as well as to promote non-formal education of young people for lifelong learning.

3. LABOUR MARKET AND UNEMPLOYMENT TRENDS IN LATVIA AND OTHER EUROPEAN COUNTRIES

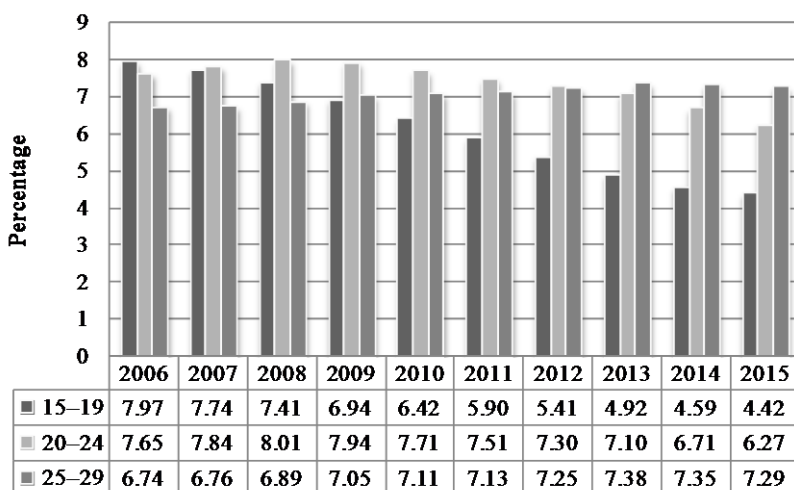
The content of this chapter of the thesis is set out on 30 pages, which include 3 tables and 11 figures.

In the third chapter of the thesis, the author examines labour market trends in Latvia, analyzing the proportion of the population and the proportion of youth population in the regions, the level of economic activity, the number of students in the statistical distribution of regional areas in Latvia and so on. The chapter also analyzes the unemployment situation in Latvia in comparison with other EU Member States. The chapter also includes estimates of the lost GDP of Latvia regarding the economic costs of youth unemployment from 2008 to

2015. The chapter also contains examples of EU Member States aimed at reducing youth unemployment, which are useful for Latvia. The chapter also reflected the results of a study on Belarusian young people’s inclusion into the labour market.

3.1. Analysis of economic indicators for Latvia

In Riga region, the population tends to increase, while the situation is different in the other planning regions of Latvia – in the regions of Vidzeme, Kurzeme, Zemgale and Latgale the resident population is decreasing every year. In 2015 in Riga planning region the resident population comprised 50.78% of the total, in Vidzeme region - 10.2%, Kurzeme region - 12.83%, Zemgale region - 19.12% and Latgale region - 14.18%.

Source: author’s construction based on the Central Statistical Bureau of Latvia

Fig. 1. Proportion of the population aged 15-29 in the total population in Latvia from 2006 to 2015 (%).

In Latvia in 2014, 40.4% young people aged 15-24 were economically active, i.e. worked or looked for a job, while the others (59.6%) were economically inactive, i.e. the majority of them were still studying, not looking for a job.

Figure 1 shows young people aged 15-29 as a percentage of the total number of residents in Latvia. In 2015 in Latvia, young people aged 15-29

accounted for 17.98% of the total population, of which those aged 15-19 comprised 4.42%, 20-24 - 6.27%, and from 25 to 29 years old - 7.29%.

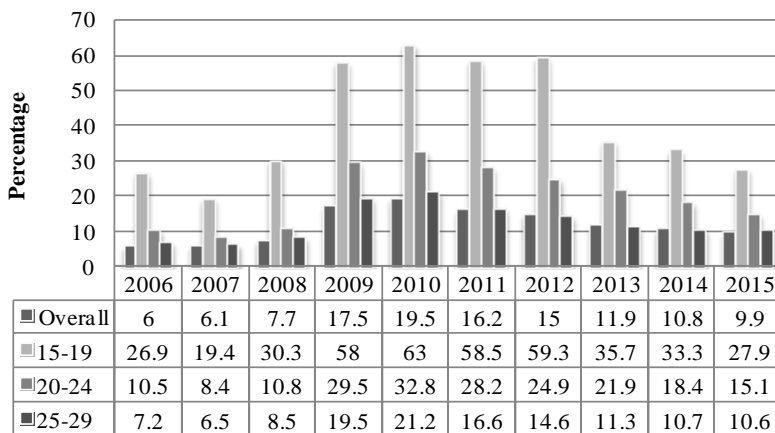
In 2015 compared with 2006, the proportion of young people aged 15-29 years has fallen by 4.38 percentage points. In 2015 compared with 2014, the proportion of young people has decreased by 0.67 percentage points.

An analysis of the indicators shown in Figure 1 shows that the proportion of young people in the total population decreases every year, therefore youth unemployment is an urgent problem.

3.2. Analysis of unemployment in Latvia

In Latvia the unemployment problem has to be tackled complexly with the involvement of local governments, educational institutions and businesses.

Figure 2 shows that in 2009 compared with 2008 the overall unemployment rate was 9.8 percentage points higher. In 2010, the overall unemployment rate reached the highest level (19.5%), assessing the period of time from 2006 to 2015. In 2010, both overall and for young people in the age groups of 15-29 years, the unemployment rate reached the highest values – among young people aged between 15-19 years - 63%, 20-24 years - 32.8%, 25-29 years - 21.2%, exceeding the average overall unemployment rate.

Source: data from the Central Statistical Bureau of Latvia

Fig. 2. Unemployment rate among young people for different age groups and overall in Latvia from 2006 to 2015 (%).

In 2015, unemployment in total has fallen by 0.9 percentage points compared with 2014. In 2015, the overall unemployment rate was 9.9%, for young people aged 15-19 years - 27.9%, young people between 20-24 years old - 15.1%, and young people between 25-29 years old - 10.6%.

According to Figure 2, the average youth unemployment rate for those aged 15-29 years was 17.9%.

3.3. Economic costs of youth unemployment in Latvia

To calculate the economic costs of youth unemployment, there was defined the base year when Latvia reached the full employment of resources, i.e., the potential level of production. It takes into account the year 2007 when the real GDP was 22'557.0 billion EUR and full employment was reached.

According to calculations, the average annual real GDP (GDP calculation used 2010 constant prices) growth should reach 3% (the calculation used a 3% rate) (Bikse, 2005; Bikse, 2015).

There was calculated potential GDP in 2008 - 2015, for example, in 2013 compared with 2007, the potential GDP should increase by 19.41% and in 2015 compared with 2007 it should increase by 26.67%.

Using the data from the Central Statistical Bureau of Latvia, the overall unemployment rate from 2008 – 2015 in Latvia was calculated as the difference between the actual and the natural unemployment rate.

For example, in 2013 the real unemployment rate was 11.9%.

Natural unemployment (an assumed rate) was 6%, based on the real GDP.

The difference between the real unemployment rate and the natural rate of unemployment:

$$11.9\% - 6\% = 5.9\%$$

The lost GDP due to unemployment: $5.9\% * 2\% = 11.8\%$

The lost GDP due to unemployment was calculated ($11.8\% * \text{potential GDP}$), which was $11.8\% * \text{EUR } 26934.23 \text{ million} = \text{EUR } 3172.85 \text{ million}$.

Finally, there was calculated the proportion of unemployed young people (from 15 to 24 years old) in 2013, which was 17.9% (according to data of the Central Statistical Bureau of Latvia). The calculation assumed that youth contribution to the growth of GDP was not different from adult's contribution.

It was calculated what part of the GDP was not produced by youth.

For example, in 2013 the lost GDP due to youth unemployment was EUR 567.95 million, which was 11.2% of the potential GDP in 2013 (see section 3, Table 1).

As shown in Table 5, according to the above mentioned methodology, the greatest lost GDP due to youth unemployment was in 2010 - EUR 984.04 million and in 2009 - EUR 939.97 million.

Table 5

**Calculated data on the lost GDP due to youth unemployment from
2008 to 2015**

Year	Potential GDP with 3% growth per year, million EUR	Potential GDP growth from 2007, %	GDP growth from 2007, million EUR	Lost GDP due to unemployment, million EUR	Lost GDP due to youth unemployment, million EUR	Lost GDP due to youth unemployment compared with potential GDP, %
2007	22557	-	-	-	-	-
2008	23233.71	3	676.71	1758.79	386.93	1.67
2009	23930.72	5.91	1373.72	4159.16	939.97	3.93
2010	24648.64	8.74	2091.64	4776.91	984.04	3.99
2011	25388.10	11.49	2831.10	4082.41	779.74	3.07
2012	26149.75	14.15	3592.75	3891.08	723.74	2.77
2013	26934.24	19.41	4377.24	3172.85	567.94	2.11
2014	27742.26	22.99	5185.26	2962.87	465.17	1.68
2015	28574.53	26.68	6017.53	2794.59	385.65	1.35

Source: author's construction based on data from the Central Statistical Bureau of Latvia

In 2014, the lost GDP due to youth unemployment was estimated at EUR 465.17 million, and in 2015 it was smaller - EUR 385.65 million.

3.4. Experience of European countries

An analysis of the solutions proposed by the EU to reduce youth unemployment reveals that the implementation of *Youth Guarantee* measures in the EU Member States has been topical for several years. Each Member State has a different experience and extent of involvement of young people.

The experience of the EU Member States analyzed in the dissertation would be useful for youth unemployment reduction policy in Latvia.

The government of *Sweden* financially supports any young unemployed people, providing the opportunity to receive financial compensation after three months of registration with the public employment service. Also, in a situation where a young person has not worked previously, he or she has opportunities to apply for unemployment compensation irrespective of the previous length of their job and being employed.

The government of *Austria* actively implements measures for promoting youth employment, thanks to its dual training system, introduced additional policy instruments and initiatives to combat youth unemployment, as well as to shift a significant amount of state funding for this target group.

Youth Guarantee measures implemented in Denmark have contributed to low youth unemployment. Denmark has introduced a dual training system, and internship opportunities that contribute to both education and work experience are widely used there.

Germany has also implemented a dual training system, which provides simultaneous academic qualification and work experience; investments in learning are made not only by the state but also by companies that are interested in a particular sector's specialists. Also, it is practiced in Germany that employers are stimulated to recruit young people who have not been able to find a placement for practice or who lost their placement for practice due to company liquidation.

Finland has introduced a practice that unemployed young people aged 25 to 30 years who have been unemployed for 6 months are issued a card that certifies to employers that the young person is entitled for a 10 month salary subsidy if the employer decides to employ a young person.

In the **Netherlands** training and jobs for youth are provided by the state recognized training companies. Young people are offered to gain work experience and to receive a salary at the same time. The Netherlands has carried out the initiative "XXL works" for young people. The initiative aims to eradicate the lack of knowledge and skills in sectors that are open to youth when older people are leaving their job.

The Netherlands actively implements fiscal measures to support employers so that they can make the necessary adjustments and to provide employment for young people with disabilities (Jauniešu bezdarbs: mūslaiku..., 2012).

The government of **France** pursues differing practices for young people in the labour market, unlike other EU Member States. France does not provide subsidies to employers who employ young people for practical training. France has introduced penalties for those employers who do not want to take a certain number of apprentices for practical training at their companies. Companies, which employ more than 250 employees and the ratio of apprentices is lower than 4% of the total number of employees, have to pay an *additional practice fee*, which is 0.1% of the company's paid wages and salaries. Such penalties and action against companies promote youth employment.

The author considers mentioning Belarus as an important example of European country with different economy. **Belarus** has a highly skilled labour force, of which approximately 55% work in public institutions and enterprises, through the dominance of the public sector and its impact on the education system in the country, encouraging any potential employee to acquire a qualification needed to the country's economic sectors. Belarusian educational institutions and their close cooperation with their national authorities and businesses is mentioned as a positive example in encouraging young people to

enter the labour market both during their studies and after graduation. A similar practice is being implemented in Latvia in some educational institutions, for example, Ogre Technical School contributed to co-operation with local businesses, encouraging youth to acquire practical skills from the first year of studies. Young people receive a salary for their practical training, as well as their theoretical knowledge is applied in practice, and when the youth finish their training they have the opportunity to continue their work in the company.

Practising close cooperation between educational institutions and entrepreneurs could facilitate the growth of youth employment.

4. IDENTIFICATION OF OPPORTUNITIES FOR THE YOUTH IN THE LABOUR MARKET AND THE DETERMINATION OF FACTORS INFLUENCING THE OPPORTUNITIES IN LATVIA

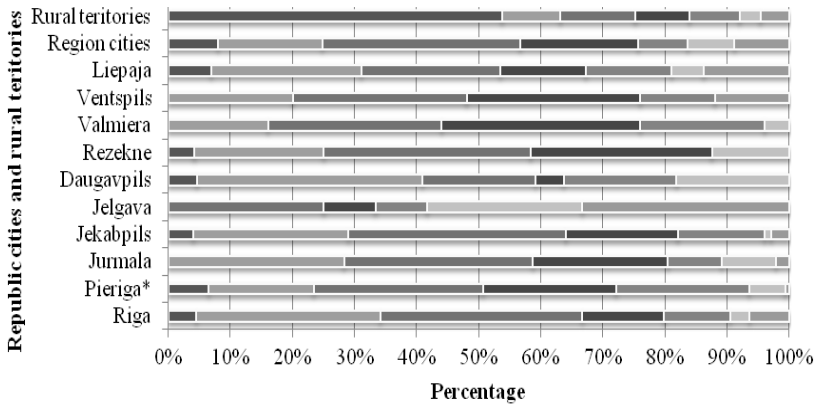
The content of this chapter of the thesis is set out on 39 pages, which include 2 tables and 25 figures.

In the fourth chapter, the author has analyzed the results of a survey of youth about their residence and educational attainment. The study identified and analyzed the factors influencing youth unemployment, as well as the urgency of promoting youth entrepreneurship. The chapter has assessed the competitiveness of young people in the labour market based on the youth survey results obtained by grouping the influencing factors by SWOT and PEST analysis. Finally, the factors were evaluated by means of pair-wise analysis, and after the evaluation the criteria were divided into groups in an Euler-Venn diagram. The chapter analyzes the competitiveness of youth in the labour market and their employment opportunities from the perspective of employers.

4.1. Driving forces of youth unemployment and tendencies into the labour market

In order to understand the driving forces of youth unemployment and the main trends which currently dominate in the labour market of Latvia, as well as to find out the interest of youth in business start-ups and business support tools in the opinion of youth, a survey of youth was done by the author.

In total 764 respondents participated in the survey, of which 617 were women and 147 men. The large proportion of women representatives can be explained by the activity of women in education and their involvement in various youth activities; therefore there were greater chances of reaching such respondents. The mean age of survey respondents was 23 years.

- Other
- The candidate was positively evaluated for the vacant position regardless of the experience and their level of education
- It was given the opportunity to gain experience and to acquire the necessary skills for the execution of the given position
- The competitiveness against more experienced applicants was negatively assessed
- The fact of currently studies was negatively assessed
- Negative attitude to the person who is in one of the risk groups of unemployment (For example, ethnicity, age, gender etc.)
- Neutral attitude

* Pieriga region: includes the following municipalities: Adazi, Garkalne, Kekava, Marupe, Olaine, Ropazi, Salaspils and Stopini.

Source: author's construction based on her questionnaire survey

Fig. 3. Distribution of the participants in the survey on their experience in search of a job by place of residence in Latvia (n = 764) (%).

Figure 3 shows that in the opinion of young people who participated in the survey, youth from Jelgava have the opportunity to gain experience and learn the necessary skills to fulfil duties at a given office. However, young people did not mark an assertion that their candidacy was positively assessed, regardless of their previous experience and level of education. Youth from

Jelgava, in their assessments, were more sceptical in relation to other young individuals. The assessment of employers is often dictated by the youth' own initiative and willingness to work in a specific position and it can be a decisive indicator of why the employer chooses the candidate.

4.2. Analysis of the factors affecting youth unemployment

In order to identify the most important factors affecting youth employment in Latvia, in the survey the youth were asked to assess the extent to which different exogenous factors without reference to youth have prevented from or hindered finding a job.

Source: author's construction based on her questionnaire survey

Fig. 4. Distribution of the answers of youth (n = 764) to the question “Please rate, how significant are the following exogenous factors that hindered you from finding a job before?” (%).

The main factors influencing youth unemployment were defined as follows:

- Family circumstances;
- Acquired education does not meet the labour market requirements;
- Few vacancies;
- No information about job vacancies;
- No necessary work experience;
- Not satisfied with the working conditions;

- Not satisfied with the offered wage;
- Employment status of the unemployed;
- Poorly developed infrastructure;
- Lack of knowledge and skills in the field.

The obtained results of the survey of youth were analyzed and interpreted in different aspects - factors in relation to the youth's place of residence in Latvian cities and youth educational attainment.

As shown in Figure 4, 65% of the youth who participated in the survey were not hindered from seeking a job, and 49% of the youth mentioned that their family circumstances were not a factor that prevented them from finding a job.

The factors that disturbed the youth the most in their search of work were as follows: dissatisfaction with the offered salary (very prevented - 27%, prevented - 27%), the lack of necessary work experience (very prevented - 33%, prevented - 25%) and a small number of free jobs (very prevented - 22%, prevented - 22%).

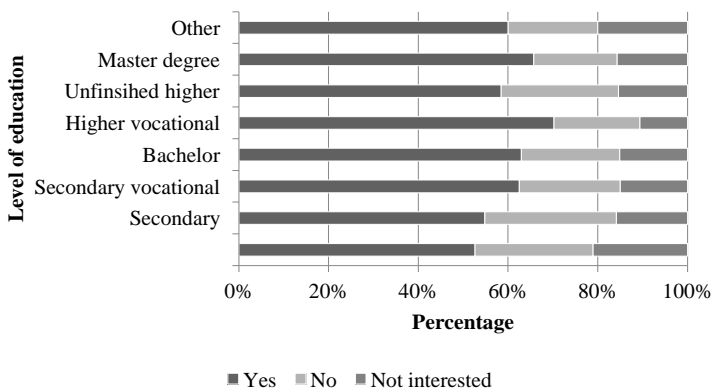
4.3. Urgency of a youth entrepreneurial incentive

Since the urgency of youth entrepreneurship and an analysis of the strategic policy documents were described in Chapter 2, the author considered that it was important to find out youth's interest in entrepreneurship. The development of youth entrepreneurship or becoming self-employed is one of the ways how youth can become employed.

Youth's active interest in business does not represent only the youth development potential but it is also a tool to be supported and encouraged in public interests as one of the ways of promoting economic growth.

Consequently, the author considered to be important to examine youth's interest in business, to identify the areas in which the youth might be interested to build their own future activities, to establish the interests of youth and their knowledge of business support tools, as well as to ascertain what instruments, in the youth perspective, are appropriate to promote entrepreneurship among the youth.

According to the youth survey's results, 60% of the youth considered tax relief for young entrepreneurs as the most essential tool for encouraging youth to do business, 53% of the youth believed that it was important to provide placements for practice during the study process, 50% of the youth believed that it was important to attract funds for starting a business without lien/collateral, while 45% believed that local support for new entrepreneurs was important and 42% - that it was essential to have the opportunity to interact with entrepreneurs during their studies.

Source: author's construction based on her questionnaire survey

Fig. 5. Youth's interest in starting their own business in Latvia according to their educational attainment (n = 764) (%).

Figure 5 shows that 70% of the youth with higher vocational education involved in the survey had the greatest interest in starting their own business, as well 66% of the respondents who got a master's degree were interested in own business. According to the result of the survey, the youth had a strong interest in starting own business, regardless of their educational attainment. The author believes that this is a positive fact because youth's wish and initiative to assume responsibility for their business and to build a successful business development strategy is substantial.

4.4. Youth employability and competitiveness from employers' point of view

Within the framework of the thesis, there were performed interviews with employers from various sectors to assess the views of employers on youth employment opportunities in the company or institution represented by the interviewee. The employers or their representatives were selected in a random survey from all the planning regions of Latvia (see Table 6).

Table 6

Evaluation of support instruments for youth to enter the labour market by employers

Support instrument	Positive aspect	Problematical aspects
<i>Professional development courses offered by the State Employment Agency (SEA)</i>	-Opportunity for youth to gain a profession or enhance present knowledge, e.g., language learning.	-SEA programmes provide youth only with theoretical knowledge and there is no opportunity for youth to acquire practical skills; -Involvement in training is not possible for all the registered unemployed.
<i>Co-funding covering part of youth wages and salaries (in cooperation with the SEA)</i>	-Youth are provided with work. -Collateral opportunity for youth to gain experience.	-No reward for the supervisor of training and the provider of skills; -Risk for employers to fail in the competition by not producing a good enough project proposal;
<i>Co-funding covering part of youth wages and salaries (in cooperation with the SEA)</i>		-No sufficient information for employers on such measures, there is only a general opinion and perception; - An insufficient amount of funding; -Industry specific may limit the opportunities for youth to be employed in a particular company.
<i>Tax relief</i>	-Preference is given only to the youth who have appropriate skills and competencies; -Tax relief would affect the employer's choice in favour of youth employment.	-Employers would not prefer employing youth just because of tax incentives.
<i>Business start-up opportunities</i>	-Starting up a business and possibilities to develop it are impacted by the personality type; -There are opportunities to start up a business, the problem is whether young people are just able to use them, as business incubators, competence centres etc. are available.	-Developing the business and staying on the market is a „serious" work”.

Source: author's research and construction

Evaluation of support instruments for youth to enter the labour market by employers

Support instrument	Positive aspect	Problematical aspects
<i>Support instruments for business development (micro-credit programmes, startup programmes, mentor advice, business incubators etc.)</i>	-Availability of support instruments is adequately provided.	- Youth's inconclusiveness about their skills affects their choice to start up a business; -Availability of instruments is not well thought out; -Possibility to get tax incentives at the beginning of business development.
<i>Support for young farmers</i>	-Support instruments are more available to young farmers.	-Insufficient information in the mass media about the availability of support instruments.

Source: author's research and construction

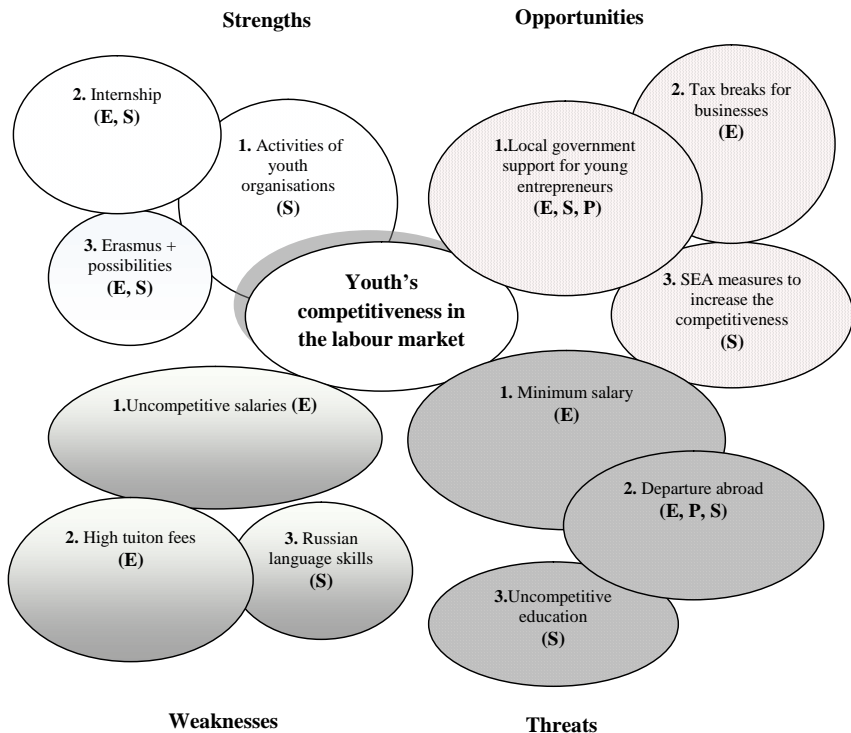
It was important to understand the willingness and motivation of employers to employ youth, their views about the integration of youth into the labour market and necessary changes to be made in the basic principles of labour market regulation. Also, an important idea of the author was to understand the view of employers about the youth's capability to start up a business or become self-employed. Interviews were conducted with the employers from both the public and private sectors in order to obtain a broader vision of the labour market trends and current events in Latvia overall and Latvia's planning regions.

4.5. Factors influencing youth's competitiveness in the labour market

In order to assess the competitiveness of youth in the labour market, a SWOT (S-strengths, W- weaknesses, O- opportunities, T- threats) analysis at *micro, mezo* and *macro* levels was done to summarise the information acquired in the research.

The SWOT analysis included strengths and weaknesses, as well as the opportunities and threats that affected youth's successful integration into the labour market of Latvia, based on the youth survey results (n = 764).

Based on the previous research studies and the youth survey, the SWOT analysis was performed to further assess the factors influencing youth's competitiveness in the labour market, i.e. the factors that hinder unemployed youth from becoming employed persons due to dependent or independent factors; as a result, their inclusion into the labour market is complex and long lasting.

Source: author's research and design

Fig. 6. Euler - Venn diagram for youth's competitiveness in the labour market of Latvia.

In order to determine the most significant SWOT factors affecting youth unemployment, pairwise analysis was employed.

The influencing factors were grouped using pairwise analysis and divided into criteria groups (strengths, weaknesses, opportunities and threats) and included in the Euler - Venn diagram (a visualization method of data sets) (see Figure 6).

Figure 6 shows the PEST (P - political factors; E - economic factors; S - social factors; T - technological factors) analysis application in determining the

external forces that affect youth's competitiveness in the labour market in Latvia and in identifying the direction for future development.

5. YOUTH INCLUSION INTO THE LATVIAN LABOUR MARKET

The content of this chapter of the thesis is set out on 31 pages, which include 9 tables and 11 figures.

The fifth chapter uses the Analytic Hierarchy Process (AHP) to analyze unemployed youth employability in Latvia. The chapter ends with an expert analysis of youth inclusion into the labour market.

5.1. Assessment of employment promotion scenarios for unemployed youth by the Analytic Hierarchy Process

To determine the most appropriate development scenario for unemployed youth employment in Latvia, the author used a hierarchy analysis method (The Analytic Hierarchy Process, AHP) established by the American scientist Thomas L. Saaty.

According to authors Saaty, Peniwati and Shang, the analytic hierarchy process provides a way to sort the alternatives to a problem based on priorities. Issues arising from the practice: "What is the best alternative to the combination? Which priority has the most valuable asset? Are you satisfied with the given limits?" (Saaty et al., 2007).

Based on the analysis of scientific literature and strategic documents on youth unemployment and the labour market as well as expert views about the youth labour market situation and employment promotion possible solutions to facilitate the successful inclusion of unemployed youth into the labour market, a hierarchy analysis model for interest groups and factors of interest groups were defined on the basis of obtained information and scenarios were prepared as well. The hierarchy analysis is based on the evaluation of different scenarios enhancing the inclusion of unemployed young people into the labour market.

The evaluation of criteria is shown in the hierarchy in Figure 7. At its first level, an acute problem is defined – unemployed youth employment promotion in Latvia. The second level involves criteria groups representing various processes related to stakeholder interests; five criteria are defined for each group. The third level lists potential scenarios for unemployed youth employment in Latvia.

Four potential scenarios for reducing youth unemployment in Latvia were offered for the expert evaluation:

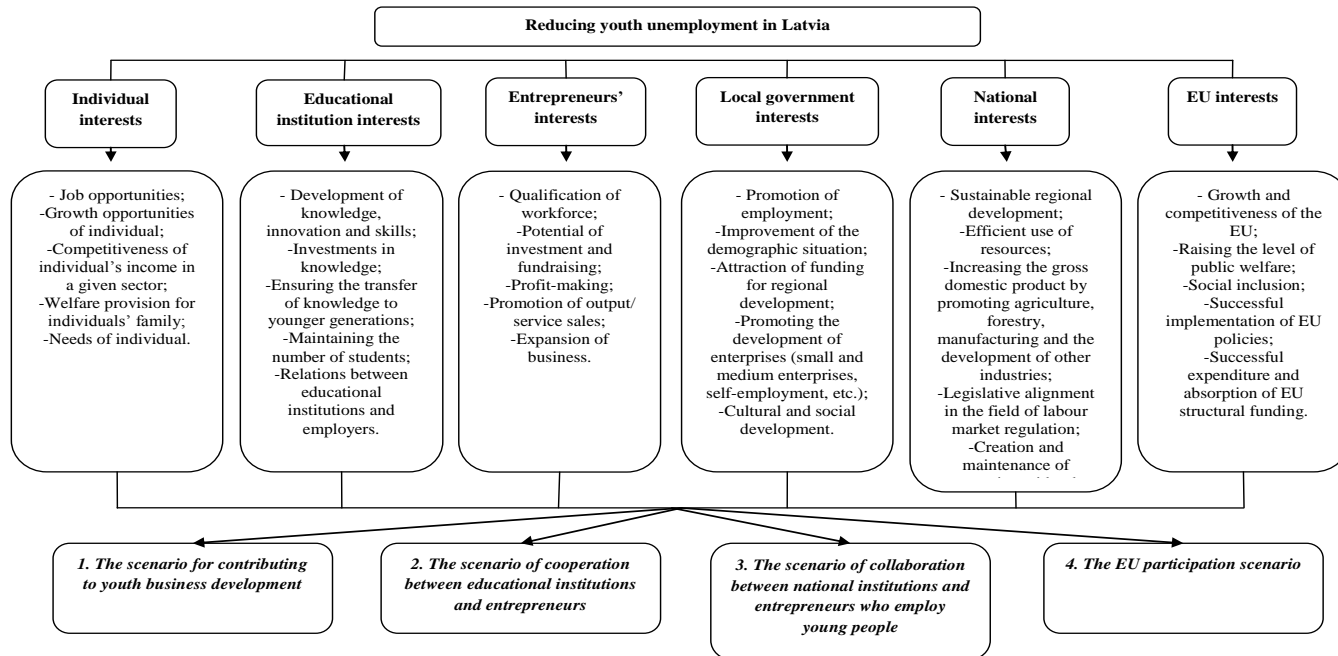
Scenario 1: The scenario for contributing to youth business development. The attraction of European Union funds for youth self-

employment and business financing and the establishment of a special financial and administrative support programme at the institution “Altum”.

Characteristics: it is important to create the interest of young people in entrepreneurship development and entrepreneurial promotion. At national level, the focus should be on raising funds and their volumes for start-up and self-employment to encourage young people to become entrepreneurs in Latvian rural areas and ensure the efficient use of national resources. It is also important to attract mentors and business angels and increase their interest in the promotion of these business support activities, providing feedback and benefiting all concerned parties. For example, in collaboration with the state joint-stock company “Latvian Development Financial Institution “Altum”” at the level of the regions in the country, fundraising opportunities for financing youth entrepreneurship should be ensured to increase efficiency gains from business support programmes. With these processes interacting, successful mutual cooperation among existing entrepreneurs, young entrepreneurs and regional government institutions will be built over several years.

Scenario 2: The scenario of cooperation between educational institutions and entrepreneurs. The interest of entrepreneurs to prepare competitive labour market specialists.

Characteristics: the collaboration of entrepreneurs with the institutions of professional and higher education is important to encourage young people into the labour market by promoting work-based learning. The educational authorities in cooperation with entrepreneurs should make training programmes that are competitive in the labour market, within which the young people should be allowed to get practical training in a company. Close interaction between the educational and the private sectors will ensure specialists are prepared for performing specific operations and supply professionals in the industries where they are not enough. Close cooperation between educational institutions and entrepreneurs will encourage individuals who have acquired higher education in Latvia to stay in the country. It is important to employ young people who were funded from the state’s budget and prevent their departure. In the current situation, the state-allocated funding is used inefficiently, because after graduation many young specialists from different fields go to study and work to foreign countries. The legislative framework has to be amended, and students who have graduated in such study fields as medicine, internet technologies, engineering, etc. and in state-funded study programmes should continue their studies and work in the country after graduation for at least next 3 years. By paying taxes, the student will pay back the state’s expenditures.

Source: authors' survey results

Fig. 7. Hierarchy of evaluation criteria for promoting the employment of unemployed youth in Latvia.

Specialists who are prepared with that kind of principle, who have graduated with the state's financial support or personal support, completed practical training with an employer and got the possibility to work together with the employer with whom they were practicing, will significantly increase the country's tax revenues.

Scenario 3: The scenario of collaboration between national institutions and entrepreneurs who employ young people.

Tax relief for entrepreneurs will promote the employment of youth. Characteristics: only by ensuring successful interaction among the state, state administered institutions, funding and human capital, it is possible to improve the economic situation in the areas of employment and demography. The demographic scope of the result of current economic situation in Latvia is moving to the downside; until 2014 the birth rate was lower than the mortality rate. Young people at working age are forced to travel abroad in search of a job or for studies in order to be able to provide a valuable life. In Latvia the population of immigrants is not surprising, therefore there is no hope for the economy's recovery due to immigrants. There need to be a strong position how to "hold" the young people who have not departed to another country. One of the ways how to build a more positive environment for these young people is to review the legislative framework in relation to employment issues by promoting the willingness of employers to employ young people and encourage the change of attitude by employers towards the knowledge and professional skills by young people. Equipollent emphasis should be placed on close cooperation between national and regional authorities and entrepreneurs, with promoting knowledge-based economic development and efficient use of resources, especially in agriculture, industry and forestry, which is positioned as one of the ways to promote economic growth and preserve the human capital. A no less essential prerequisite is a decent wage level for young people, which is based on assessing their work quality.

Scenario 4: The EU participation scenario. The EU interest in growth by contributing to the efficient use of EU funds in youth mobility activities organised by the State Employment Agency. Characteristics: since Latvia is an EU Member State, an important role in economic development is played by financial support amounts from the EU Structural Funds. The EU is interested in the EU Member States to be able to increase their revenue as a percentage of GDP and to improve the country's economic growth. It is important to promote the effective use of the allocated EU structural funds in the State Employment Agency by organising youth mobility events – the Latvian state can not afford inefficient and informal use of the resources, there is need to move to successful use of the potential of young people and promote their successful deployment.

It is important in these events organised by the State Employment Agency, as well as in universities, to draw the attention of young people to the business opportunities and to inform them of business support programmes, their opportunities and financing possibilities. Also for future integration into the labour market, the contribution of organised youth mobility arrangements, learning the subject matter courses such as the Russian, Latvian languages, project management, etc., which promotes the young people's competitiveness in the labour market, is important. The developed criteria hierarchy for evaluation is shown in Figure 1. At the first level, an acute problem – youth unemployment reduction in Latvia - is defined. The second level is the criterion groups representing a variety of process-related interests; each group has defined five criteria. At the third level the possible scenarios for reducing youth unemployment in Latvia are presented. With regard to the above-mentioned scenarios, the experts were asked to give an opinion by rating statements.

Table 7

Information on experts who participated in hierarchy analysis

Expert's		Spatial level of activity
Code	Position	
A	Analyst	National interests
B	Senior Officer of the Enterprise Development Project Financing	EU interests
C	Entrepreneur	Entrepreneurs' interests
D	The deputy of local government	Local government and educational institutions interests
E	Private Banker	Individuals interests

Source: authors' survey results

In order to assess the potential scenarios for youth's inclusion into the labour by the AHP method, five experts were invited to the study; they were asked to give their assessment of the above scenarios (see Table 7). The selection of experts took into account the condition that they had to be linked to the labour market and represent the labour market's spatial levels. The research data were processed and their graphical representation was made in the Microsoft Excel program.

The experts were introduced to the developed youth employment-promoting scenarios in the regions of Latvia. The experts filled in a hierarchical analysis matrix based on the scenarios and their individual experience.

According to Saaty's theory, C.R. should be less than 0.10 (that must be less than 10% or 0.10, in some cases it may allow 20% but not more). If the coherence goes beyond these limits, the experts have once again scrutinize the

task and check their ratings. For example, C.R. = 0.10, which is equivalent with 0.10, and this means that the expert's work of filling in a matrix is correct.

In a similar way, an expert filled in the other tables of criteria and scenario assessment, totally 37 tables. Priority vectors and C.R. numerical values were calculated for each table.

Afterwards individual expert evaluations were compiled and shown in an example in Table 8. The following table shows the criteria for group assessment and the calculated average priority values.

Summarizing the expert evaluations resulted in the criteria group evaluation from the expert perspective.

Table 8

Criteria group evaluation by the experts

Criteria groups	Experts					Average priority vector value
	A	B	C	D	E	
Individual interests	0.45	0.47	0.38	0.35	0.52	0.43
Educational institution interests	0.05	0.18	0.06	0.18	0.17	0.13
Entrepreneurs' interests	0.23	0.14	0.06	0.23	0.10	0.15
Local government interests	0.09	0.07	0.17	0.12	0.07	0.10
National interests	0.09	0.09	0.12	0.08	0.10	0.10
EU interests	0.09	0.04	0.21	0.05	0.04	0.08

Source: author's survey results

The experts recognized individual interests (in this case youth interests) as the criteria group most engaged in youth employment promotion in Latvia; the average priority vector value was 0.43. This rating is logical because youth are the ones who are most interested in promoting youth employment, as it concerns the individual's ability to adapt to society and to build a future and career. The other stakeholders are associated with youth and their inclusion into society as well as are beneficiaries of promoting youth employment because it affects their wellbeing, profit, competitiveness and so on. The next most interested criteria group, according to the experts, are business interests, with the average priority vector value of 0.15, followed by educational interests (the average priority vector value of 0.13) and local interests and national interests (the average priority vector value of 0.10). EU interests have been ranked as irrelevant – the average priority vector value for this interest group was 0.08.

An analysis of the experts' opinions on EU interests showed that their opinions matched, with EU interests being the least important. However, expert C evaluated EU interests as the second most important interest group (the priority vector value of 0.21) behind individual interests (the priority vector value of 0.38).

Expert E believed that the interests of educational institutions (priority vector coordinate is 0.17) were the second most important interest group behind individual interests (priority vector coordinate 0.52).

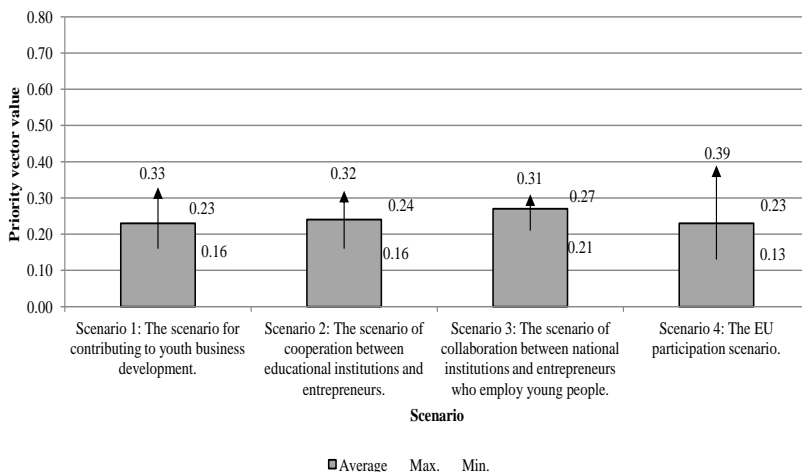
The analysis of the experts' opinions shows that expert A highly evaluated business interests (the priority vector value of 0.23), whereas expert C evaluated business interests as one of the least important interest groups (the priority vector value of 0.06).

Expert A evaluated education interests as the most unimportant interest group (the priority vector value of 0.05), and also the other experts rated them as irrelevant in relation to the other interest groups.

As previously highlighted, at the third level of the Analytic Hierarchy Process all criteria groups are formed according to logical criteria in relation to the interest groups at the second hierarchy level. Five criteria were defined for each interest group based on the author's research on youth unemployment and their ability to integrate into the labour market.

The analysis of the expert evaluations showed that if taking into account six criteria groups, *Scenario 3* was chosen as the most optimal one: *the scenario of collaboration between national institutions and entrepreneurs who employ young people* (the priority vector value was 0.27).

The second most optimal scenario was *Scenario 2: The scenario of cooperation between educational institutions and entrepreneurs*, with the priority vector value of 0.24.

Source: author's survey results

Fig. 8. Applicable scenarios for promoting youth employment according to expert evaluations

Scenario 1: The scenario for contributing to youth business development and Scenario 4: The EU participation scenario had a priority vector value of 0.23 (see Figure 8).

Table 9

Credibility evaluation of the scenarios by the experts

Experts	Criteria evaluation				Scenario evaluation			
	Average C.R.	Standard deviation	Minimum value	Maximum value	Average C.R.	Standard deviation	Minimum value	Maximum value
A	0.03	0.03	0.00	0.13	0.06	0.03	0.02	0.11
B	0.12	0.06	0.00	0.20	0.16	0.06	0.03	0.20
C	0.10	0.07	0.00	0.20	0.09	0.04	0.04	0.15
D	0.05	0.05	0.00	0.19	0.06	0.07	0.00	0.19
E	0.07	0.06	0.01	0.18	0.08	0.03	0.04	0.13

Source: author's research and construction

Table 9 shows the results of evaluation of the criteria and scenarios by the experts and their credibility. An analysis of the average C.R. for the criteria and

scenarios for each expert shows that these results are credible because the values do not exceed 10% (in some cases it is allowed 20%). In the study process, some experts were asked to revise their estimates again and re-evaluate the criteria objectively.

5.2. Young people entering the labour market in the experts' view

In order to identify opportunities for young people entering the labour market in the experts' opinion, expert interviews were conducted in December 2015. Expert interview questions were prepared based on previous research results. Totally, 8 experts participated in the interviews (see Table 10).

Table 10

Expert scope and function (n = 8)

Designation	Position	Field of activity
A	<i>Dr.sc.ing.</i> , university lecturer	Education and science, engineering sciences
B	<i>Dr.habil.phys.</i> , professor, researcher	Education and science, physics, mathematics
C	<i>Mg. oec.</i> , youth coordinator	Social field
D	<i>Mg. oec.</i> , youth coordinator, lifelong learning coordinator	Social field, education
E	<i>Dr. oec.</i> , economist, researcher	Economics, science
F	<i>Dr. oec.</i> , professor	Education and science
G	<i>Dr.pol.sc.</i> , associate professor, researcher, project manager of public research program	Education and science
H	<i>Dr. oec.</i> , researcher	Education and science

Source: author's survey results and construction

Table 11 summarizes the expert assessments of opportunities for young people to enter the labour market based on their educational attainment. Table 11 highlights the main positive and negative aspects that influence youth's competitiveness and opportunities in the labour market, depending on the level of educational attainment. The experts considered those youth to be the most competitive who studied at a higher educational institution or already had higher education. They also appreciated the young people who had acquired a professional qualification that was required in the labour market. The youth with an education that was lower than secondary or professional were considered to be uncompetitive in the labour market.

Table 11

Influence of the education level on youth's entering the labour market in the experts' view

Level of education	Positive aspects	Problematic aspects
<i>The level of education is lower than secondary or vocational</i>	Positive aspects were not mentioned.	-Possibility to do only low-skilled jobs; -The lowest salary; -The lowest competitiveness relative to those youth who got a profession or higher education; - The employer forms a concept of an individual who does not have ambitions and goals.
<i>Vocational education</i>	- Youth who have pursued a vocational education are more competitive in the labour market; - Labour market requirements for various occupations and professions; - Young people who have acquired a profession and work are capable to pay for their further studies; - Youth who have a profession are aware of their future goals; - It is easier for vocational training graduates to integrate into the labour market than for the youth who have received only secondary education.	- Professional skills and knowledge acquired are inadequate; - Lack of work experience; -It is more difficult for individuals with secondary or vocational education to enter the labour market than for those with higher education.
<i>Currently studying for higher education</i>	-Greater opportunities in the labour market for the youth who previously obtained experience in a particular sector, special courses, practice areas etc. - Importance of the acquired level and area of education.	- For youth who are studying, it is difficult to enter the labour market because of the difficulty of finding a job matching the profession; - Experience acquired during training in the study process is not sufficient.
<i>Higher education</i>	-Individuals who have acquired education are more competitive in the labour market because if they are unable to find a job suitable for their education, they can make more professional and smarter other works.	- Wages offered by employers mismatch a potential employee's qualification and the average level of wages.

Source: author survey results and construction

The evaluation of support instruments for youth to enter the labour market by the experts is presented in Table 12, highlighting the most significant positive and problematic aspects for each instrument.

Table 12

Evaluation of support instruments for youth to enter the labour market

Support instrument	Positive aspects	Problematic aspects
<i>Professional development courses offered by the State Employment Agency</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Courses serve as an addition to education; - A speciality could be acquired in courses, which helps to integrate into the labour market. 	<ul style="list-style-type: none"> - Courses may not be regarded as the highest priority to be achieved, but they are valuable; - Courses are ineffective if there is no demand for speciality in the region and a small number of youth are interested in.
<i>Co-funding to partially cover youth wages (in collaboration with the SEA)</i>	<ul style="list-style-type: none"> - For an employer, such a possibility is great assistance financially, as long as the youth learn their work duties; - The employer takes a lower risk if employing youth without professional skills; - Possibility for youth to get first work experience; - It is a positive situation if after the completion of the project they can continue their labour relationship with the youth. 	<ul style="list-style-type: none"> - There is a possibility that the employer will employ youth for low-skilled jobs; - It should not lead to a situation that the employer will recruit youth only in order to obtain financial support; - It is a negative situation if the employer is not interested in continuing the labour relationship with the youth after the project period; - At the end of the project, there is a possibility that the employer can offer the youth to continue working for a lower wage.
<i>Tax relief</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Lower cost of youth employment; - Larger investments made in youth training. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tax relief could be a decisive factor in favour of the applicant's choice. - Taxes have to be paid by all; such a possibility can promote salaries paid "under the table" in the future.
<i>Business start-up opportunities</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Opportunity to start a business and achieving further business development is possible for youth who have practical experience. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fledglings do not know what they would like to achieve and in what field they will realize themselves.

Source: author's survey results and construction

Evaluation of support instruments for youth to enter into the labour market

Support instruments	Positive aspects	Problematic aspects
<i>Business start-up opportunities</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Various support instruments are available in sufficient quantities. - In the study process, there is a possibility to create training enterprises for youth at educational establishments, which, in some cases, continue their operation and development. 	<ul style="list-style-type: none"> - Necessity of legislation transparency and condensation for such an initiative of public authorities, businesses, educational institutions, etc. - Low demand for services and goods, high competitiveness.
<i>Support instruments for business development (micro-credit programmes, start-up programmes, mentoring, business incubators etc.).</i>	<ul style="list-style-type: none"> - The proposed instruments are diverse, another thought-out support instrument could encourage starting up a business; - It is required to give individuals the knowledge of business at school, developing their entrepreneurial competences. 	<ul style="list-style-type: none"> - Support instruments are insufficiently advertised in the mass media; - Youth's ability to navigate the range of support instruments may be insufficient.
<i>Support for young farmers</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Support is effective if youth are trained in professions where they intend to work; - A high proportion of youth studies in cities and after their graduation it is important to enable these youth to return home and to generate interest in this project. 	<ul style="list-style-type: none"> - One should consider not only financial support but also encourage those engaged in certain occupations to acquire necessary education; - A project is feasible if there is necessary infrastructure; if the infrastructure is not developed, the possibilities are low.

Source: author's survey results and construction

According to the experts, a significant impact on youth's entering the labour market is made by the level of education, completed additional courses and practical work experience. Youth without education have an opportunity to be employed only in low-skilled jobs, the opportunity to receive lower wages and lower competitiveness relative to those youth who have acquired higher education or learned a profession. Individuals without training give an impression to the employer about the ambitions and demands to themselves as individuals and their treatment of undertaken works.

After summarizing the discussion of representatives of educational institutions, one can conclude that the value system needs to be changed and attention has to be drawn to the concept of responsible parenting; then it would be easier for youth to integrate into the labour market.

MAIN CONCLUSIONS

1. With the rapid industrial development, the consequences of the impact on an individual's social life have changed. There is created the demand for intellectual capital. If youth do not acquire a profession or education and practical work experience, they will be faced with a threat to become unemployed in the future.
2. Unemployment poses a threat not only to the individual as a part of society but also to the country's overall development and economic growth. Interaction between human capital and the country and its instruments for development are important.
3. Youth unemployment-influencing factors are closely linked to trends in the labour market as well as the country's economic situation overall. In the 1980s, foreign research studies discussed the problems of youth unemployment and its causes, theories were developed to seek for correlations between factors affecting unemployment and to encourage the implementation of measures to address them.
4. Among the EU Member States, there is no single concept how to avoid the problem of unemployment. In the view of industry theorists and practitioners, there are ongoing discussions on affecting factors such as infrastructure development, exchange of experience and lack of education, dissatisfaction with wages and so on.
5. Research studies by Berghman, Hammer, Room and others shows that youth who early had difficulty entering the labour market are faced with the challenges of integration throughout their lives. This reduces opportunities for the youth to develop themselves to meet labour market requirements at an appropriate level.
6. The integration of the matters related to the development and promotion of youth entrepreneurship in strategic documents is binding on Latvia. However, it has to be noted that scenarios and tasks for responsible government institutions, which should implement those measures, are not clearly defined in the policy documents.
7. The EU has an appropriate framework of documents, which also apply to citizens of Latvia. The documents provide a common framework for the promotion of equal treatment of EU citizens irrespective of their religion or belief, possible disability, age or sexual orientation regarding the

availability of a job or a profession, promotion, vocational training, working conditions and also the opportunity to join certain organizations.

8. In the global economic crisis, the main guideline for economic recovery becomes the involvement of unemployed persons in the labour market and their skill development in accordance with their planned future scenarios of career.
9. Involvement in business development and employment support programmes is one of the main possible solutions to the reduction of youth unemployment (especially long-term unemployment), through which the youth can realize innovative business ideas, practise in their speciality and become self-employed.
10. The negative aspect, affected by the world's economic globalization, is the outflow of youth's intellectual capital to abroad. It decreases the Latvian population and develops innovative products and services in foreign countries. The creation and distribution of innovative products and services is one of the preconditions for successful business development at international level, which provides the bulk of the company's income as well as contributes to national economic development, therefore it has to be contributed to promoting youth educational attainment in innovative sectors.
11. According to the statistical data, the activity level of seeking job employment in rural areas and small towns is lower, which points to the passivity of the population in looking for a job. Especially in rural areas people are more excluded from the labour market – for a long time they have been unemployed, in many cases losing the hope of finding a job and becoming economically inactive. The above factors point to the deep effects caused by unemployment in rural areas.
12. Based on the theoretical base, losses from unemployed youth were calculated as the lost GDP of Latvia from 2008 to 2015. The losses in the above mentioned period were estimated at EUR 5233.18 million.
13. After assessing the differences in the integration of unemployed youth into the labour market between cities and rural areas in the Republic of Latvia, it was concluded that the youth who lived and studied in cities or the capital city had greater opportunities for integration into the labour market. Those youth were less influenced by factors such as infrastructure development, regional economic development, job availability, lack of information about job vacancies and costs „to and from” the job. Most of the youth being in search of work were influenced by poorly developed infrastructure, which was noted as a disturbing fact for 50% of the youth from Rezekne, 34% from Pierīga, 29% from Jelgava and also 29% from rural regions.

14. The factors that mostly disturbed youth to enter the labour market in Latvia were their dissatisfaction with proposed wages, lack of work experience and a small number of vacancies.
15. In the regions of Latvia, the situation is different. Most of the youth who expressed the dissatisfaction with the offered salary were from Jelgava (72%), Jurmala (59%), rural areas (58%), Rezekne (57%), municipality towns (54%) and Liepaja (52%).
16. The greatest gradation of respondents occurs in the face of the lack of necessary work experience; 40% of the survey respondents who did not indicate the level of education and marked the reply option „other” were confronted with the greatest lack of work experience in search of work. Of the respondents, 38% with higher professional education, 37% with a bachelor’s degree, 34% with an incomplete higher and 29% with secondary education were faced with a lack of experience needed for their job functions.
17. In assessing the influence of the factor „few vacancies” on youth’s finding a job, this factor was a disturbing one for 67% of the youth from Liepaja, 58% from other cities or towns and 57% from Jelgava. The youth in rural areas and the youth from Pierīga assessed the situation equally; in total 47% mentioned they were disturbed by the lack of jobs.
18. The highest proportion of youth who were faced with a lack of infrastructure was from Latgale region (50%). The young people from Pierīga (34%) were confronted with an inadequate infrastructure because they needed to use several modes of transport to get to the job or rides were infrequent.
19. One can conclude from the interviews with employers and experts that the availability of co-funding to cover part of youth wages in cooperation with the State Employment Agency will promote the interest of employers in employing the youth.
20. Based on the opinion obtained in the interviews of experts and employers, one can find that the tax incentives encourage entrepreneurs to employ youth. The reduction of risk for employers who employed youth without experience and the allocation of employers’ financial resources for mastering youth’s practical skills were referred to as positive aspects.
21. In the opinions of both employers and experts, the level of education acquired by youth is important, which indicates a young person’s ambitions, abilities, skills and knowledge. Youth without education may be employed only in low-skilled jobs; if educated youth can not find a job appropriate for their education, they will find a less qualified job and do it with responsibly.
22. After analyzing the employer interviews, one can conclude that the employers in Kurzeme region had problems with employee training in

specific office duties because it was not possible to establish cooperation with educational institutions. From the employers' point of view, a lack of communication between employers and educational institutions was also specific in the regions of Zemgale and Latgale, where there was the lack of specialists in engineering and other technical sciences.

23. The „Youth Guarantee” measures of the State Employment Agency raise the youth's competitiveness in the labour market because the youth have access to vocational training or additional education obtained in courses, as well as there is a possibility to gain practical skills. However, due to limited funding, a relatively small number of youth is involved in activities.
24. In the opinion of the experts, using the Analytical Hierarchy Process, the most optimal scenario for unemployed youth employment in Latvia was Scenario 3: „Cooperation between state institutions and businesses”, which involves tax incentives for businesses that employ youth.
25. Elaboration of the researches and development forecasts is restricted by absence of the statistical data regarding unemployment in the regions of Latvia.

IDENTIFIED PROBLEMS AND THEIR POSSIBLE SOLUTIONS

FIRST PROBLEM: *In Latvia and the EU, there is no single classification of youth age, so that a theoretical analysis of youth unemployment problems involves no single substantiation.*

Solutions to the problem: *the Terminology Commission of the Latvian Academy of Sciences needs to work out an appropriate definition of youth ages in compliance with EU documents, so that research within the EU can deal with a clearly identified youth age and related issues.*

SECOND PROBLEM: *The framework of legal acts and policy documents referable to Latvia does not clearly define responsible institutions and their tasks regarding promoting youth employment.*

Solutions to the problem: *the Ministry of Welfare needs to define the relevant responsible institutions (such as the State Employment Agency, the State Education and Development Agency, etc.) in the legislative framework and policy documents for ongoing activities, goals and objectives, which a responsible authority needs to manage to reduce unemployment and promote unemployed youth employment.*

THIRD PROBLEM: *Greater opportunities for young people to find a job exist in the capital city of Latvia and cities with a higher proportion of*

companies. In rural areas and small towns, unemployment is a major economic problem, which can be tackled only within a long period of time.

Solutions to the problem:

- *Municipalities, the Ministry of Finance, the Ministry of Transport* have to promote infrastructure development, creating favourable conditions for individuals from rural areas and small towns to get to their places of work in major cities and the capital city.

- *The Ministry of Finance* has to introduce tax incentives for businesses that employ young people.

- *The Ministry of Finance* has to introduce penalties for companies employing more than 250 employees and having a trainee ratio of less than 4% of the total number of employees, imposing a sanction of 0.1% of the company's paid wages and salaries.

FOURTH PROBLEM: *In Latvia, communication between educational institutions and employers is insufficient.*

Solutions to the problem:

- *Vocational training institutions* have to prepare specialists according to specific business requirements.

- *Young people* have to learn a profession required in economic sectors and in unsaturated sectors of the national economy.

- *Employers* need to develop close cooperation with the Ministry of Education as well as with educational institutions, informing the authorities about the specific requirements of the company.

- *The State Employment Agency*, in cooperation with *employers*, needs to involve a twice as large share of unemployed youth in Youth guarantee measures.

- *Educational institutions* in collaboration with *employers* need to encourage young people to gain practical skills during their practical training.

- *The State Employment Agency, education authorities and vacancies portals* in cooperation with *employers* need to establish a common platform for the exchange of information on youth's skill development, practice and employment, self-employment programs, etc.

FIFTH PROBLEM: *Latvian and EU strategic documents underline the urgency of youth entrepreneurship and self-employment; yet, in Latvia, there is no sufficient financial and administrative support, as well as not enough tax breaks for young entrepreneurs.*

Solutions to the problem:

- *The Ministry of Economics, the Ministry of Finance* should contribute to the application of tax credits for young entrepreneurs during the first years of business incubation.

- *The Rural Support Service* needs to promote the development of new businesses in Latvia's rural areas, ensuring the availability of financing for young farmers in EU projects.

- *The Ministry of Education and Science and the Ministry of Welfare and its subordinated State Employment Agency* need to encourage unemployed youth to be aware of business support measures and to facilitate their access to finances.

- *The government-owned joint stock-company "Latvian Development Financial Institution "Altum"* needs to promote the attraction of EU funds for funding youth self-employment and business activities by providing the establishment of a special financial and administrative support programme.

CONCLUSION

- The tasks of the doctoral thesis have been fulfilled, the objective has been achieved and the hypothesis was proven.
- There were investigated the factors influencing youth unemployment and their trends in cities and rural areas in Latvia
- The legal framework for unemployed individuals in Latvia and the EU was summarized.
- The trends in the youth labour market in cities and rural areas in Latvia were researched, as well as the economic loss from youth unemployment in Latvia was calculated.
- The opinions of employers and experts on youth's inclusion into the labour market were identified.
- The problems that contribute to the factors influencing youth unemployment were identified and proposals to reduce the youth unemployment were worked out.
- Scenarios for the inclusion of unemployed youth into the labour market of Latvia were developed.
- The obtained results may be useful for municipalities, the State Employment Agency of Latvia, the Rural Support Service of the Republic of Latvia, the Ministry of Education and Science of the Republic of Latvia, the Ministry of Welfare of the Republic of Latvia, the Ministry of Transport of the Republic of Latvia, the Ministry of Economics of the Republic of Latvia, the Ministry of Finance of the Republic of Latvia, the joint stock-company "Latvian Development Financial Institution "Altum"" and

educational institutions for the purpose of contributing to youth's inclusion into the labour market, as well as for entrepreneurs employing the youth.

GALVENO IZMANTOTO LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS

LIST OF THE MAIN BIBLIOGRAPHIC SOURCES USED

1. *An EU Strategy for Youth: Investing and Empowering – A Renewed Open Method of Coordination to Address Youth Challenges and Opportunities* (2009). Communication from the Commission to the Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, p. 1–15.
2. Arulampalam, W. (2001) Is Unemployment Really Scarring? Effects of Unemployment Experiences on Wages. **In:** *The Economic Journal*, No.111, p. 585–606.
3. Audas, R., Berde, E., Doliton, P. (2005) Youth Unemployment and Labour Market Transitions in Hungary. **In:** *Education Economics*, No. 13., Vol.1., UK: London, Routledge, p.1–25.
4. Balan M., Uzlauc M., Ene C. M. (2012) Evolutions of Unemployment among the Young over the Economic and Financial Downturn. **In:** *Annales Universitatis Series Oeconomica*, 14 (1), p. 193–203.
5. Balan M., Vasile V. (2013) Features, Dimensions and Costs of Romanian “NEET” Youth in the European Context. **In:** *Proceedings of the IER Seminar in Empirical Economics*, p.141–158.
6. Balan M. (2014a) Analysis of Unemployment among Young Individuals from Romania by Econometric Methods. **In:** *International Auditing & Risk Management*, No. 3 (35), p. 90–97.
7. Balan M. (2014b) Youth Labour Market Evolutions at Regional Level in Romania. **In:** *Internal Auditing & Risk Management*, Vol. 9, Issue 2, p. 29–37.
8. Bell N. F. D., Blanchflower G. D. (2009) *Youth unemployment: Déjà vu?*, Division of Economics, Stirling Management School, University of Stirling and IZA, p. 1-55.
9. Blanchflower D. G., Freeman R. B. (2000) *Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries*. Chicago: University of Chicago Press, p. 1-16.
10. Clark K. B., Summers L. H. (1982) The Dynamics of Youth Unemployment. **In:** *The Youth Labor Market Problem: Its Nature, Causes, and Consequences*, University of Chicago Press, p. 199 – 234.

11. Dietrich H. (2012) *Youth Unemployment in Europe*. Theoretical Considerations and Empirical Findings. Friedrich Ebert Stiftung. p.1-42.
12. Dockery A. (2000) Regional Unemployment Rate Differentials and Mobility of the Unemployed. **In:** *International Journal of Manpower*, Vol. 21, No.5, pp. 400 – 423.
13. Ellwood D. T. (1982) Teenage Unemployment: Permanent Scars or Temporary Blemishes? **In:** *University of Chicago Press*, p. 349 – 390.
14. Freeman R. (1995) The Limits of Wage Flexibility to Curing Unemployment, **In:** *Oxford Review of Economic Policy*, No. 11, p. 63–72.
15. Hammer, T. (2003) Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe. **In:** *Policy Press*, Bristol, p. 1–20.
16. *Jaunatnes likums* (2008) [tiešsaite]: Saeima, 2008. gada 08. maijs, Latvijas Vēstnesis, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 82 (3866). [skatīts 2015. gada 27. jūn.]. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=175920>
17. *Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2015. - 2020. gadam* (2014) [tiešsaite] [skatīts 2015. g. 26. jūlijā]. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/images/sabiedriska_lidzdaliba/aktualitates/IZMPam_n2015-2020_26022015.pdf
18. Junankar P. N. (2011) *The Global Economic Crisis: Long-Term Unemployment in the OECD*. The Institute for the Study of Labour. Germany. No. 6057. p. 1-72.
19. OECD Economic Surveys: Latvia 2015 (2015). **In:** *OECD Publishing*, Paris, p. 1–115.
20. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD (1989), Regional Unemployment in OECD Countries, **In:** *Employment Outlook*, p. 95–131.